

Startkwalificatie en arbeidsmarktperspectieven

Citation for published version (APA):

van der Velden, R. K. W., de Vries, M. R., Wolbers, M. H. J., & van Eijs, P. W. L. J. (2004). Startkwalificatie en arbeidsmarktperspectieven. In W. A. Houtkoop, R. K. W. V. D. Velden, & T. F. Brandsma (Eds.), *De waarde van de startkwalificatie* (pp. 130-197). Amsterdam: Max Goote Kenniscentrum.

Document status and date:

Published: 01/01/2004

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

5 Startkwalificatie en arbeidsmarkt- perspectieven

5.1 Inleiding

Het deel van het project dat betrekking had op de relatie tussen de startkwalificatie en de daarmee verbonden arbeidsmarktperspectieven werd uitgevoerd door Rolf van der Velden van het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeid (ROA), met medewerking van Maarten Wolbers, Robert de Vries en Patrick van Eijs.

De opbouw van het hoofdstuk is als volgt. In paragraaf 5.2 gaan we in op de vraag hoe de waarde van een opleiding bepaald kan worden en op welke wijze een demarcatie criterium kan worden gevonden om een minimumniveau als startkwalificatie te bepalen. Enerzijds zal worden ingegaan op de vraag in hoeverre arbeidsmarkttheorieën houvast bieden voor een dergelijke demarcatie. Anderzijds zal worden nagegaan wat de argumenten zijn geweest in het beleid van zowel OCW als de OECD om een bepaald niveau als startkwalificatie, respectievelijk 'level completion' te definiëren.

In paragraaf 5.3 bekijken we de waarde van de Nederlandse startkwalificatie (niveau 2 in de WEB) door die te vergelijken met zowel de opleidingen die daar vlak boven zitten (de opleidingen op niveau 3 en 4) als de opleidingen die er onder zitten (niveau 1 en vbo). Deze analyse vindt plaats op basis van schoolverlatersonderzoek van het ROA. Uitgaande van de premisse dat niveau 3 en 4 in ieder geval wel een startkwalificatie opleveren en het vbo en niveau 1 niet, kan aan de hand van de plaats die de opleidingen op niveau 2 innemen worden nagegaan of ze meer op de ene groep of meer op de andere groep opleidingen lijken. Wanneer de waarde van een startkwalificatie op de arbeidsmarkt niet wezenlijk verschilt van opleidingen die niet als startkwalificatie worden beschouwd, terwijl er wel een duidelijk verschil is met de opleidingen op niveau 3 en 4, kan inderdaad getwijfeld worden aan de vraag of niveau 2 wel een adequate startkwalificatie biedt.

In paragraaf 5.4 doen we verslag van een later uitgevoerd onderzoek naar de arbeidsmarktperspectieven van mensen met een startkwalificatie. De metingen in de eerdere analyse betroffen de uitstroomcohorten 1997/1998 en 1998/1999, jaren van hoogconjunctuur. Om op dit conjuncturele effect te controleren, is de analyse opnieuw uitgevoerd op de uitstroomcohorten 1999/2000 en 2000/2001, jaren waarin de conjunctuur verslechterde. Bovendien kijken we in paragraaf 5.4 naar sectorale verschillen. Deze analyses vielen buiten het eigenlijke project, maar de resultaten werden genereus door het ROA ter beschikking gesteld.

In paragraaf 5.5 bepalen we de waarde van de Nederlandse startkwalificatie door een internationale vergelijking van de relatieve positie van gediplomeerden van ISCED-niveau 3C short. Dit gebeurt op basis van gegevens uit de European Union Labor Force Surveys (EU LFS). Ook hier is het ijkpunt weer: hoe verhoudt de positie van ISCED-niveau 3C short zich ten opzichte van de opleidingen die daar vlak boven, respectievelijk vlak onder zitten? De referentie voor de Nederlandse opleidingen op ISCED-niveau 3C short zijn nu de buitenlandse opleidingen op ISCED-niveau 3C short, waarbij tevens een vergelijking plaatsvindt met andere opleidingen op ISCED-niveau 3 (3A, 3B en 3C long) en met opleidingen op ISCED-niveau 2.

Paragraaf 5.6 besluit met de conclusies.

5.2 De waarde van een opleiding

5.2.1 Het probleem

Het (beleidsmatig) streven iedereen minimaal een startkwalificatie te laten behalen, impliceert de veronderstelling dat deze startkwalificatie noodzakelijk is om een volwaardige rol in de samenleving te vervullen. Met andere woorden: de startkwalificatie is de sleutel tot een (goede) baan, een volwaardig inkomen, een volwaardige sociale plek in de samenleving, etc. De term is voor het eerst geïntroduceerd in het advies van de commissie-Rauwenhoff (Adviescommissie Onderwijs-Arbeidsmarkt, 1990) en is vervolgens door het Ministerie van OCW tot beleidsnorm verheven. De waarde van een startkwalificatie zal in dit onderzoek worden opgevat als de waarde van een opleiding voor de doorstroommogelijkheden naar de arbeidsmarkt, de kansen op werk en de kwaliteit van het werk (waaronder beloning). De focus is derhalve gericht op de opbrengsten van een opleiding. Impliciet wordt daarmee verondersteld dat opleidingen die beogen een startkwalificatie te leveren minimaal bepaalde opbrengsten moeten genereren.

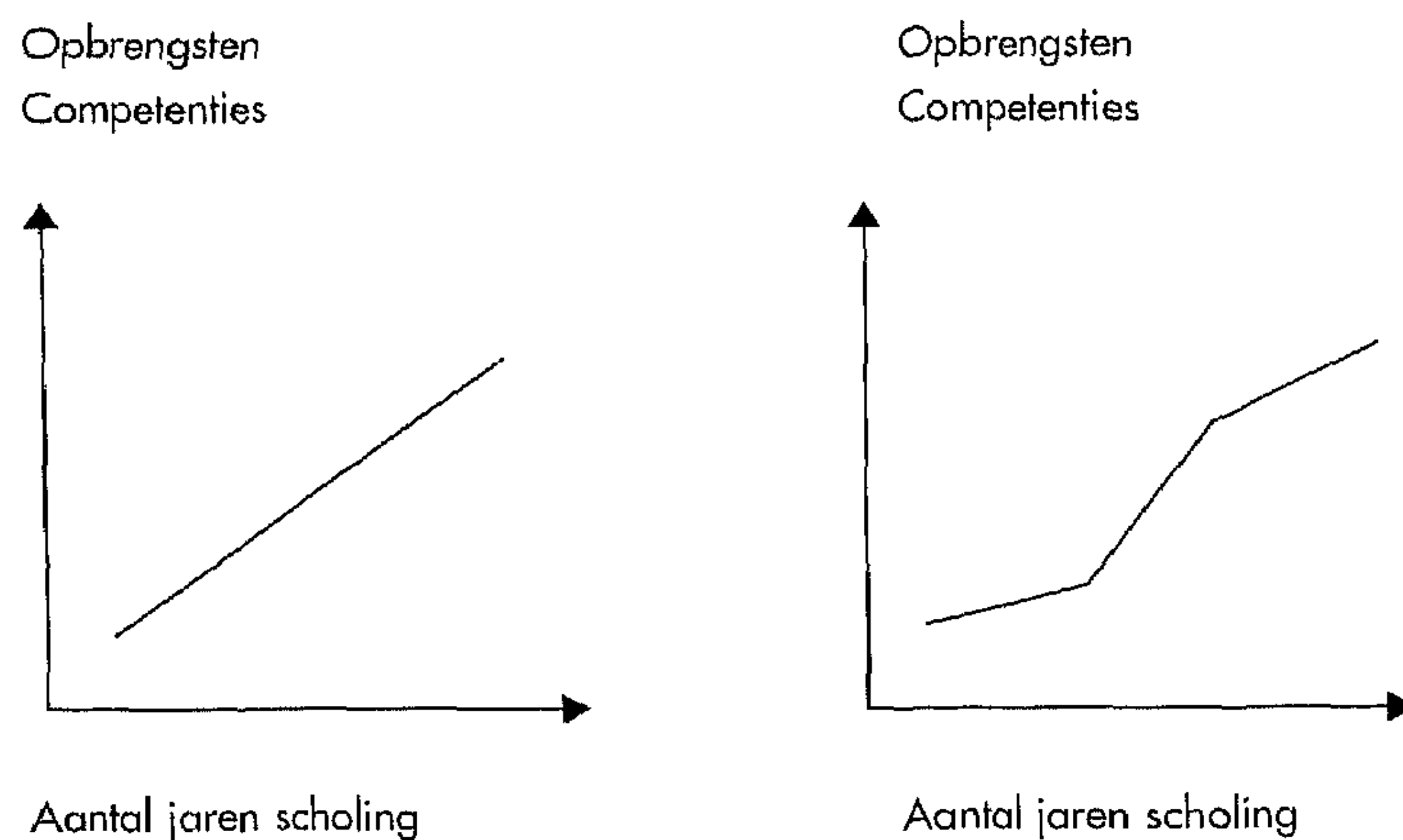
Ofschoon in het Nederlandse onderwijsbeleid gekozen is voor een heldere operationalisering van het begrip startkwalificatie (namelijk een opleiding op niveau 2 in bol of bbl, respectievelijk havo of vwo), is de inhoudelijke onderbouwing ervan diffuser. Nijhof en Streumer (1994) wijzen in dit verband bijvoorbeeld op de erg brede en open definities die gegeven werd door Droste et al. (1993): “die kwalificatiebagage die noodzakelijk is om op een bevredigende wijze maatschappelijk te functioneren” (Droste et al. in Nijhof & Streumer, 1994, p. 12). In de nota *Een goed voorbereide start* van het ministerie van OCW wordt aangegeven dat het van belang is een beroepskwalificatie te verwerven “waarmee ze zowel een goede intrede op de arbeidsmarkt kunnen maken als

een voldoende basis hebben gekregen om zich gedurende de beroepsloopbaan verder te ontwikkelen” (OCW, 1993c). Daarnaast worden eisen gesteld aan de persoonlijke en maatschappelijke kwalificaties. In deze definitie wordt al duidelijk dat de inhoudelijke onderbouwing in ieder geval twee elementen omvat: de verwerving van een bepaald competentieniveau enerzijds en het bereiken van een bepaald niveau van functioneren -of opbrengsten- anderzijds.

Juist voor het vaststellen van deze twee niveaus is het moeilijk om een helder demarcatie criterium te formuleren. Een demarcatie kan in beginsel op twee gronden gebaseerd zijn (die elkaar overigens niet hoeven uit te sluiten). Dit kan geïllustreerd worden aan de hand van de figuren 5.1a en 5.1b. In figuur 5.1a wordt de relatie tussen aantal jaren scholing en het bereikte competentieniveau respectievelijk de verwachte opbrengsten voorgesteld als een rechte lijn. Hoe hoger het aantal jaren scholing, hoe hoger het bereikte competentieniveau of hoe hoger de verwachte opbrengsten. Om in dit geval tot een demarcatie te komen moet een absoluut oordeel gegeven worden over het gewenste competentieniveau of de gewenste opbrengsten op grond van maatschappelijke overwegingen. Het zijn dergelijke absolute oordelen die doorgaans impliciet of expliciet ten grondslag liggen aan het beleid inzake de startkwalificatie, maar die we ook zien terugkeren in het beleid ten aanzien van de basisvorming of de leerplicht. De geschiedenis van de leerplicht leert overigens dat een dergelijke grens ook door maatschappelijke ontwikkelingen sterk kan verschuiven.

Figuur 5.1a

5.1b

De relatie tussen aantal jaren scholing en bereikt competentieniveau of verwachte opbrengsten kan echter ook discontinu verlopen. Deze situatie wordt geïllustreerd in figuur 5.1b. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat vanaf een bepaald

opleidingsniveau de verwerving van relevante competenties sterk intensiveert of de opbrengsten sterk toenemen (of omgekeerd: dat vanaf een bepaald aantal jaren scholing de meeropbrengsten sterk dalen). Uitgaande van gelijke kosten voor elk jaar additionele scholing kan in dit geval een demarcatiecriterium gevonden worden op het punt waar de marginale verbetering bij één jaar additionele scholing het grootst is. Met andere woorden, daar waar de relatieve sprong het grootst is.

Het bestaan van dergelijke discontinuïteiten dient op empirische gronden te worden vastgesteld. Dat is ook meteen een voordeel in vergelijking met de absolute beoordeling, omdat de laatste een bepaalde maatschappelijke consensus veronderstelt. Ook voor discontinuïteiten dient echter een theoretische legitimering gegeven te worden. Immers discontinuïteiten die in de empirie worden aangetroffen kunnen ook een toevalsbasis hebben. In paragraaf 5.2.2 gaan we daarom eerst na of vanuit bestaande arbeidsmarkttheorieën aanknopingspunten gevonden kunnen worden voor het bestaan van dergelijke discontinuïteiten.

5.2.2 Theoretische invalshoeken

In deze paragraaf bekijken we in hoeverre in bestaande arbeidsmarkttheorieën aanknopingspunten kunnen worden gevonden voor het bestaan van continuïteit dan wel discontinuïteit in de relatie tussen aantal jaren scholing enerzijds en verworven competenties respectievelijk opbrengsten van onderwijs anderzijds. Hiertoe passeert een aantal belangrijke theoretische stromingen op het gebied van de aansluiting tussen onderwijs en beroepspraktijk op systematische wijze de revue. Indien in de theorie aanwijzingen gevonden kunnen worden voor een discontinuïteit in de relatie tussen opleidingsniveau en arbeidsmarktpositie, kan dit mede als onderbouwing gebruikt worden voor het beleid om iedereen minimaal op dat niveau te scholen.

De 'human-capitaltheorie'

De (economische) theorievorming over de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt wordt gedomineerd door de 'human-capitaltheorie', die zijn oorsprong vindt in Becker (1964). De human-capitaltheorie legt een direct verband tussen het opleidingsniveau en de productiviteit en daarmee de beloning. Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe hoger de beloning. Dit impliceert dat de beloning alleen bepaald wordt door de opleiding (of breder: de kennis en vaardigheden) waarover iemand beschikt. De context (de baan) waarbinnen de verworven kennis en vaardigheden worden aangewend speelt geen rol. De human-capitaltheorie is diep geworteld in de neoklassieke traditie. Dit betekent dat verondersteld wordt dat de allocatie op de arbeidsmarkt via het prijsmechanisme verloopt (loonconcurrentie). In de human-capitalliteratuur wordt daarom primair gekeken naar de beloningseffecten van het volgen van onder-

wijs. In een wat bredere context is de argumentatie overigens ook toepasbaar op andere (secundaire) arbeidsvoorwaarden. Benadrukt dient te worden dat er geen ruimte is voor het verklaren van verschillen in de kans op werk. Het prijsmechanisme zorgt er in de (neoklassieke) wereld van human capital immers voor dat markten ruimen en dat iedereen een plek op de arbeidsmarkt kan verwerven.

Over het algemeen wordt in de human-capitaltheorie uitgegaan van een continue relatie tussen opleidingsniveau en beloning. Sterker nog, het rendement (in termen van beloning) van een extra jaar scholing wordt constant verondersteld (vergelijk figuur 5.1a). Met andere woorden, het volgen van een extra jaar scholing door een vmbo'er levert hetzelfde rendement op als het volgen van een extra jaar scholing door een academisch opgeleide. Zoals gezegd biedt de human-capitaltheorie bovendien geen ruimte om verschillen in de kans op werk te verklaren. Dit betekent dat in de human-capitaltheorie geen aanknopingspunten gevonden kunnen worden die het bestaan van een discontinuïteit in de relatie tussen opleidingsniveau en arbeidsmarktpositie zouden kunnen onderbouwen.

De 'screeningtheorie'

De 'screeningtheorie' kan beschouwd worden als een tegenhanger van de human-capitaltheorie. De screeningtheorie legt de nadruk op baankenmerken als belangrijkste determinanten van de beloning. De voor een baan vereiste kennis en vaardigheden bepalen de productiviteit en daarmee de beloning. Hoe komen mensen dan in die banen terecht? Hier speelt de opleidingsachtergrond wel een centrale rol. De opleiding vormt het criterium op basis waarvan de werkgever de mate van geschiktheid van een potentiële werknemer bepaalt (met andere woorden: de opleiding fungeert als 'screening device'). In de nauw aan de screeningtheorie verwante theorie van de arbeidsrij wordt een wachtrij gebruikt als metafoor voor dit selectieproces (Thurow, 1975). De werkgever plaatst de kandidaten in een wachtrij. Hoe geschikter de kandidaat, hoe beter zijn of haar plaats in de rij.

De mate van geschiktheid wordt bepaald door het gemak waarmee de kandidaat ingepast kan worden in de baan. Deze geschiktheid bepaalt de mate waarin aanvullende training nodig is en de snelheid waarmee een nieuwe werknemer zelfstandig aan de slag kan. In economische termen: hoe lager de aanpassingskosten, hoe geschikter de kandidaat. Zoals reeds gememoreerd wordt de opleiding beschouwd als graadmeter voor deze aanpassingskosten.

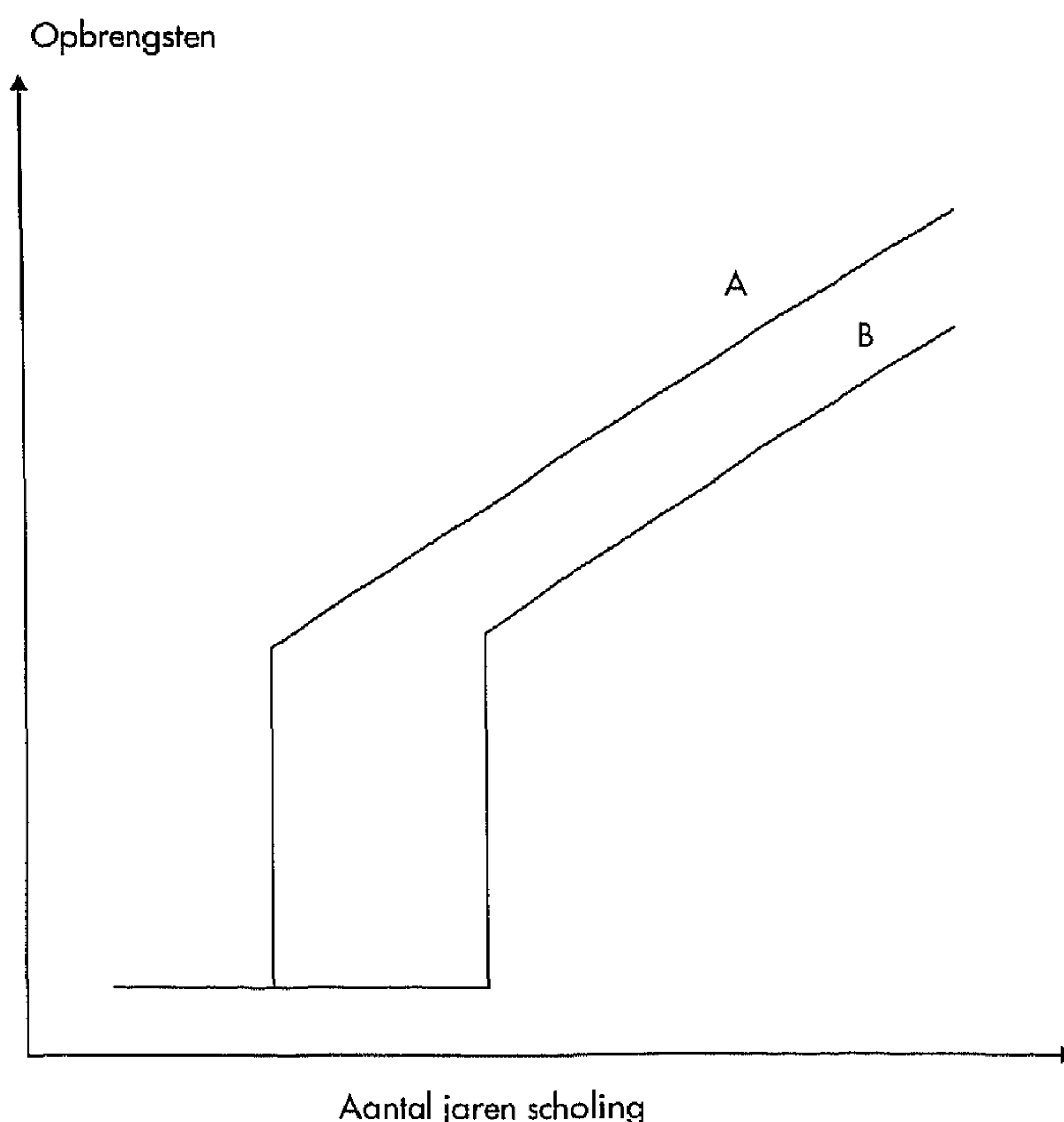
Over het algemeen zal het opleidingsniveau een positieve invloed hebben op de plaats in de wachtrij. Verwacht mag worden dat een hoger opgeleide minder training nodig heeft, sneller zelfstandig aan de slag kan en een kortere inwerktijd nodig heeft dan een lager opgeleide. Lager opgeleiden komen daarmee achteraan in de wachtrij terecht. Volgens de screeningtheorie mag dan ook ver-

wacht worden dat een hoger opgeleide betere arbeidsmarktkansen heeft dan een lager opgeleide. Hiermee legt de screeningtheorie niet alleen het accent op een ander allocatiemechanisme op de arbeidsmarkt dan de human-capitaltheorie, maar biedt ze ook de mogelijkheid verschillen in de kans op werk te verklaren. Wanneer immers de vraag naar arbeid tekortschiet ten opzichte van het aanbod van arbeidskrachten, zullen degenen die achteraan in de wachtrij staan buiten de boot vallen en dus niet in staat zijn een baan te vinden.

Mechanismen zoals beschreven in de screeningtheorie kunnen ertoe leiden dat er een discontinuïteit optreedt in de relatie tussen het opleidingsniveau en de arbeidsmarktpositie. Aangezien verwacht mag worden dat de laagst opgeleiden steeds achteraan in de wachtrij terechtkomen, is het gevaar groot dat zij moeilijk een baan zullen vinden. Dit betekent dat er in een situatie van economische tegenwind een discontinuïteit kan optreden. Aan de goede kant van de 'knik' vinden we de hoger opgeleiden die een goede positie hebben verworven in de wachtrij en relatief makkelijk een baan hebben kunnen vinden. Aan de verkeerde kant van de knik bevinden zich de laagst opgeleiden waarvoor nauwelijks werk voorhanden is.

Een probleem is echter dat de plek van de knik afhankelijk is van de verhoudingen tussen vraag en aanbod. Hoe lager de vraag naar arbeid, hoe meer mensen er buiten de boot zullen vallen. De vraag naar arbeid is onder meer afhankelijk van conjuncturele schommelingen. Dit impliceert dat hoe slechter de conjuncturele situatie, hoe hoger het opleidingsniveau dat goede kansen biedt op de arbeidsmarkt. Met andere woorden: in een situatie van economische tegenwind verschuift de knik naar rechts. Dit wordt geïllustreerd in figuur 5.2. Lijn A heeft betrekking op een situatie waarin de vraag naar arbeid groot is, terwijl lijn B betrekking heeft op een ongunstige economische situatie. Beleidsmatig biedt de screeningtheorie daarmee onvoldoende houvast. De screeningtheorie zou immers impliceren dat de conjunctuur voor een belangrijk deel het niveau van de startkwalificatie bepaalt.

Figuur 5.2 Opbrengsten afgezet tegen aantal jaren scholing, in twee economische situaties

A = gunstige economische situatie; B = ongunstige economische situatie.

De 'job-matchingtheorie'

Daar waar de human-capitaltheorie de nadruk legt op persoonskenmerken en de screeningtheorie op baankenmerken, legt de 'job-matchingtheorie' de nadruk op de interactie tussen persoons- en baankenmerken (Hartog, 2000). Hoe beter de aansluiting is tussen de verworven en de in de baan vereiste kennis en vaardigheden (met andere woorden: hoe beter de match), hoe beter iemand functioneert. Verwacht mag worden dat dit beter functioneren zijn weerslag vindt in de beloning. De allocatie van mensen over banen speelt hierbij dus een belangrijke rol. Om de optimale allocatie van mensen over banen te beschrijven, is het begrip 'comparatief voordeel' geïntroduceerd. Iemand heeft een comparatief voordeel in een baan wanneer hij of zij in de betreffende baan relatief het best presteert vergeleken met anderen.

Wat is het belang van de job-matchingtheorie voor het thema van dit onderzoek? Op de eerste plaats onderstreept de job-matchingtheorie het belang voor het onderwijs van ontwikkelingen aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt. In het bijzonder kan hierbij gewezen worden op de toenemende opleidingseisen

als gevolg van onder meer technologische en organisatorische ontwikkelingen. Dit upgradingsproces stelt daarmee steeds hogere eisen aan het onderwijs. Het impliceert tevens dat verwacht mag worden dat lager opgeleiden het steeds moeilijker zullen krijgen. De job-matchingtheorie kan daarmee het belang van een startkwalificatie onderstrepen.

Op de tweede plaats biedt het begrip comparatief voordeel mogelijkheden om de discontinuïteit in de relatie tussen opleidingsniveau en arbeidsmarktpositie te onderbouwen. Verwacht mag worden dat de laagst opgeleiden een comparatief voordeel hebben in banen waarvoor nauwelijks of geen scholing vereist is. Mede als gevolg van de upgradering van opleidingseisen is het belang van ongeschoolde arbeid voor de Nederlandse economie sterk afgenomen. De laagst opgeleiden dreigen daarbij dus buiten de boot te vallen. Ook hier is echter het probleem dat de verhoudingen tussen vraag en aanbod tevens een rol spelen. Met name in een ongunstig economisch klimaat zullen de laagst opgeleiden moeite hebben een baan te vinden. Is de vraag naar arbeid daarentegen groot dan zullen lager opgeleiden een comparatief voordeel behalen in banen waarvoor enige scholing vereist is en kunnen zij dus wel een plekje op de arbeidsmarkt verwerven. Bovendien kan met de job-matchingtheorie, in tegenstelling tot de screeningtheorie, aannemelijk gemaakt worden dat de arbeidsmarktpositie van hoger opgeleiden ook slechter kan zijn dan die van lager opgeleiden. Zo hebben bijvoorbeeld sociale wetenschappers op academisch niveau op geheel andere segmenten van de arbeidsmarkt een comparatief voordeel dan bijvoorbeeld zorgopgeleiden op mbo-niveau. Het is dus, afhankelijk van de vraag-aanbodverhoudingen op de relevante arbeidsmarktsegmenten, heel goed mogelijk dat de werkloosheid onder sociale wetenschappers hoger is dan onder zorgopgeleiden.

Net als de screeningtheorie biedt de job-matchingtheorie daarmee beleidsmatig onvoldoende houvast. Ook de job-matchingtheorie zou immers impliceren dat de aan conjuncturele schommelingen onderhevige vraag-aanbodverhoudingen op specifieke segmenten van de arbeidsmarkt voor een belangrijk deel het niveau van de startkwalificatie bepalen.

Segmenteringstheorieën

De notie dat de arbeidsmarkt niet als één geheel kan worden beschouwd, maar dat er sprake is van arbeidsmarktsegmenten met hun eigen allocatiemechanismen, is het uitgangspunt van een groot aantal theorieën over het functioneren van de arbeidsmarkt. Voorbeelden zijn de insider-outsidertheorie en de theorie van de interne arbeidsmarkt. Elk van deze theorieën heeft zijn eigen invalshoek. In het kader van dit onderzoek is vooral de theorie van Lutz en Sengenberger (1974) interessant, omdat daarin een relatie wordt gelegd tussen de allocatiemechanismen in de verschillende segmenten en de vereiste kwalificaties. Lutz en Sengenberger stellen dat er sprake is van drie segmenten:

- 1 de bedrijfsspecifieke deelmarkt (grofweg overeenkomend met het in de Angelsaksische literatuur gebruikte begrip interne arbeidsmarkt);
- 2 de beroepsspecifieke deelmarkt of vakdeelmarkt; en
- 3 de niet-specifieke deelmarkt ('Jedermanns Qualifikation', grofweg overeenkomend met het begrip secundaire arbeidsmarkt).

In bedrijfsspecifieke deelmarkten spelen bedrijfsspecifieke vaardigheden een belangrijke rol. Deze specifieke vaardigheden bieden de werkgever de mogelijkheid de werknemer aan zich te binden. De werknemer kan binnen het bedrijf een loopbaan opbouwen. Vanuit de optiek van de werkgever heeft het initieel onderwijs vooral als taak cognitieve vaardigheden aan te leren. Deze cognitieve vaardigheden stellen de werknemer in staat binnen het bedrijf te functioneren en zich de noodzakelijke bedrijfsspecifieke vaardigheden eigen te maken. Het opleidingsniveau bepaalt voor een belangrijk deel het niveau van de aangeleerde cognitieve vaardigheden. Een opleiding op minimaal middelbaar niveau is daarom essentieel om toegang te krijgen tot de bedrijfsspecifieke deelmarkten.

Vakdeelmarkten omvatten banen waarvoor beroepsspecifieke vaardigheden van groot belang zijn. De inhoud van de baan verschilt met name tussen beroepen en veel minder tussen bedrijven. De doorgroeimogelijkheden zijn over het algemeen geringer dan in interne arbeidsmarkten. Vanuit de optiek van de vakdeelmarkt heeft het onderwijs (waartoe ook de duale opleidingen gerekend moeten worden) dan ook vooral de taak beroepsspecifieke vaardigheden aan te leren. Een beroepsopleiding is essentieel om toegang te krijgen tot een vakdeelmarkt en nationale standaardisering van de eindtermen van deze opleidingen waarborgt de mobiliteit tussen bedrijven.

De niet-specifieke deelmarkt omvat de banen waarvoor geen of uitsluitend zeer basale kennis en vaardigheden worden vereist. Vaak betreft het dan ook werk dat door laagopgeleiden wordt verricht. Over het algemeen zijn de arbeidsvoorwaarden aanzienlijk slechter dan in de bedrijfsspecifieke markten en de vakdeelmarkten. De lonen zijn laag, de baanzekerheid is vaak gering en er zijn nauwelijks doorgroeimogelijkheden.

Dit onderscheid tussen bedrijfsspecifieke deelmarkten, vakdeelmarkten en niet-specifieke deelmarkten onderstreept het belang van goed en voor iedereen toegankelijk (middelbaar) beroepsonderwijs. Onderwijs op middelbaar of hoger niveau is essentieel om ervoor te zorgen dat de schoolverlaters over de algemene cognitieve vaardigheden beschikken die hen toegang verschaffen tot bedrijfsspecifieke deelmarkten. Beroepsspecifieke kwalificaties reguleren daarentegen de toegang tot vakdeelmarkten. Wanneer een schoolverlater in het initieel onderwijs noch de gewenste algemene cognitieve vaardigheden, noch de gewenste beroepsspecifieke vaardigheden heeft verworven, is de kans groot dat hij of zij terechtkomt op de niet-specifieke deelmarkt waar nauwelijks een beroep wordt gedaan op algemene of beroepsspecifieke vaardigheden.

Daarmee biedt de segmenteringstheorie van Lutz en Sengenberger (1974) een mogelijke onderbouwing voor het bestaan van discontinuïteiten in de relatie tussen opleidingsniveau en arbeidsmarktpositie. De knik ligt daarbij rond het opleidingsniveau dat de schoolverlater toegang verschaft tot de bedrijfsspecifieke deelmarkten en/of de vakdeelmarkten. Op de niet-specifieke deelmarkt is immers sprake van aanzienlijk slechtere arbeidsvoorwaarden dan op de bedrijfsspecifieke deelmarkten en vakdeelmarkten.

Institutionele theorieën

Ook instituties kunnen tot een discontinuïteit in de relatie tussen opleidingsniveau en arbeidsmarktpositie leiden. Een belangrijk voorbeeld vormt het minimumloon. Het minimumloon is een instrument om iedereen een bestaansminimum te garanderen. Het is daarmee een middel om een rechtvaardiger inkomensverdeling te bewerkstelligen. Het gevolg is echter wel dat de vrije werking van de arbeidsmarkt wordt verstoord. Dit kan er bijvoorbeeld toe leiden dat het voor werkgevers onaantrekkelijk wordt om laagopgeleiden in dienst te nemen. De door de laagopgeleiden geleverde prestaties wegen in dat geval volgens de werkgever niet meer op tegen de (loon)kosten die deze arbeidskrachten met zich meebrengen. Alleen een zeker prestatieniveau waarborgt in dat geval een goede arbeidsmarktpositie. De hiervoor beschreven theorieën hebben laten zien dat het aannemelijk is dat opleiding een positieve invloed heeft op het prestatieniveau. Wanneer de kennis en vaardigheden iemand in staat stellen een prestatieniveau te bereiken dat, vanuit werkgeversoogpunt, het minimumloon rechtvaardigt, is de kans op het vinden van werk groot. Wanneer dat prestatieniveau niet wordt gehaald, is de kans op werk gering. Er kan daarom een discontinuïteit ontstaan in de relatie tussen opleidingsniveau en arbeidsmarktpositie. De knik ligt in dat geval rond het prestatie- of opleidingsniveau dat in balans is met het minimumloon. De zwakkere arbeidsmarktpositie manifesteert zich vooral in een kleinere kans op werk, werkzekerheid of kwaliteit van het werk en niet of nauwelijks in de primaire arbeidsvoorwaarden. Deze laatste immers zijn institutioneel bepaald en laten voor de laagopgeleiden die wel werk hebben gevonden juist een relatief goede positie zien.

5.3 De startkwalificatie in de Nederlandse context

5.3.1 Data en methodiek

In dit deze paragraaf worden de opleidingen op niveau 2 vergeleken met de opleidingen die daar qua niveau vlak onder zitten (niveau 1 en vbo) en de opleidingen die er vlak boven zitten (niveau 3 en 4). De plaats die de opleidingen op niveau 2 bij deze vergelijking innemen is een indicatie van de waarde van deze opleidingen. Uitgangspunt bij de analyse is dat opleidingen van niveau 3 en 4 in ieder geval een startkwalificatie opleveren en opleidingen op

niveau 1 en het vbo niet. De discussie die zich afspeelt tussen OECD en de Nederlandse beleidsverantwoordelijken betreft de vraag of de opleidingen op niveau 2 nu bij de eerste groep of bij de tweede groep moeten worden ingedeeld. Wanneer bij de vergelijking van de opleidingen naar voren komt dat de opleidingen op niveau 2 lijken op opleidingen van niveau 3 en 4, en zich onderscheiden van niveau 1 en het vbo, mag worden aangenomen dat opleidingen op niveau 2 schoolverlaters een adequate startkwalificatie bieden. Op het moment echter dat blijkt dat opleidingen op niveau 2 zich niet onderscheiden van opleidingen van lager niveau, terwijl er een duidelijk onderscheid is met opleidingen op niveau 3 en 4, mag hier aan worden getwijfeld.

Over het algemeen zijn schoolverlaters met een hoog opleidingsniveau succesvoller op de arbeidsmarkt dan schoolverlaters met een lager opleidingsniveau. In paragraaf 5.2 is al aangegeven dat de relatie tussen de opbrengsten van een opleiding en de opleidingsduur zowel continu als discontinu kan verlopen. Bij een continue relatie verbetert de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters met een vast percentage bij elk jaar additionele scholing. Bij een discontinue relatie is sprake van een buitenproportionele verbetering in de arbeidsmarktpositie vanaf een bepaald opleidingsniveau. Het bestaan van een dergelijke 'knik' in de relatie geeft aan bij welk opleidingsniveau een relatief sterke winst te behalen is ten opzichte van het voorgaande niveau. Dit kan eventueel als onderbouwing worden gebruikt voor het beleid om studenten minimaal op dat niveau te scholen.

De gegevens die in deze paragraaf worden gebruikt zijn afkomstig van het schoolverlatersonderzoek RUBS (Registratie van Uitstroom en Bestemming van Schoolverlaters) dat jaarlijks door het ROA wordt uitgevoerd. Het onderzoek heeft betrekking op schoolverlaters van het voorbereidend beroepsonderwijs (vbo), het algemeen voortgezet onderwijs (mavo, havo, vwo) en het secundair beroepsonderwijs (bol, bbl). Voor de huidige analyse worden twee recente metingen gebruikt die betrekking hebben op gediplomeerde schoolverlaters van het schooljaar 1997/1998 en 1998/1999. De schoolverlaters zijn ongeveer anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding ondervraagd. Het voornaamste doel van het onderzoek is om de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters gedetailleerd in kaart te brengen. Het onderzoek bevat daarom informatie over verschillende aspecten van de arbeidsmarktintrede, zoals de kans op werk, de aard van het dienstverband en andere kenmerken van de gevonden baan. Daarnaast bevat het schoolverlatersonderzoek RUBS informatie over de deelname aan vervolgonderwijs en de kans op uitval in de vervolgopleiding. Ongeveer 21.000 schoolverlaters van het vbo, de bol en de bbl hebben meegewerkt aan het onderzoek. Tabel 5.1 vermeldt het ongewogen en gewogen aantal respondenten per opleidingsniveau, die zijn meegenomen in de analyse. Schoolverlaters van het vbo die doorstromen naar een vervolgopleiding in de bbl zijn niet meegenomen in de analyse. Dit om een zuiver effect te kunnen meten voor schoolverlaters die met uitsluitend het vbo de arbeidsmarkt betreden.

Tabel 5.1**Ongewogen en gewogen aantal respondenten per opleidingsniveau, voor het schooljaar 1997/1998 en 1998/1999**

Opleidingsniveau	Ongewogen	Gewogen
Vbo	3.578	70.382
Bol niveau 1	144	2.331
Bol niveau 2	1.482	20.345
Bol niveau 3	1.927	10.561
Bol niveau 4	11.088	71.680
Bbl niveau 1	149	2.701
Bbl niveau 2	1.246	24.775
Bbl niveau 3	874	18.270
Bbl niveau 4	409	8.823

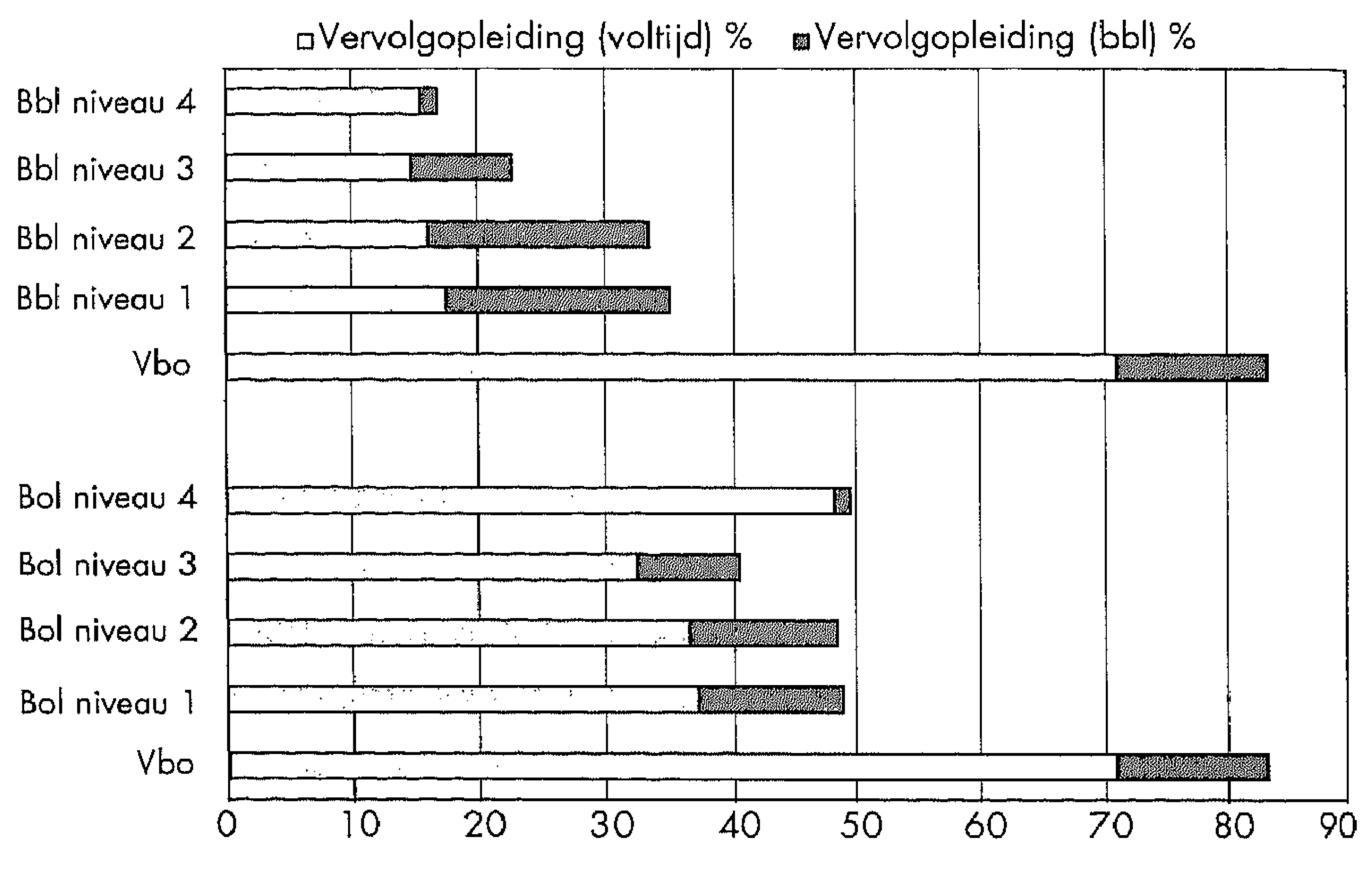
Bij de vergelijking van de opleidingen is eerst gekeken naar de doorstroommogelijkheden naar het vervolgonderwijs (twee indicatoren: deelname aan vervolgonderwijs en de kans op voortijdig verlaten van de vervolgopleiding). Vervolgens wordt ingegaan op de arbeidsmarktintrede van schoolverlaters. Aan de hand van zes indicatoren is de waarde van opleidingen voor schoolverlaters op de arbeidsmarkt bekeken. Het betreft de kans op betaald werk, de kans op een vaste baan, de kans op een voltijdbaan, de kans op een baan in de eigen of een verwante opleidingsrichting, het niveau van het beroep en het bruto-uurloon van schoolverlaters. Deze geven een goed beeld van wat de opleiding oplevert voor schoolverlaters die de arbeidsmarkt betreden.

De vergelijking van de 'score' van opleidingen op deze acht indicatoren (twee met betrekking tot doorstroommogelijkheden en zes met betrekking tot de arbeidsmarkt) is weergegeven in de figuren 5.3 tot en met 5.10. Vervolgens is de 'score' van de opleidingen op deze indicatoren opnieuw bepaald, maar ditmaal rekening houdend met individuele kenmerken van schoolverlaters (geslacht, leeftijd, etniciteit, gevolgde opleidingssector en het jaar van behalen van het diploma). Hierdoor kan het effect van het gevolgde opleidingsniveau zuiverder geschat worden. De resultaten van deze multivariate analyses zijn vermeld in de figuren 5.11 tot en met 5.17. Voor schoolverlaters van de bol en de bbl zijn aparte analyses uitgevoerd. Dit geeft een zuiverder beeld van de vergelijking van opleidingen omdat schoolverlaters van de bol en de bbl behoorlijk van elkaar kunnen verschillen wat betreft de deelname aan vervolgonderwijs en de arbeidsmarktpositie anderhalf jaar na het behalen van het diploma (vergelijk ROA, 2001).

5.3.2 Doorstroom naar vervolgonderwijs

Schoolverlaters die hun opleiding met succes hebben afgerond zetten de volgende stap in hun loopbaan. Daarbij kunnen ze kiezen voor directe toetreding tot de arbeidsmarkt of voor een vervolgopleiding waarmee nieuwe kennis en vaardigheden worden opgedaan. Ook kunnen ze besluiten werken en leren te combineren in de bbl. In figuur 5.3 is zowel het percentage schoolverlaters dat kiest voor een vervolgopleiding als het percentage schoolverlaters dat besluit leren en werken te combineren in de bbl weergegeven. In het onderste deel van de grafiek worden schoolverlaters bol niveau 1 tot en met 4 en het vbo onderling vergeleken. In het bovenste deel van de grafiek is hetzelfde gedaan voor schoolverlaters van het bbl niveau 1 tot en met 4 en het vbo.

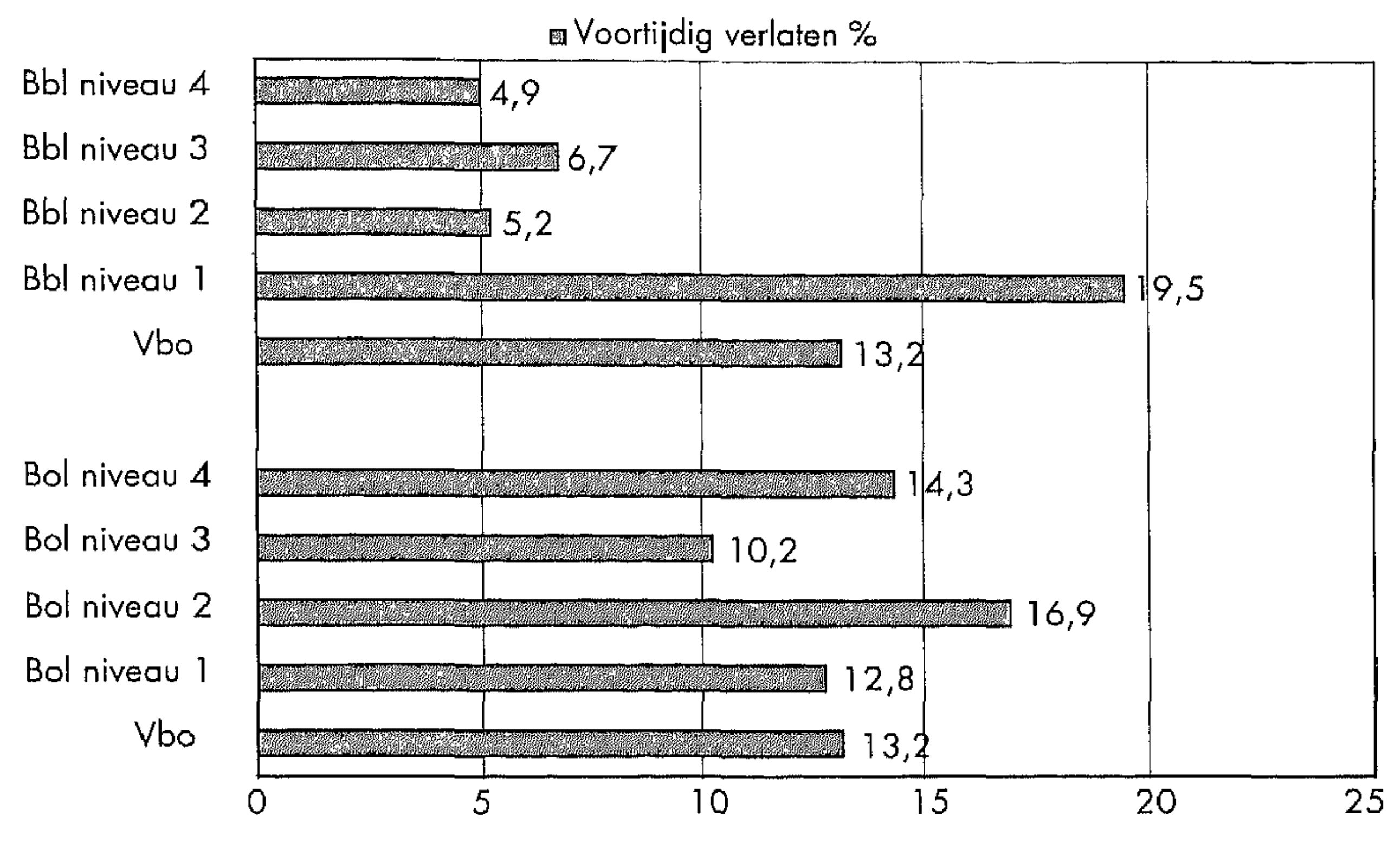
Figuur 5.3 Doorstroom naar vervolgopleiding, naar voltijd- en duale vervolgopleidingen

Uit figuur 5.3 komt naar voren -en dat is niet verwonderlijk- dat schoolverlaters van het vbo het vaakst kiezen voor een vervolgopleiding (meer dan 80%). Opvallender is dat zowel bij de bol als de bbl schoolverlaters van niveau 1 en niveau 2 ongeveer even vaak kiezen voor een vervolgopleiding of een combinatie van werken en leren, terwijl schoolverlaters van niveau 3 dit minder vaak doen dan schoolverlaters van niveau 2. Blijkbaar worden opleidingen op niveau 1 en niveau 2 door schoolverlaters vaker gezien als voorbereiding op een voltijd of duale vervolgopleiding dan opleidingen van niveau 3. Verder geldt alléén voor

de bol dat schoolverlaters van niveau 4 ongeveer even vaak besluiten door te gaan met studeren als schoolverlaters van niveau 1 en 2. Het merendeel van de schoolverlaters van bol niveau 4 die verder gaan studeren, stroomt door naar een hbo-opleiding. Bij de bbl daarentegen is het percentage schoolverlaters dat kiest voor een vervolgopleiding het laagst voor schoolverlaters van niveau 4.

Figuur 5.4 Vervolgopleiding voortijdig verlaten

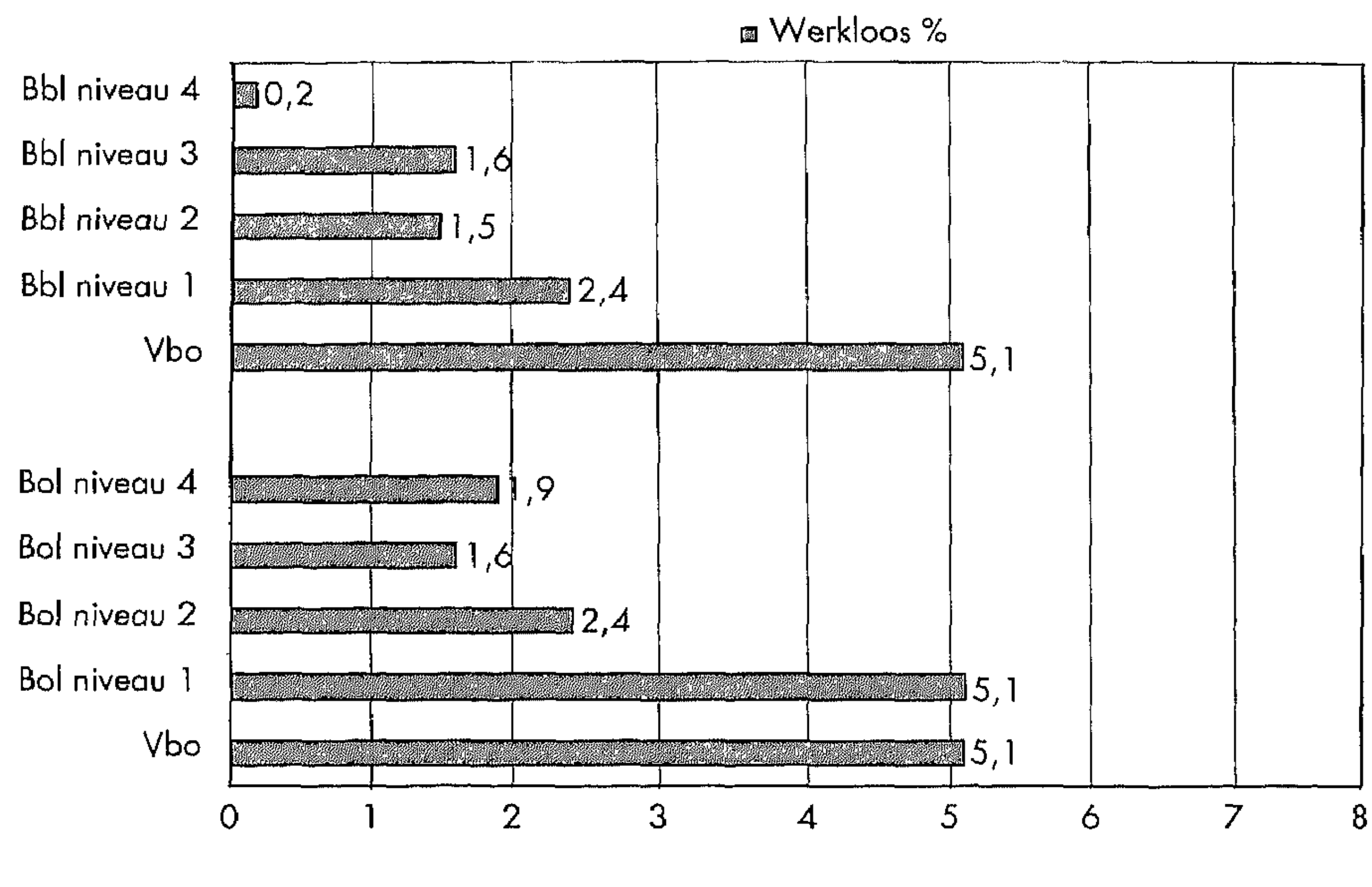
Figuur 5.4 laat voor de verder lerende schoolverlaters het percentage zien dat deze vervolgopleiding voortijdig heeft verlaten (uitval). Het gaat om schoolverlaters die de (voltijd of duale) vervolgopleiding binnen één jaar ongediplomeerd hebben verlaten. Hiervoor kunnen verschillende redenen worden gegeven: de vervolgopleiding sluit bijvoorbeeld niet goed aan bij de afgesloten opleiding, de motivatie om verder te leren ontbreekt of er is een verkeerde keuze gemaakt en de schoolverlater kiest toch voor een andere studie. Dit betekent dat ook redenen die niet gerelateerd zijn aan de afgesloten opleiding ertoe kunnen bijdragen dat schoolverlaters de vervolgopleiding voortijdig verlaten. Daarom moeten we voorzichtig zijn met het trekken van conclusies over de waarde van opleidingen voor verder studerende schoolverlaters op basis van een vergelijking van het percentage voortijdig schoolverlaters. Uit figuur 5.4 blijkt dat schoolverlaters van niveau 2 die binnen de bol verder leren het vaakst de vervolgopleiding voortijdig verlaten (17%). Zowel voor het vbo als voor de lagere en de hogere opleidingsniveaus van de bol gelden lagere percentages verder lerende schoolverlaters die de opleiding voortijdig verlaten. Voor de bbl geldt dat er een duidelijk onderscheid is tussen het vbo en bbl

niveau 1 enerzijds, en bbl niveau 2, 3 en 4 anderzijds. Schoolverlaters van het vbo en bbl niveau 1 blijken gemiddeld vaker de opleiding voortijdig te verlaten dan schoolverlaters van een hoger opleidingsniveau. Schoolverlaters van bbl niveau 2, 3 en 4 verschillen wat dit betreft weinig van elkaar.

5.3.3 De arbeidsmarktintrede van schoolverlaters

De figuren 5.5 tot en met 5.10 geven een beeld van de arbeidsmarktpositie van gediplomeerde schoolverlaters anderhalf jaar na het behalen van het diploma. Eerst gaan we in op de werkgelegenheid en werkzekerheid en vervolgens bekijken we de kwaliteit van het werk. Bij de bespreking van de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters mag niet worden vergeten dat de arbeidsmarkt na een periode van economische groei aan het einde van de jaren negentig uiterst krap is geworden. Schoolverlaters van de bol en de bbl vinden daarom steeds vaker en sneller een baan (c.f. ROA, 2002). Dit blijkt ook uit figuur 5.5 waarin het werkloosheidspercentage van schoolverlaters is vermeld.

Figuur 5.5 Werkloosheidspercentage onder gediplomeerde schoolverlaters

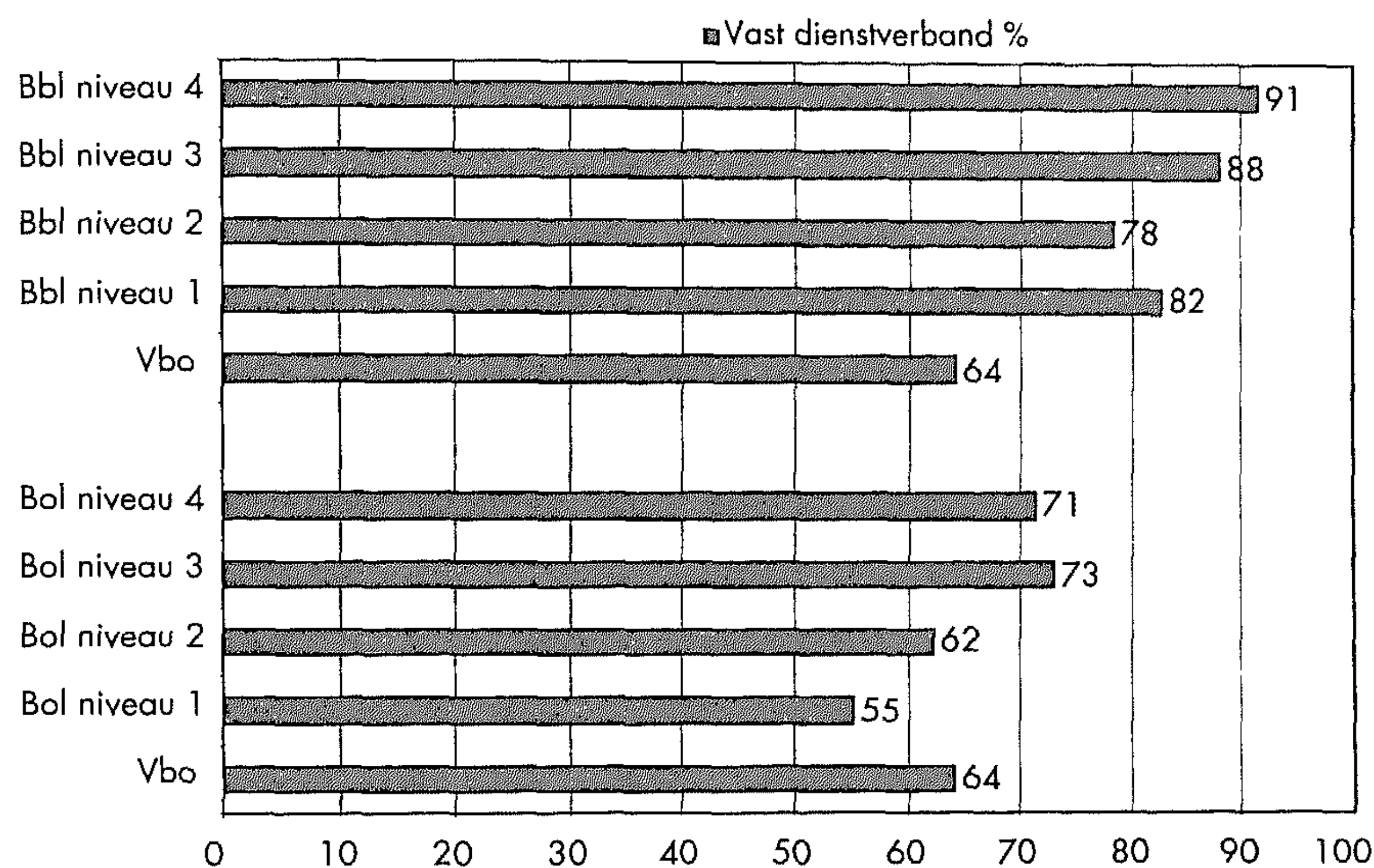

Figuur 5.5 laat zien dat het overgrote deel van de schoolverlaters die zich aanbieden op de arbeidsmarkt, anderhalf jaar na het behalen van het diploma betaald werk heeft gevonden. Toch bestaan er (kleine) verschillen tussen de opleidingsniveaus. Bij de bol bestaat een onderscheid in het werkloosheidsper-

centage tussen schoolverlaters van bol niveau 1 en het vbo enerzijds en schoolverlaters van bol niveau 2, 3 en 4 anderzijds. Bij bol niveau 1 en het vbo is rond de 5% van de schoolverlaters werkloos, terwijl voor de schoolverlaters van bol niveau 2, 3 en 4 een werkloosheidspercentage geldt van ongeveer 2%. Bij de bbl verschillen schoolverlaters van niveau 1, 2 en 3 niet veel van elkaar wat betreft het werkloosheidspercentage. Ongeveer 2% van de schoolverlaters van bbl niveau 1, 2 en 3 is werkloos. Dit percentage is lager dan voor schoolverlaters van het vbo en iets hoger dan voor schoolverlaters van bbl niveau 4, die anderhalf jaar na het behalen van het diploma bijna allemaal betaald werk hebben.

figuur 5.6

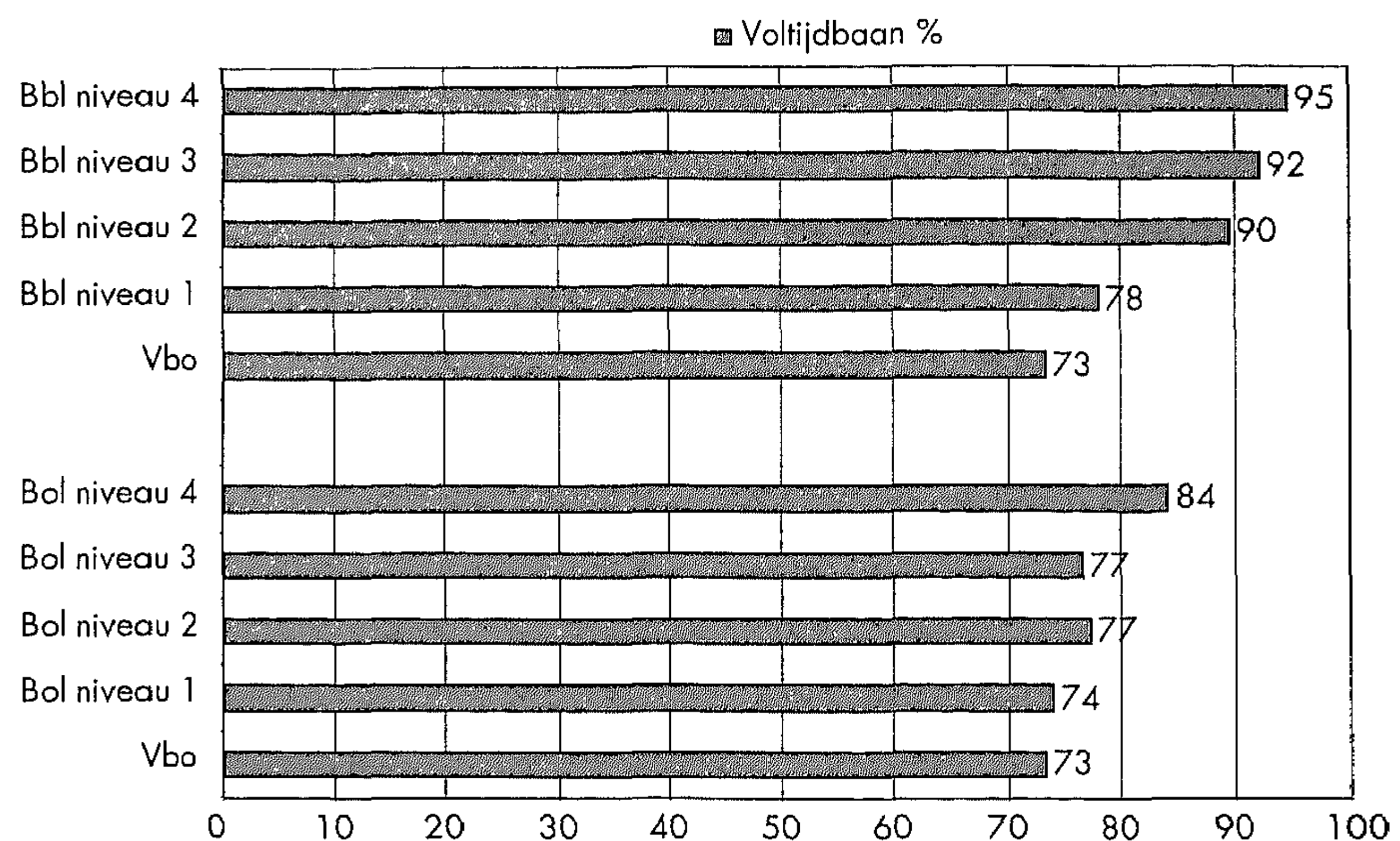
Percentage werkzame schoolverlaters met een vast dienstverband

Vanwege de krapte op de arbeidsmarkt zijn ook de omstandigheden voor schoolverlaters gunstiger geworden. Werkgevers zijn elkaar steeds meer gaan concurreren om goed personeel binnen te halen. Bij deze 'concurrentieslag om de werkzoekende' spelen zowel primaire als secundaire arbeidsvoorwaarden een belangrijke rol. De afgelopen jaren is bijvoorbeeld de werkzekerheid behoorlijk toegenomen voor schoolverlaters van de bol en de bbl (zie ROA, 2002). Figuur 5.6 gaat in op het percentage werkzame schoolverlaters met een vast dienstverband. Bij de bol is er een onderscheid tussen het vbo, bol niveau 1 en 2 enerzijds en bol niveau 3 en 4 anderzijds. Een hoger opleidingsniveau

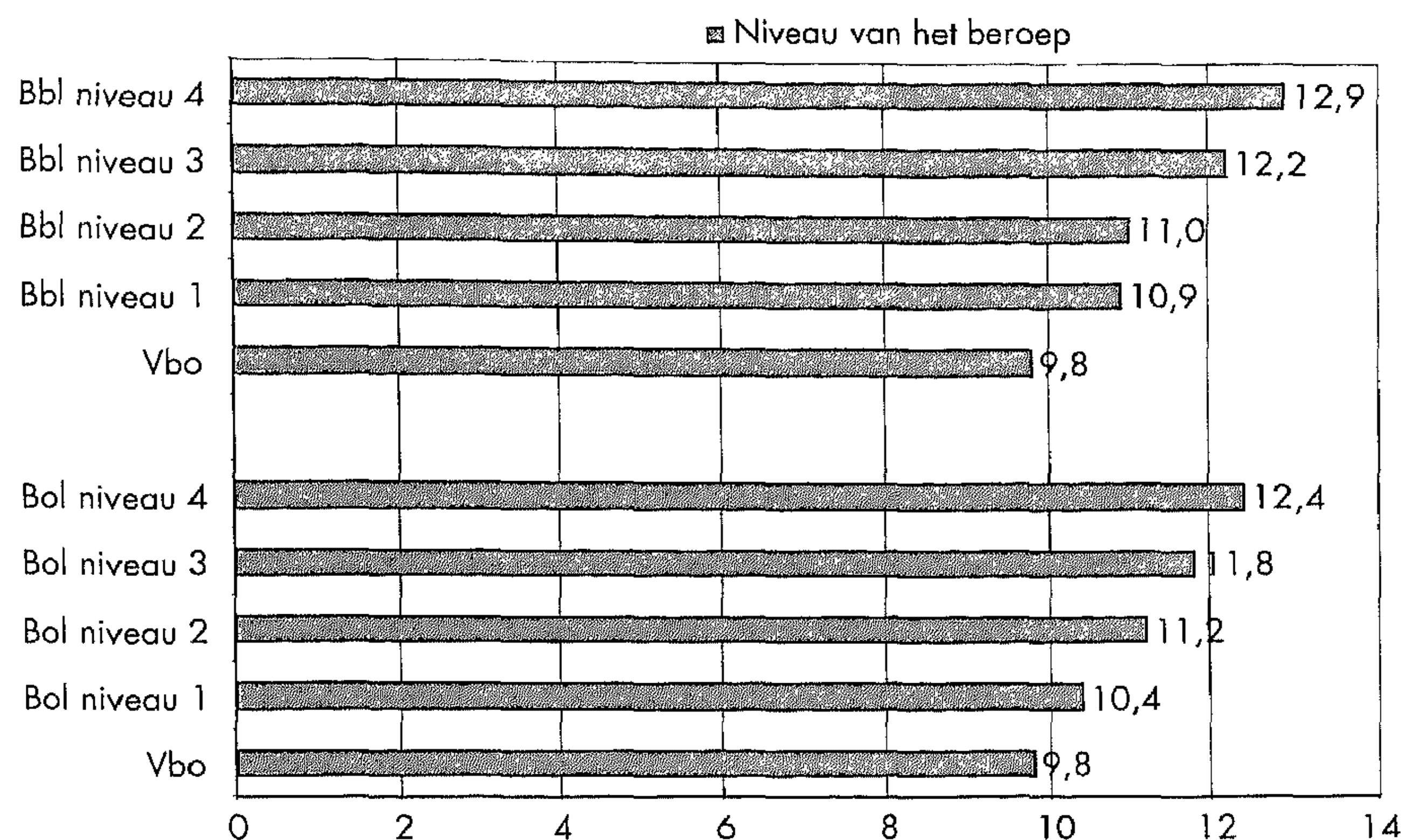
levert hier meer werkzekerheid op. Voor de bbl geldt dat de werkzekerheid voor schoolverlaters van niveau 2 het laagst is. In vergelijking met niveau 1, 3 en 4 hebben schoolverlaters van niveau 2 minder vaak een vast dienstverband. Niettemin geldt voor elk van de onderscheiden opleidingen in de bbl dat ze beduidend meer werkzekerheid verschaffen dan het vbo.

Figuur 5.7 Percentage werkzame schoolverlaters met een voltijdbaan

Vervolgens is in figuur 5.7 het percentage werkzame schoolverlaters met een voltijdbaan weergegeven. Bij de bol hebben schoolverlaters van niveau 1, 2 en 3 ongeveer even vaak een voltijdbaan. Alleen schoolverlaters van bol niveau 4 hebben vaker een voltijdbaan dan schoolverlaters van een lager opleidingsniveau. Binnen de bbl bestaat een onderscheid tussen het vbo en bbl niveau 1 enerzijds, en bbl niveau 2, 3 en 4 anderzijds. Voor vbo en bbl niveau 1 geldt dat minder dan 80% van de schoolverlaters een voltijdbaan heeft. Bij bbl niveau 2, 3 en 4 heeft ten minste 90% van de schoolverlaters een voltijdbaan. Overigens moeten we hierbij de kanttekening plaatsen dat het al dan niet hebben van een voltijdaanstelling sterk bepaald wordt door institutionele factoren als partiële leerplicht, waardoor de schoolverlaters van de lagere niveaus automatisch een lager percentage werkenden met een voltijdaanstelling kennen. Het is daarom de vraag of dit een goede indicator vormt voor de feitelijke arbeidsmarktwaarde van een opleiding.

Figuur 5.8 Niveau van het beroep van werkzame schoolverlaters

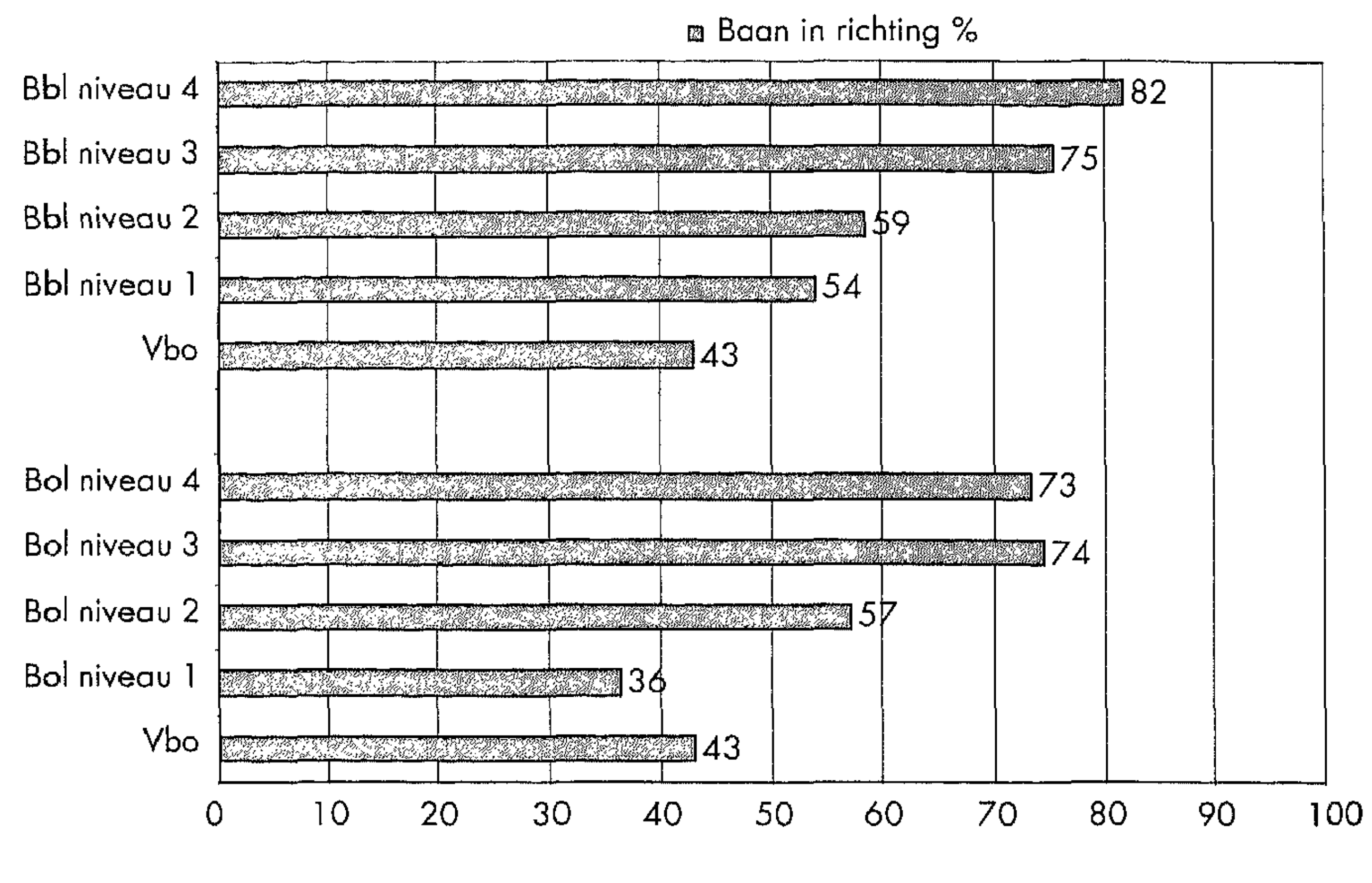

Figuur 5.8 geeft het niveau van de baan van werkzame schoolverlaters weer. Bij de meting van het beroepsniveau is gebruikgemaakt van de beroepscode die zijn gebaseerd op de Standaard Beroepen Classificatie 1992 (SBC) van het CBS. In de SBC worden vijf niveaus onderscheiden: elementaire beroepen (vereist niveau: lager onderwijs), lagere beroepen (vereist niveau: voortgezet onderwijs, lagere trap), middelbare beroepen (vereist niveau: voortgezet onderwijs, hogere trap), hogere beroepen (vereist niveau: hoger onderwijs, eerste fase) en academische beroepen (vereist niveau: hoger onderwijs, tweede fase). Deze niveaus zijn omgerekend naar aantal jaren vereiste scholing (zie voor een verantwoording ROA, 1999, p. 60). Voor elementaire beroepen is dat zes jaar, voor lagere beroepen tien jaar, voor middelbare beroepen dertien jaar, voor hogere beroepen zeventien jaar en voor academische beroepen negentien jaar.

Voor de bol komt naar voren dat het beroepsniveau van de baan geleidelijk stijgt met de toename van het opleidingsniveau. Een toename in het opleidingsniveau levert bij de bol ook een hoger niveau baan op. Voor de banen van vbo'ers is gemiddeld 9,8 jaar scholing vereist, voor de banen van de schoolverlaters van bol niveau 4 is dit 12,4 jaar. Dit geldt niet voor de bbl, waar opvalt dat een duidelijk onderscheid bestaat tussen de opleidingen van niveau 1 en 2 en de opleidingen van niveau 3 en 4. Het gemiddeld beroepsniveau van schoolverlaters van niveau 1 en 2 is vrijwel gelijkwaardig en vereist elk 11 jaar, terwijl het gemiddelde beroepsniveau van schoolverlaters van niveau 3 en 4 een stuk hoger ligt. We moeten hierbij wel de kanttekening maken dat de SBC

geen zeer gedifferentieerde meting van het vereiste opleidingsniveau toelaat. Ook binnen de groep van middelbare beroepen zijn er immers nog verschillen in niveau, die in de classificatie niet worden geobserveerd.

Figuur 5.9 Percentage werkzame schoolverlaters met een baan in de eigen/verwante opleidingsrichting

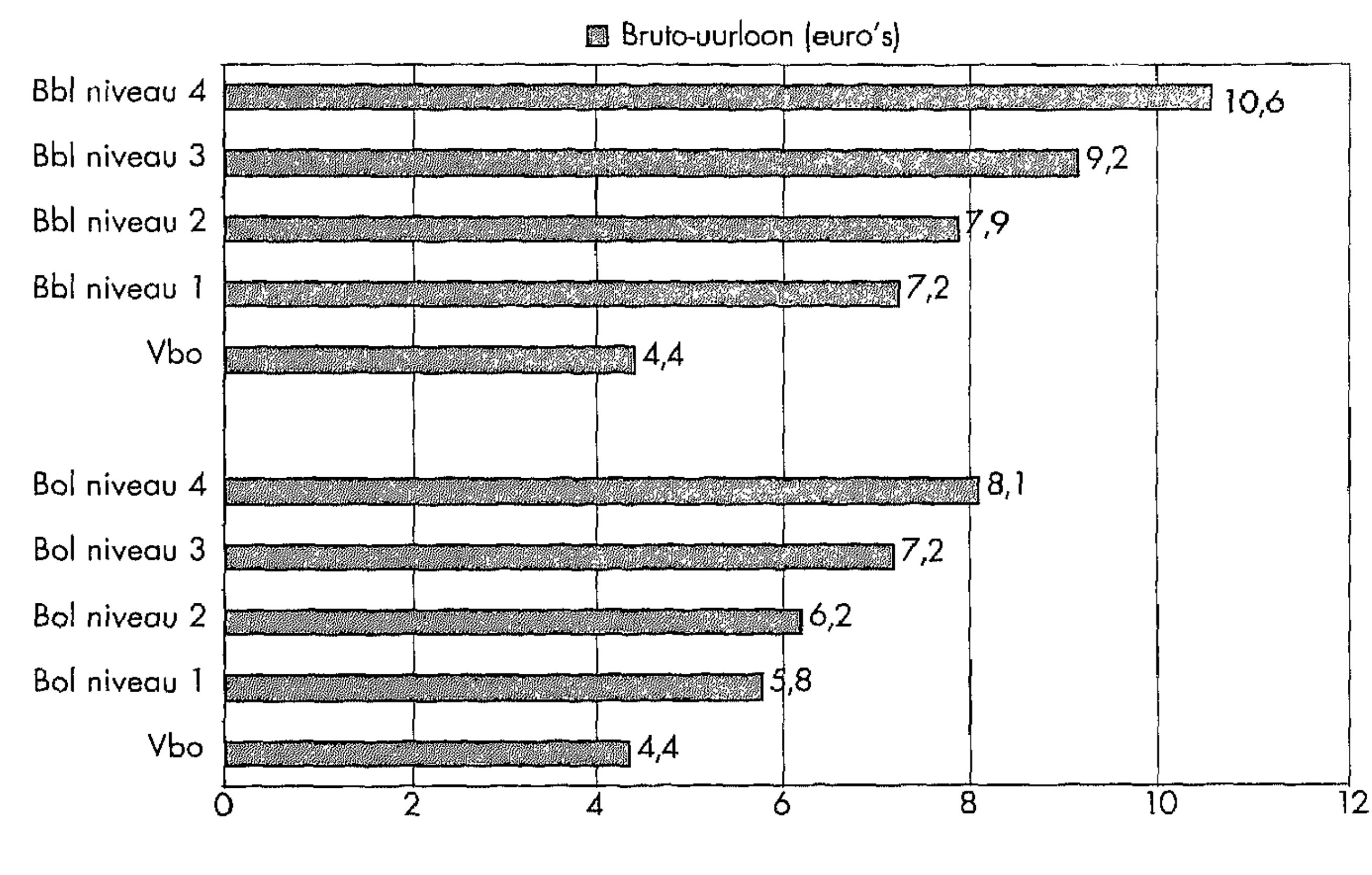

De vergelijking van het percentage schoolverlaters met een baan die aansluit bij de eigen of verwante opleidingsrichting in figuur 5.9 laat zien dat relatief weinig schoolverlaters van bol niveau 1 en het vbo, en relatief veel schoolverlaters van bol niveau 3 en 4 een baan hebben gevonden die qua richting aansluit bij de gevolgde opleiding. Schoolverlaters van bol niveau 2 bevinden zich wat dit betreft precies tussen beide groepen in. Voor de bbl geldt dat schoolverlaters van niveau 2 minder vaak een baan hebben gevonden die aansluit bij de gevolgde opleidingsrichting dan schoolverlaters van bbl niveau 3 en 4. Van de schoolverlaters van bbl niveau 2 heeft ongeveer 60% een baan die aansluit bij de gevolgde opleidingsrichting. Bij bbl niveau 3 en 4 ligt dit percentage boven de 75%.

Ten slotte is in figuur 5.10 het bruto-uurloon van de schoolverlaters weergegeven. Het eerste wat opvalt is dat er al een behoorlijk verschil bestaat in het bruto-uurloon van schoolverlaters van niveau 1 en schoolverlaters van het vbo. Dit kan overigens gedeeltelijk een effect zijn van leeftijdsverschillen die sterk doorwerken in het minimumjeugdloon. In paragraaf 5.3.4 zal daarom voor

leeftijd worden gecorrigeerd. Het volgende dat opvalt aan figuur 5.10 is dat zowel bij de bol als de bbl het verschil tussen niveau 1 en niveau 2 minder groot is dan het verschil tussen niveau 2 en niveau 3. Kortom, wat betreft beloning lijken schoolverlaters van niveau 2 meer op schoolverlaters van niveau 1, dan op schoolverlaters van niveau 3. Ook hier kunnen de resultaten echter vertekend worden door leeftijdseffecten.

Figuur 5.10 Bruto-uurloon van werkzame schoolverlaters

5.3.4 De waarde van opleidingen op niveau 2 nader bekeken

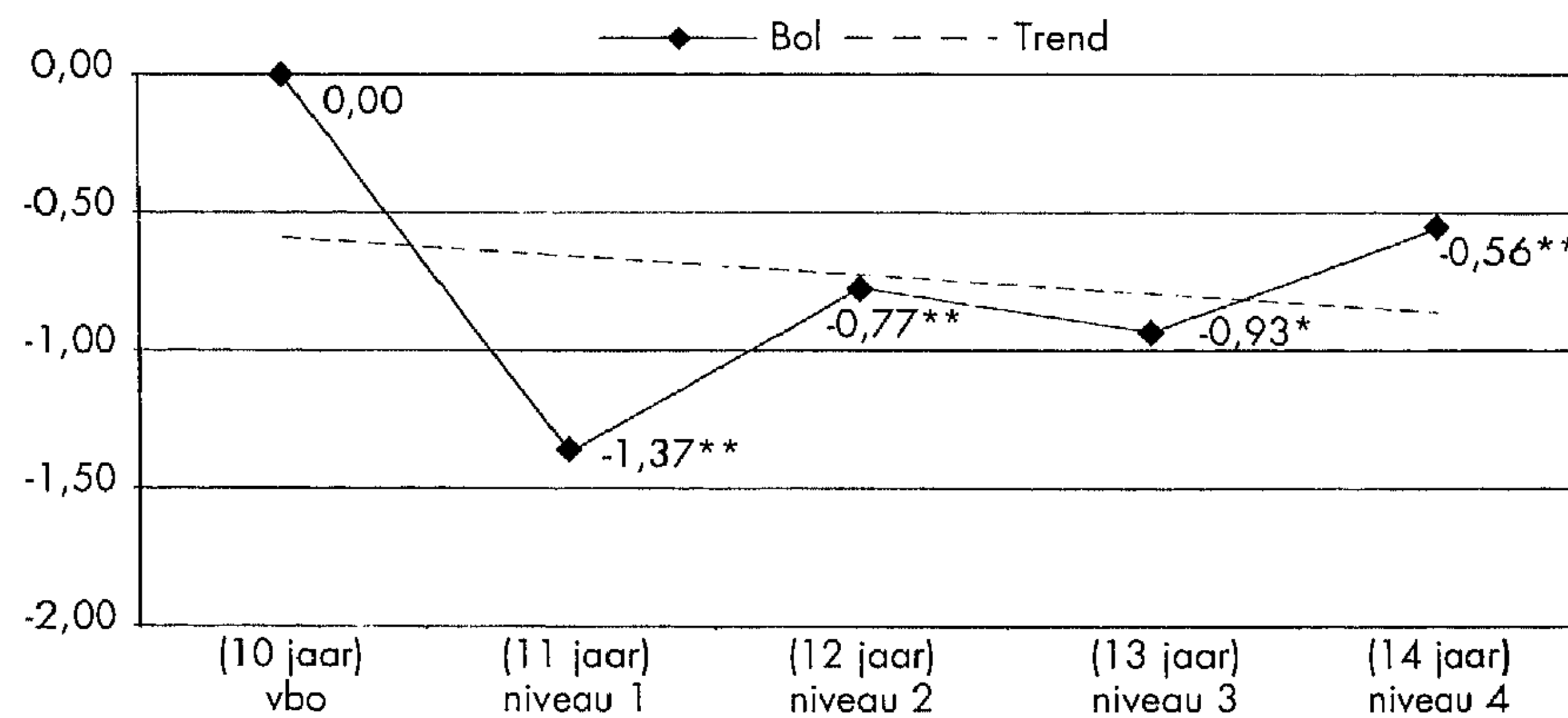
Bij de vergelijking van opleidingen is tot nu toe geen rekening gehouden met de individuele kenmerken van schoolverlaters. Het is goed mogelijk dat de verschillen tussen opleidingen worden veroorzaakt door bijvoorbeeld leeftijds-effecten of verschillen tussen opleidingen in het jaar van uitstroom. Daarom zijn de verschillen tussen de opleidingen opnieuw geanalyseerd, maar nu gecontroleerd voor geslacht, leeftijd, etniciteit, gevolgde opleidingssector van schoolverlaters en het jaar waarin het diploma werd behaald. De figuren 5.11 tot en met 5.17 geven de resultaten voor het vbo, bol niveau 1 tot en met 4 en bbl niveau 1 tot en met 4. De cijfers geven de parameterschattingen weer voor de betreffende opleidingsniveaus waarbij het vbo als referentiecategorie dient. De betreffende cijfers geven derhalve de afwijking weer ten opzichte van het vbo en kunnen geïnterpreteerd worden als het effect van het volgen van respectievelijk een, twee, drie of vier jaar additionele scholing in bol of bbl.

In de figuren is bovendien een trendlijn gegeven. Deze geeft -voor de betreffende indicator- de gemiddelde stijging per opleidingsniveau. Bij een continuummodel mag worden verwacht dat de vergelijking tussen de opleidingen een lineair verband oplevert, omdat een toename van één niveau ook één jaar meer scholing betekent. Bij het opleidingsniveau is het (nominale) aantal jaren scholing vanaf zesjarige leeftijd weergegeven voor schoolverlaters van het vbo (tien jaar) tot en met niveau 4 (veertien jaar).

Tevens is in de figuren vermeld of de verschillen tussen de opeenvolgende opleidingsniveaus significant zijn. Op deze manier kan worden aangegeven of een toename van één niveau (dat wil zeggen één jaar additionele scholing) voor schoolverlaters significant meer oplevert op de arbeidsmarkt.

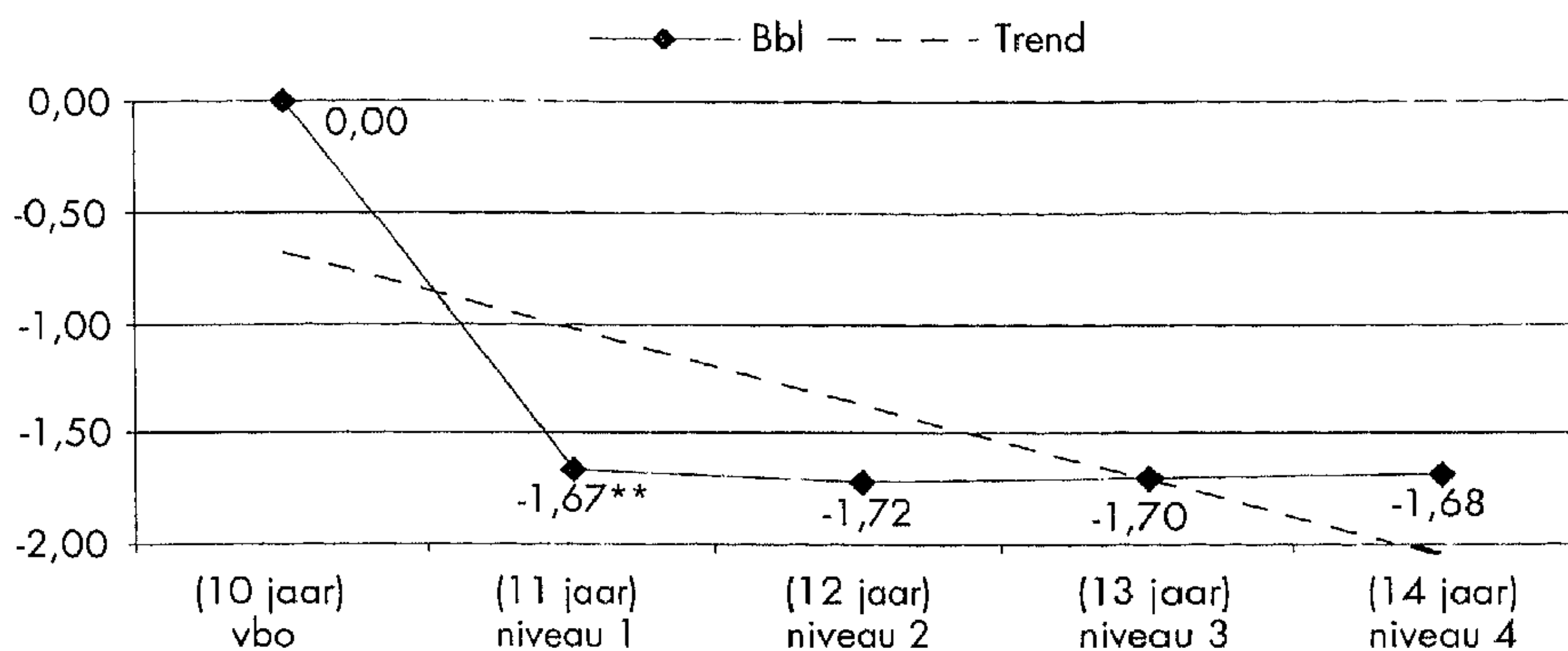
Figuur 5.11 en figuur 5.12 geven de doorstroom naar het vervolgonderwijs weer. Na controle voor individuele kenmerken blijkt dat schoolverlaters van het vbo significant vaker doorstromen naar een vervolgopleiding dan schoolverlaters van bol niveau 1. Verder geldt voor de bol dat de kans om verder te gaan leren voor schoolverlaters van niveau 1 zelfs kleiner is dan voor schoolverlaters van niveau 2. Figuur 5.12 laat zien dat schoolverlaters van de bbl niveau 1 beduidend minder vaak voor een vervolgopleiding kiezen dan schoolverlaters van het vbo, terwijl binnen de bbl vrijwel geen verschil zichtbaar is in de deelname aan vervolgonderwijs door schoolverlaters van de verschillende opleidingsniveaus. De opleidingen bbl niveau 1 tot en met 4 verschillen ongeveer in gelijke mate van het vbo in de doorstroom van schoolverlaters naar het vervolgonderwijs.

Figuur 5.11 Kans op deelname (voltijd/duaal) aan vervolgonderwijs voor schoolverlaters van de bol, gecontroleerd

** = significant op 1%-niveau; * = significant op 5%-niveau.

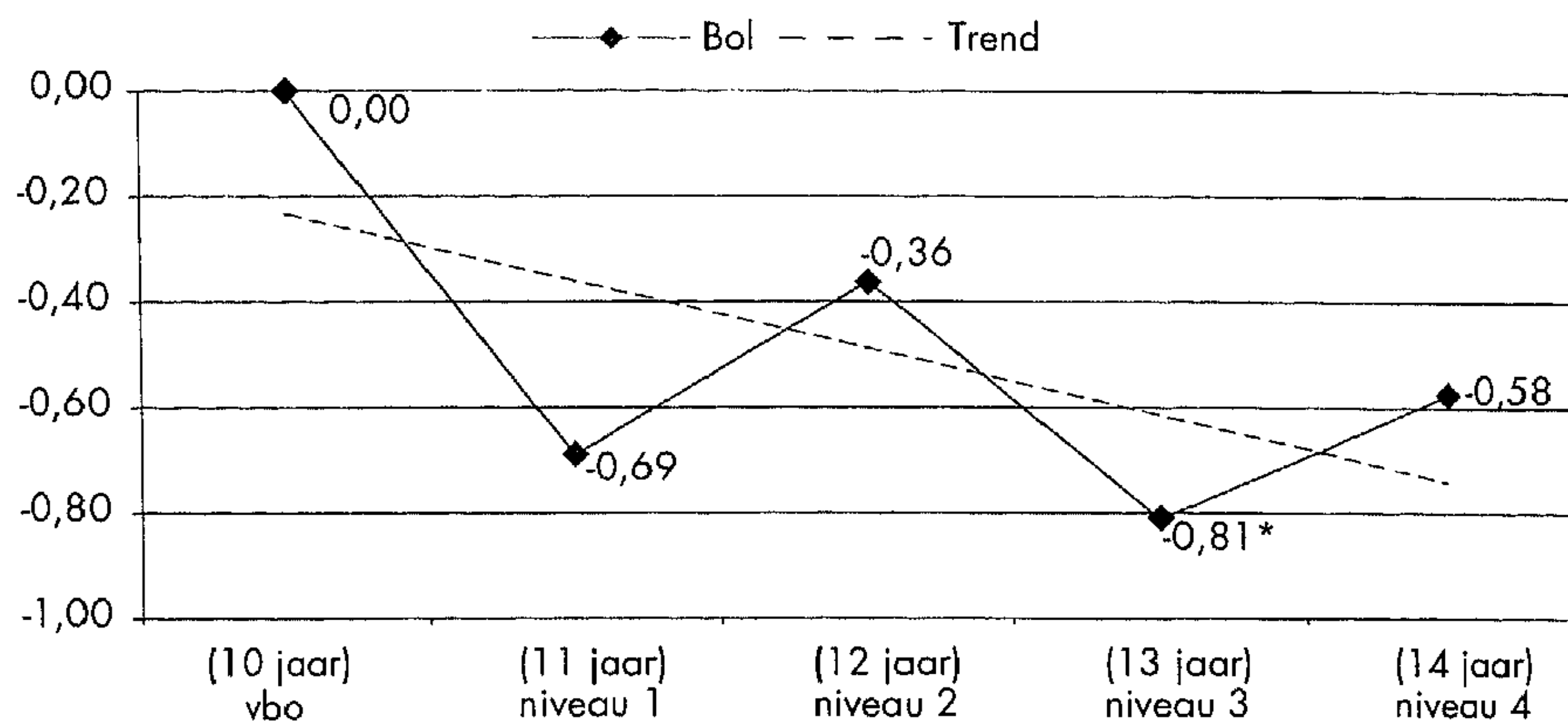
Figuur 5.12 Kans op deelname aan (voltijd/duaal) vervolgonderwijs voor schoolverlaters van de bbl, gecontroleerd

** = significant op 1%-niveau; * = significant op 5%-niveau.

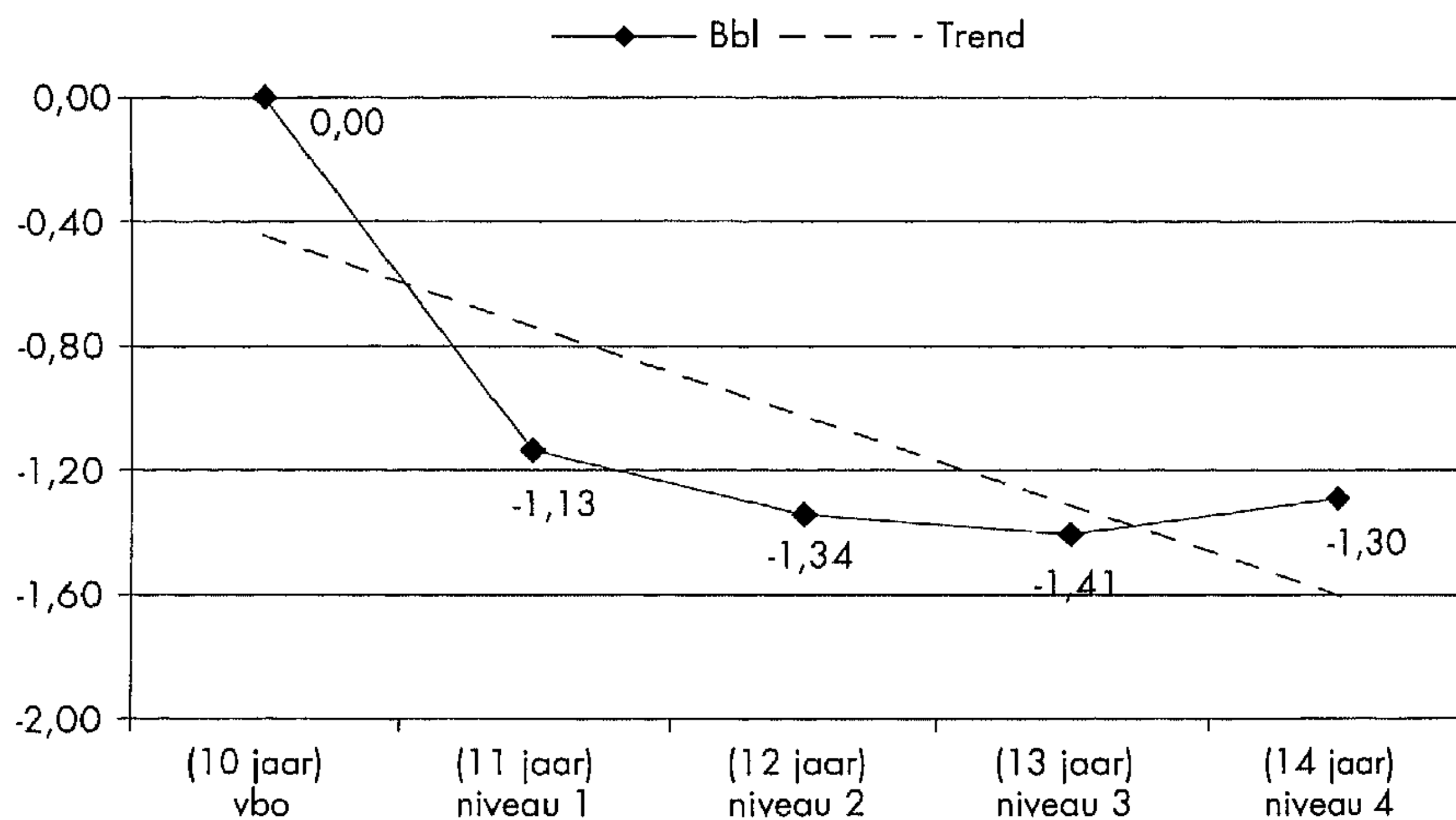
In de figuren 5.13 en 5.14 wordt de kans weergegeven dat verder lerende schoolverlaters van de bol en de bbl de vervolgopleiding voortijdig verlaten (uitval). Overigens zegt de kans op uitval in het vervolgonderwijs weinig over de waarde van een opleiding voor schoolverlaters op de arbeidsmarkt. Bij de uiteindelijke beoordeling van de waarde van de opleiding voor schoolverlaters zal daarom met deze indicator geen rekening worden gehouden. Na controle op achtergrondkenmerken van schoolverlaters blijkt dat de kans op uitval het grootst is onder verder lerende schoolverlaters van het vbo. Overigens is het verschil in de kans op uitval tussen verder lerende schoolverlaters van het vbo en opleidingen van niveau 1 niet significant. Opvallend is wel dat binnen de bol de uitval onder verder lerende schoolverlaters het hoogst is bij niveau 2. Het verschil tussen niveau 2 en niveau 3 is hier significant. Dit kan een indicatie zijn dat voor schoolverlaters van bol niveau 2 de opleiding minder goed aansluit op een vervolgopleiding dan voor schoolverlaters van bol niveau 3. Figuur 5.14 laat zien dat binnen de bbl de kans om de vervolgopleiding voortijdig te verlaten niet veel verschilt tussen de diverse opleidingsniveaus.

Figuur 5.13 Kans op uitval in het vervolgonderwijs voor verder studerende schoolverlaters van de bol, gecontroleerd

** = significant op 1%-niveau; * = significant op 5%-niveau.

Figuur 5.14 Kans op uitval in het vervolgonderwijs voor verder studerende schoolverlaters van de bbl gecontroleerd

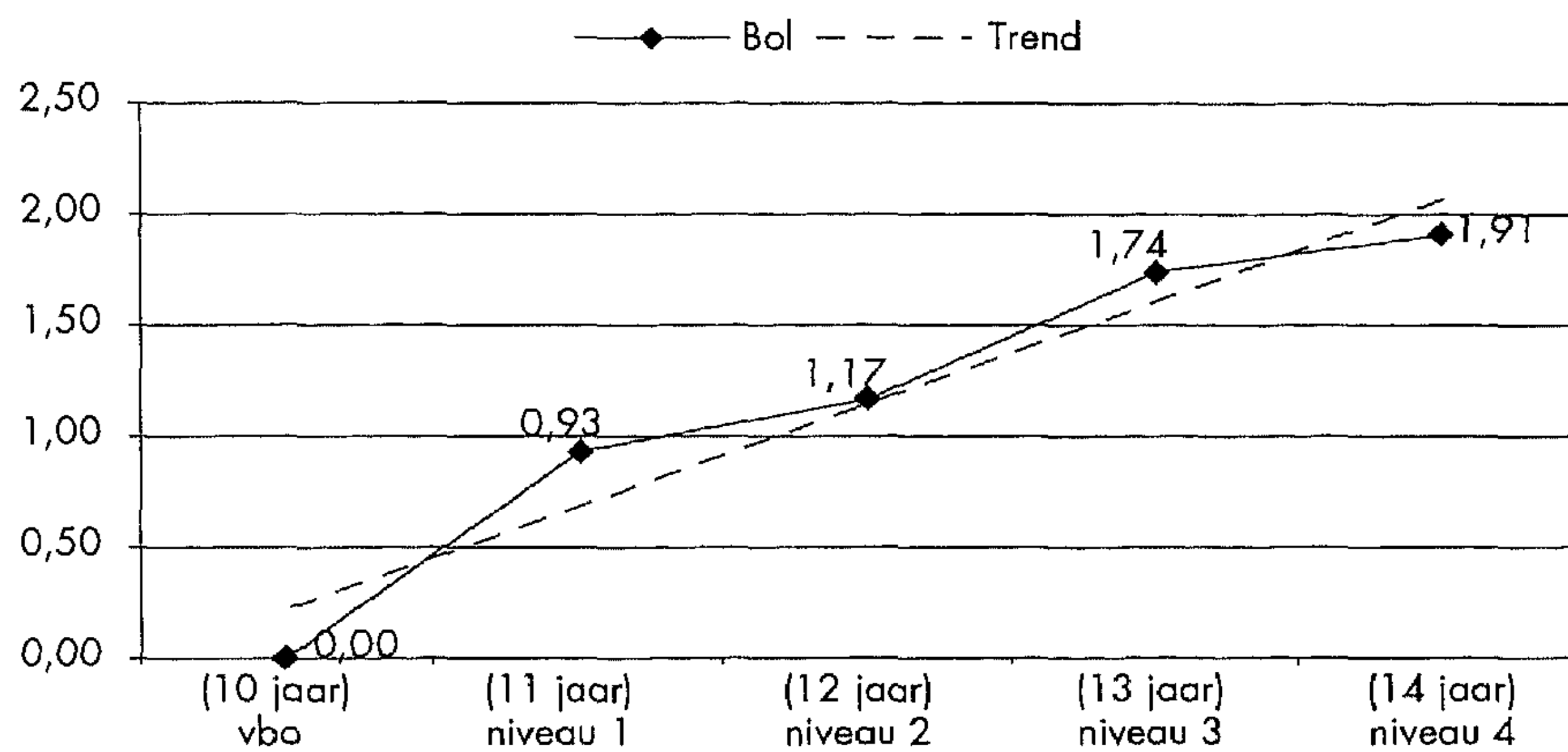

** = significant op 1%-niveau; * = significant op 5%-niveau.

In figuur 5.15 en figuur 5.16 is de kans op werk weergegeven. Figuur 5.15 laat zien dat onder schoolverlaters van het vbo en bol niveau 1 de kans op werk het sterkst is toegenomen. Dit betekent dat voor schoolverlaters van vbo één

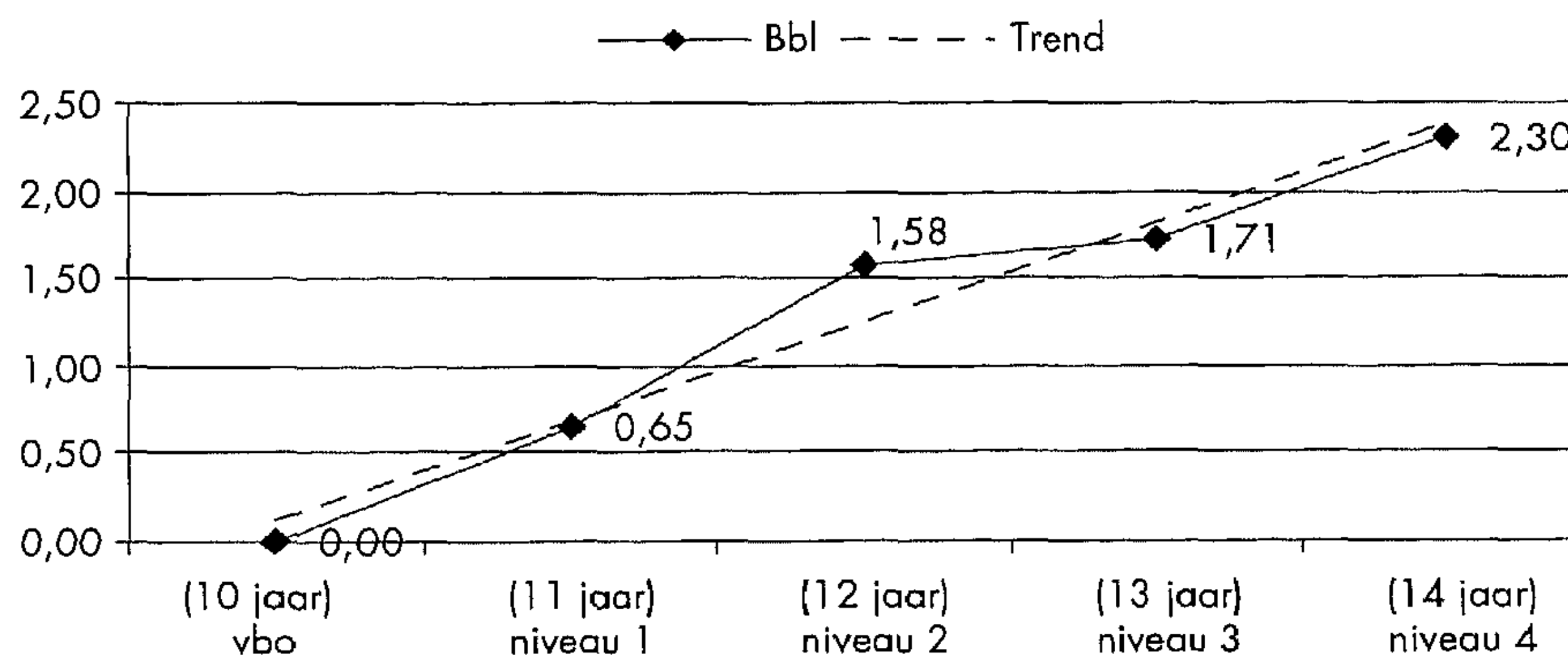
jaar meer scholing een behoorlijke verbetering oplevert in de kans op werk. In vergelijking met het vbo biedt bol niveau 1 schoolverlaters wat betreft de kans op werk al een veel betere start op de arbeidsmarkt. Er is slechts een lichte toename in de kans op werk tussen de schoolverlaters van bol niveau 1 en schoolverlaters van bol niveau 2, maar wel weer een grotere toename tussen schoolverlaters van bol niveau 2 en schoolverlaters van bol niveau 3. Overigens blijkt uit figuur 5.15 dat de verschillen in de kans op werk tussen de opeenvolgende opleidingsniveaus niet significant zijn.

Figuur 5.15 Kans op werk voor schoolverlaters van de bol, gecontroleerd

** = significant op 1%-niveau; * = significant op 5%-niveau.

Figuur 5.16 Kans op werk voor schoolverlaters van de bbl, gecontroleerd

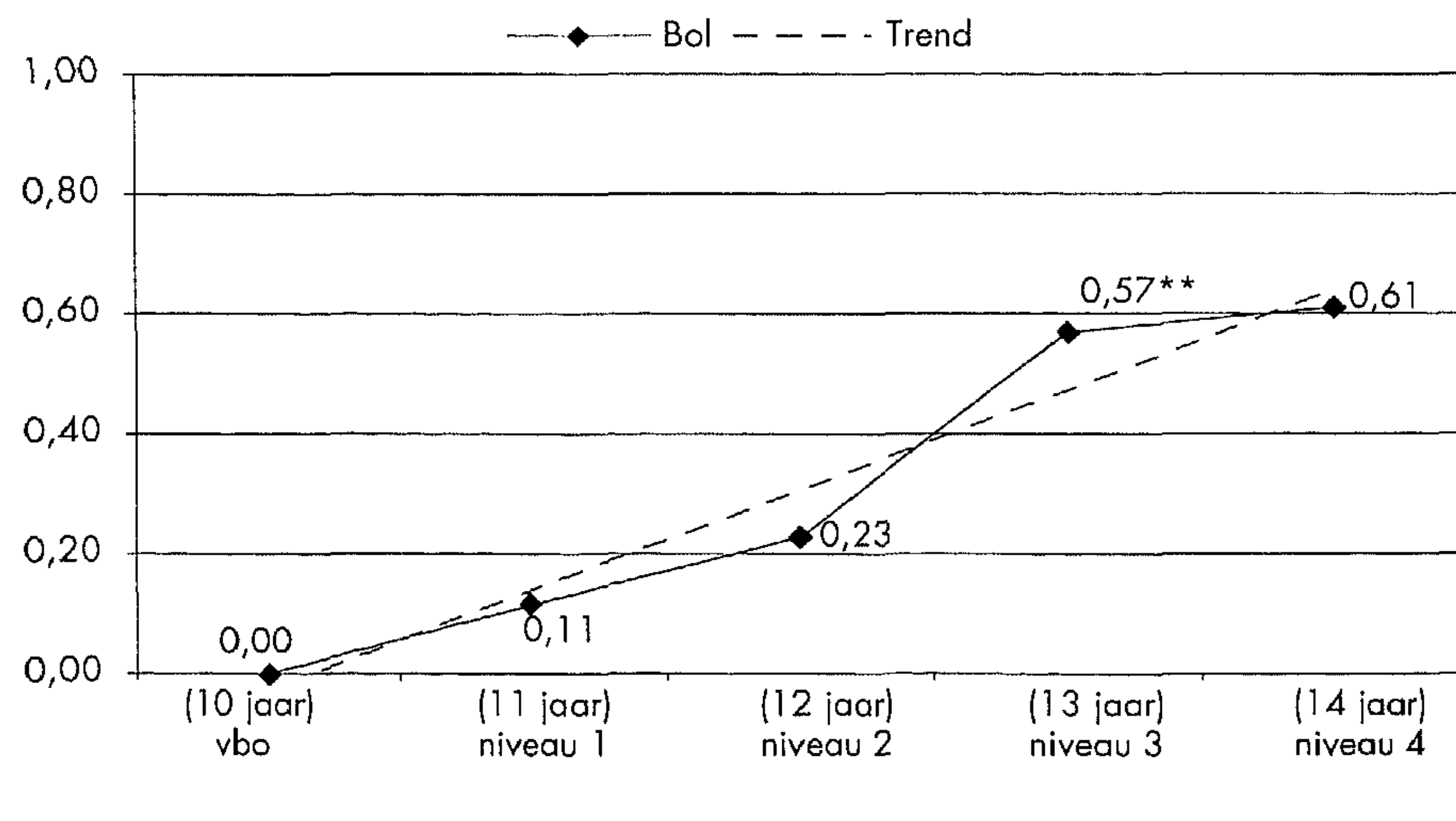
** = significant op 1%-niveau; * = significant op 5%-niveau.

Figuur 5.16 laat zien dat de toename in de kans op werk bij de bbl-opleidingen zich met name voordoet bij de overgang van bbl niveau 1 naar bbl niveau 2. Daarnaast blijkt dat de kans op werk voor schoolverlaters van bbl niveau 2 en bbl niveau 3 maar weinig van elkaar verschilt. Ook hier geldt echter dat er geen significante verschillen bestaan in de kans op werk tussen de opeenvolgende opleidingsniveaus. Waarschijnlijk heeft dit te maken met de krapte op de arbeidsmarkt, waardoor het overgrote deel van de schoolverlaters anderhalf jaar na het behalen van het diploma betaald werk heeft gevonden.

In figuur 5.17 en 5.18 is de kans op een vaste aanstelling weergegeven. Bij de bol (figuur 5.17) bestaat een duidelijk onderscheid tussen niveau 1 en 2 enerzijds, en niveau 3 en 4 anderzijds. Daarbij is de kans op een vaste aanstelling voor schoolverlaters van niveau 3 en 4 groter dan voor schoolverlaters van niveau 1 en 2. Figuur 5.17 laat een significant verschil zien in de kans op een vaste aanstelling voor schoolverlaters van niveau 2 en niveau 3.

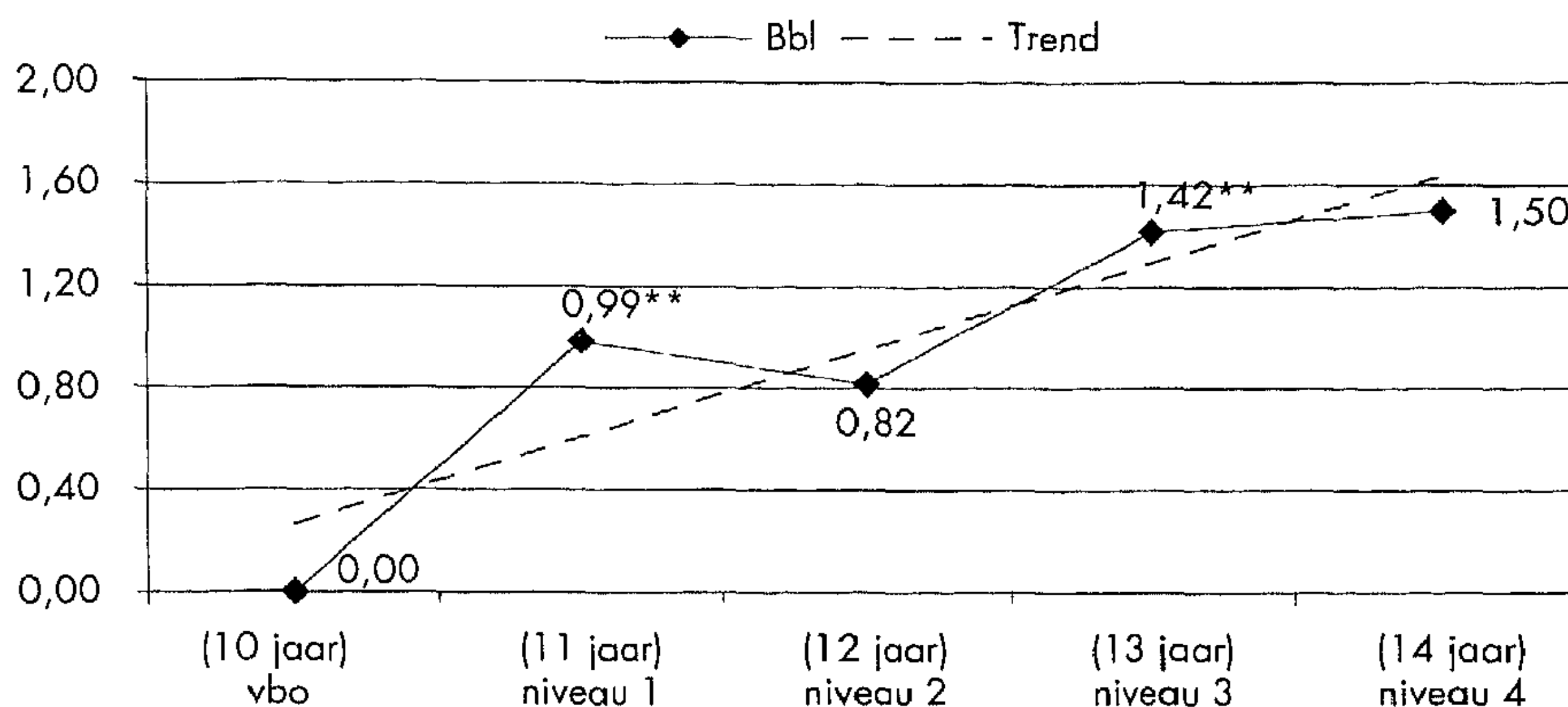
Ook voor de bbl (figuur 5.18) geldt dat schoolverlaters van niveau 2 meer lijken op schoolverlaters van niveau 1 dan op schoolverlaters van niveau 3 wat betreft de kans op een vaste aanstelling. De grote sprong doet zich hier echter voor bij de overgang van vbo naar bbl niveau 1. Eén jaar extra scholing geeft de schoolverlaters van het vbo een significante verbetering in de kans op een vaste aanstelling. De figuur laat zien dat er ook sprake is van een significante verbetering bij de overgang van bbl niveau 2 naar bbl niveau 3.

Figuur 5.17 Kans op een vast dienstverband voor schoolverlaters van de bol, gecontroleerd

** = significant op 1%-niveau; * = significant op 5%-niveau.

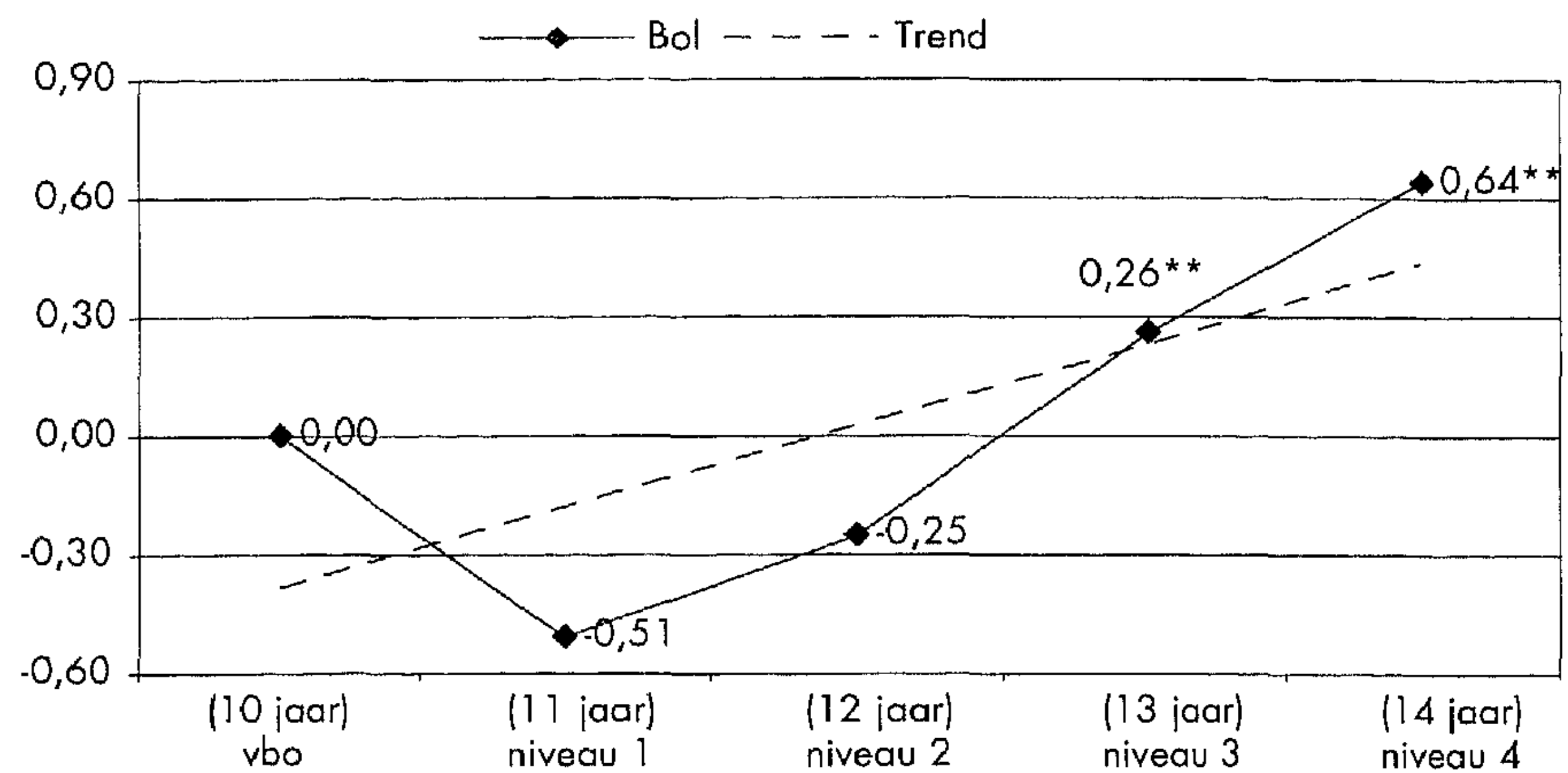
Figuur 5.18 Kans op een vast dienstverband voor schoolverlaters van de bbl, gecontroleerd

** = significant op 1%-niveau; * = significant op 5%-niveau.

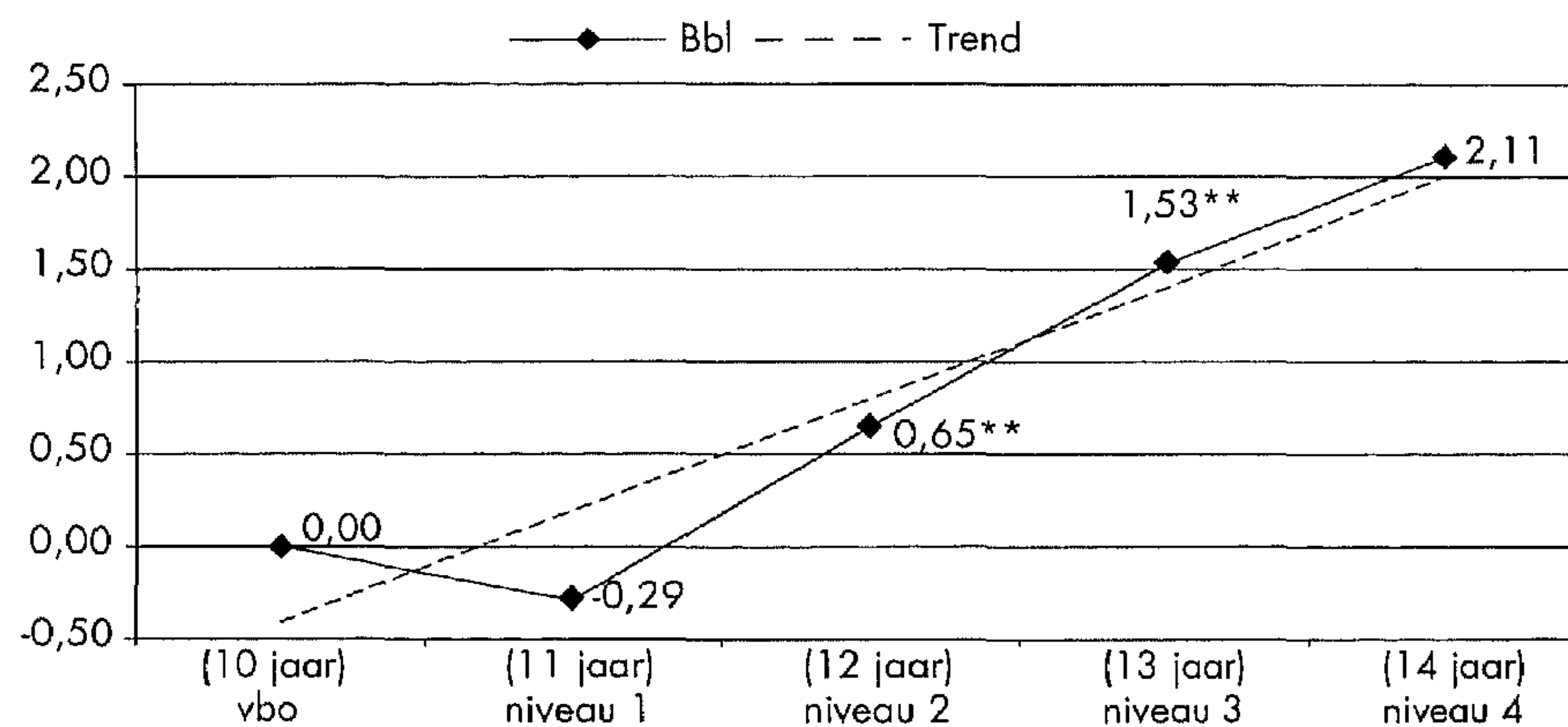
De figuren 5.19 en 5.20 laten zien dat voor schoolverlaters van de bol en de bbl de kans op een voltijdbaan toeneemt met het opleidingsniveau. Schoolverlaters van niveau 1 hebben weliswaar minder vaak een voltijdbaan dan schoolverlaters van het vbo, maar vanaf niveau 1 neemt zowel bij de bol als de bbl de kans op een voltijdbaan per opleidingsniveau geleidelijk toe. De relatief hoge percentages voltijdbanen bij vbo-schoolverlaters worden veroorzaakt door de selectie die is toegepast: degenen die na een vbo-opleiding een bbl-opleiding zijn gaan volgen, zijn bij de bepaling van de waarde van de vbo-opleiding buiten beschouwing gelaten. Bij de bbl is het verband vrijwel lineair. Per opleidingsniveau neemt de kans op een voltijdbaan in ongeveer gelijke mate toe. Voor de bol geldt dit in iets mindere mate: de stijging van bol niveau 2 naar bol niveau 3 is groter dan de stijging van bol niveau 1 naar bol niveau 2. Het is overigens de vraag of we veel betekenis aan deze indicator moeten geven. De meeste schoolverlaters hebben een voltijdbaan en degenen die geen voltijdbaan hebben, kiezen hier bewust voor, bijvoorbeeld omdat ze werken en leren combineren in de bbl of omdat ze vanwege hun leeftijd geen voltijdbaan mogen hebben. Ook voor deze indicator geldt dat we deze niet mee zullen nemen in de uiteindelijke beoordeling van de waarde van de opleidingen.

Figuur 5.19 Kans op een voltijdbaan voor schoolverlaters van de bol, gecontroleerd

** = significant op 1%-niveau; * = significant op 5%-niveau.

Figuur 5.20 Kans op een voltijdbaan voor schoolverlaters van de bbl, gecontroleerd

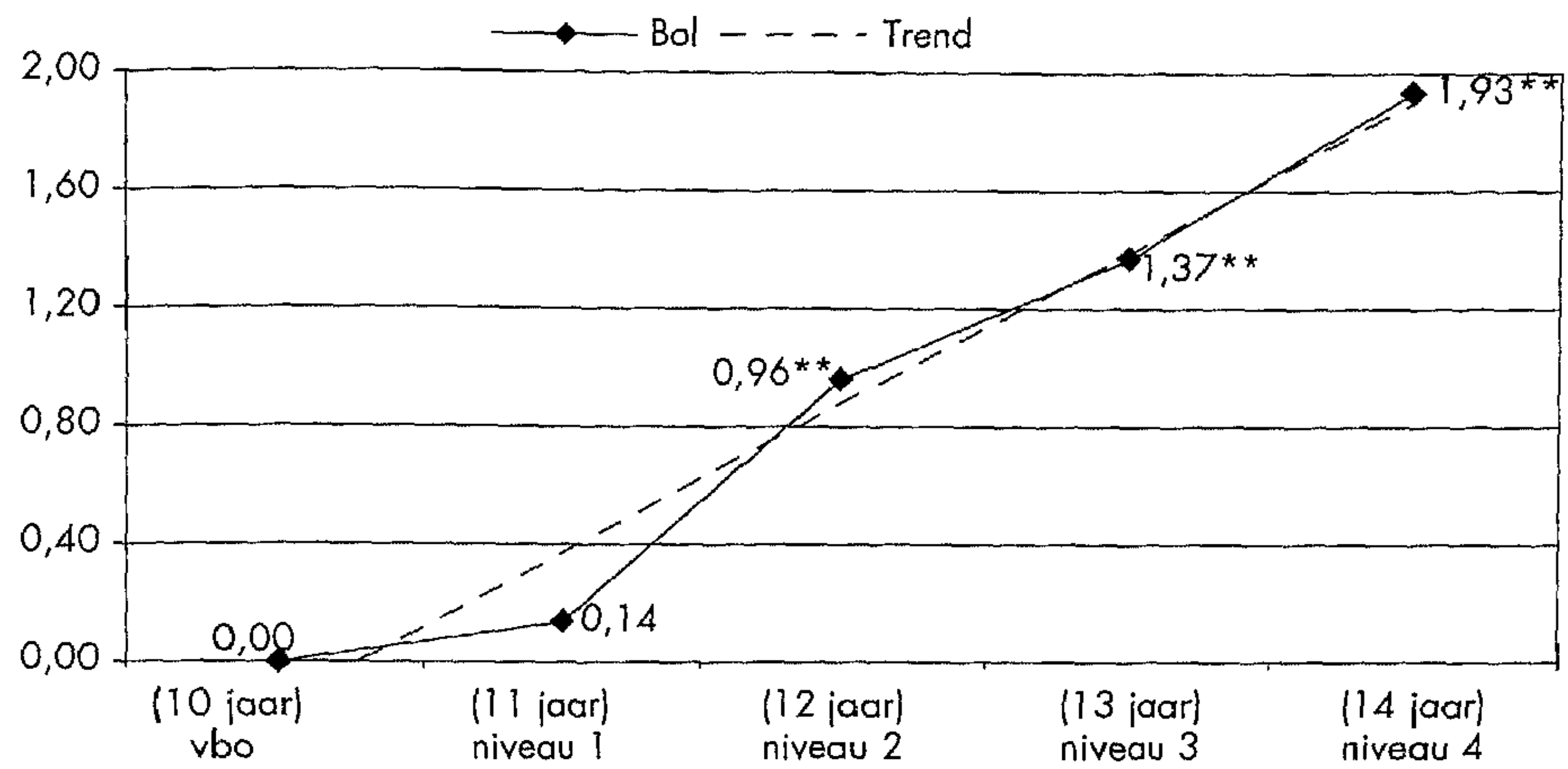

** = significant op 1%-niveau; * = significant op 5%-niveau.

Figuur 5.21 en figuur 5.22 geven het niveau weer van de baan van de schoolverlaters. Bij de bol geldt dat schoolverlaters van niveau 2 zich duidelijk onderscheiden van schoolverlaters van niveau 1 met betrekking tot het beroepsniveau. Figuur 5.21 laat zien dat de toename van het beroepsniveau het

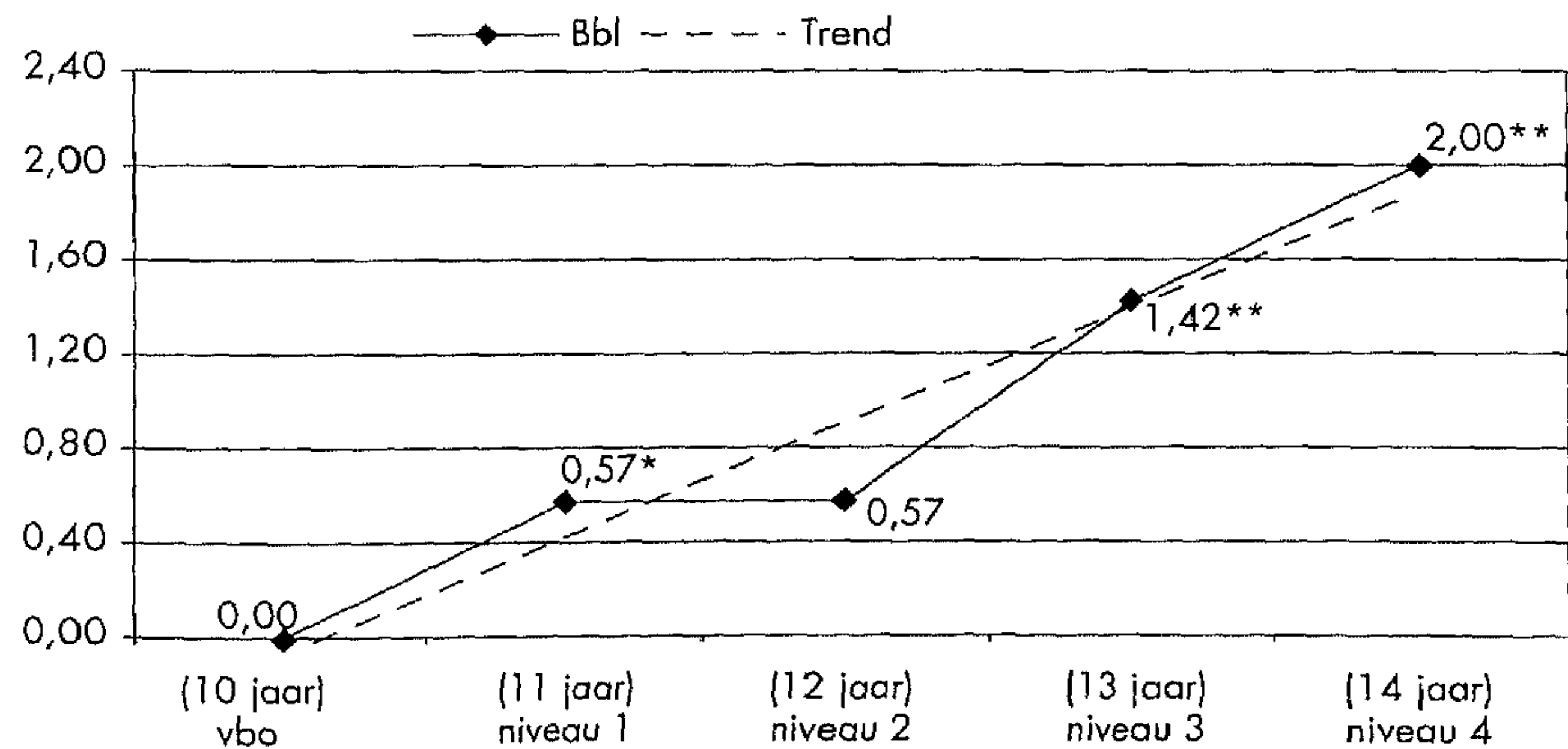
grootst is van bol niveau 1 naar bol niveau 2. Ook vanaf niveau 2 neemt het beroepsniveau van de baan van schoolverlaters significant toe met de stijging van het opleidingsniveau, maar de sprongen zijn minder groot dan tussen niveau 1 en niveau 2.

Figuur 5.21 Niveau van het beroep voor schoolverlaters van de bol, gecontroleerd

** = significant op 1%-niveau; * = significant op 5%-niveau.

Figuur 5.22 Niveau van het beroep voor schoolverlaters van de bbl, gecontroleerd

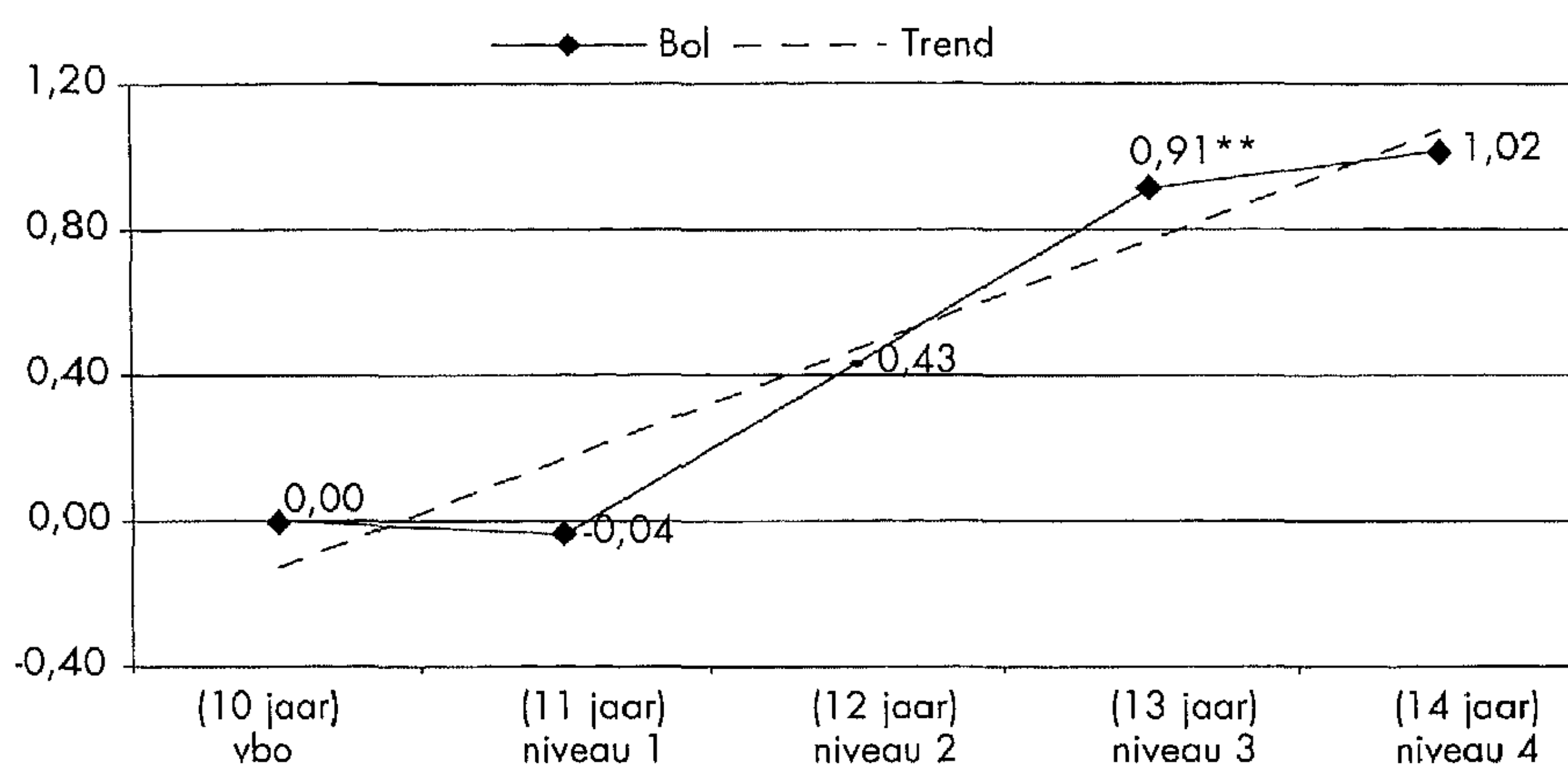

** = significant op 1%-niveau; * = significant op 5%-niveau.

Bij de bbl (figuur 5.22) bestaat er geen verschil in het niveau van het beroep van schoolverlaters van bbl niveau 1 en bbl niveau 2. Voor schoolverlaters van bbl niveau 2 betekent dit dat de extra scholing geen baan oplevert van een hoger beroepsniveau ten opzichte van bbl niveau 1. Voor schoolverlaters van bbl niveau 3 geldt daarentegen dat ze zich in het niveau van het beroep duidelijk onderscheiden van schoolverlaters van bbl niveau 2. Figuur 5.22 laat een sterke (significante) toename zien in het beroepsniveau van de baan van bbl niveau 2 naar bbl niveau 3.

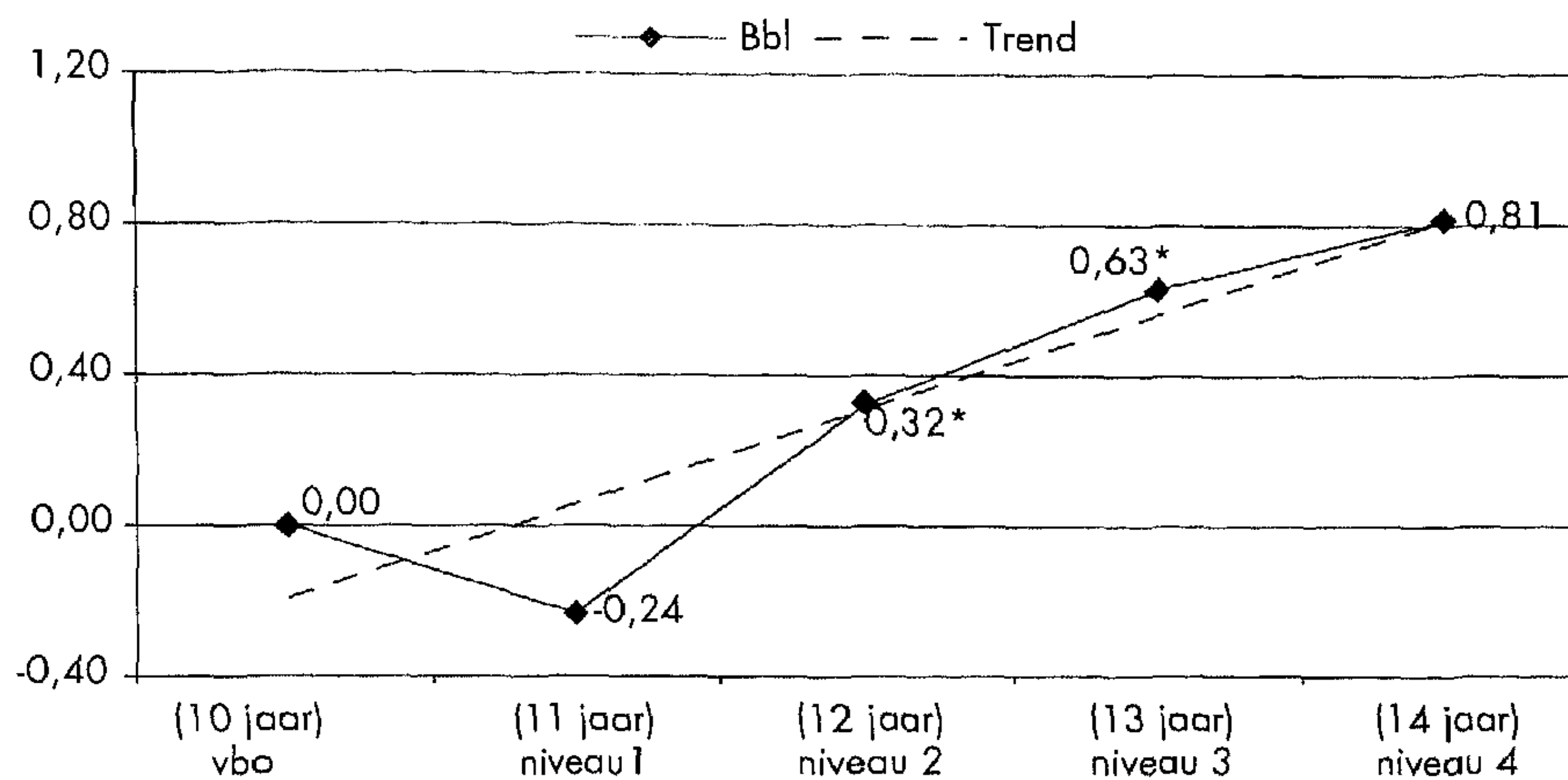
In figuur 5.23 en figuur 5.24 zijn de resultaten vermeld met betrekking tot de kans op een baan die qua richting aansluit bij de gevolgde opleiding. Voor de bol geldt dat opleidingen van bol niveau 2 een betere kans geven op een baan die qua richting aansluit bij de gevolgde opleiding dan opleidingen op bol niveau 1. Overigens is dit verschil niet significant. Daarnaast is voor schoolverlaters van bol niveau 3 de kans op een baan die aansluit bij de gevolgde opleidingsrichting significant groter dan voor schoolverlaters van bol niveau 2. Het verschil tussen niveau 2 en niveau 3 is echter exact gelijk aan het verschil tussen niveau 1 en niveau 2, met de aantekening dat in het ene geval het verschil wel significant is en in het ander geval niet. Dit kan echter een gevolg zijn van het geringer aantal waarnemingen op niveau 1.

Figuur 5.23 Kans op een baan in de eigen of verwante richting voor schoolverlaters van de bol, gecontroleerd

** = significant op 1%-niveau; * = significant op 5%-niveau.

Figuur 5.24 Kans op een baan in de eigen of verwante richting voor schoolverlaters van de bbl, gecontroleerd

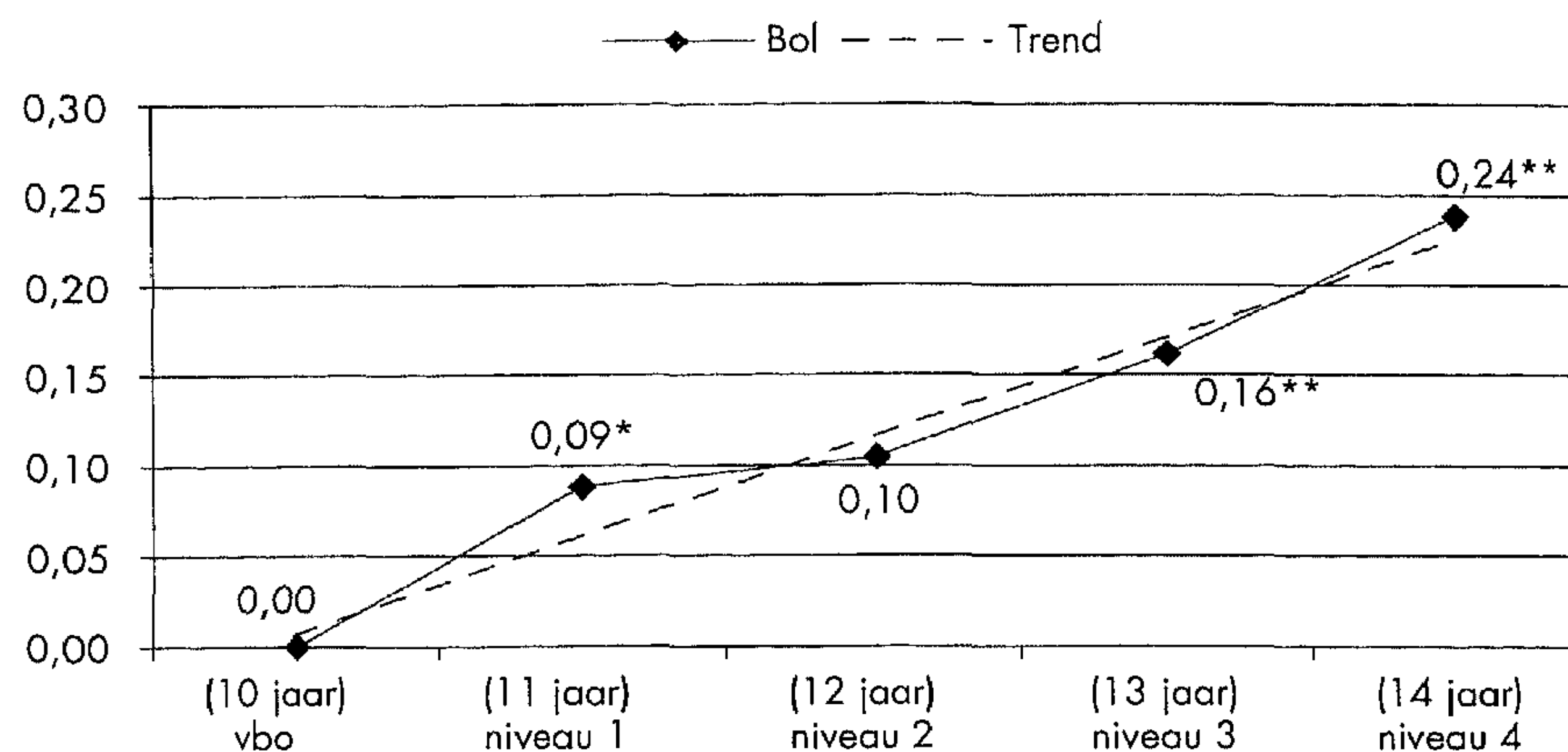

** = significant op 1%-niveau; * = significant op 5%-niveau.

Binnen de bbl (figuur 5.24) neemt de kans op een aansluitende baan in de gekozen richting ook toe met het niveau. Figuur 5.24 laat zien dat schoolverlaters van bbl niveau 2 een significant grotere kans hebben op een baan die aansluit bij de gevolgde opleidingsrichting dan schoolverlaters van bbl niveau 1. Tevens blijkt dat schoolverlaters van bbl niveau 3 significant vaker een baan in de eigen richting hebben dan schoolverlaters van bbl niveau 2. De grootste sprong is hier echter van bbl niveau 1 naar bbl niveau 2.

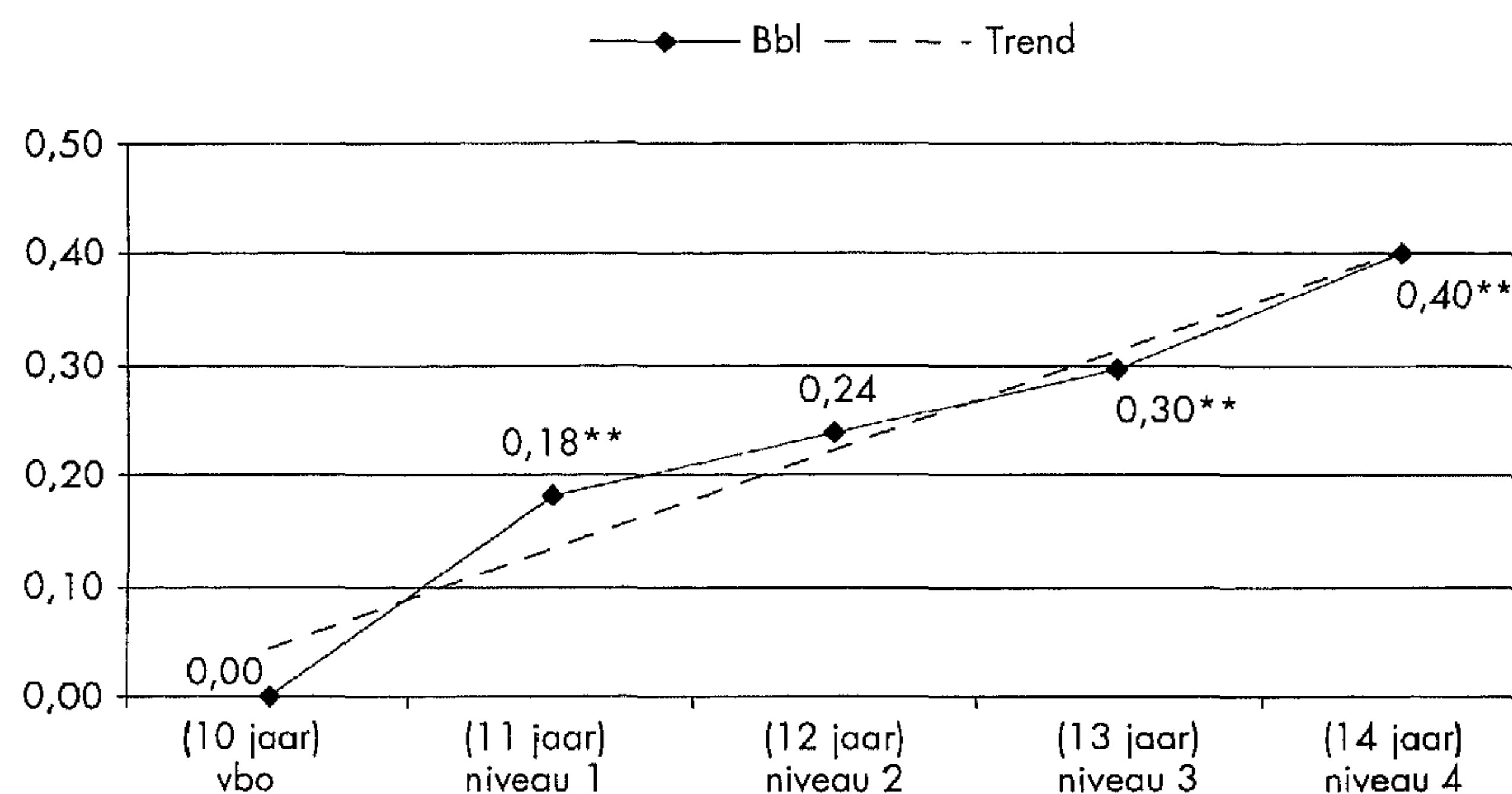
Ten slotte is in figuur 5.25 en figuur 5.26 het bruto-uurloon van de schoolverlaters weergegeven. Allereerst blijkt dat de grootste stijging van het bruto-uurloon bij zowel de bol als de bbl zich voordoet van het vbo naar niveau 1. Het extra jaar scholing ten opzichte van het vbo levert schoolverlaters van bol niveau 1 een significante stijging op van het bruto-uurloon (van 9%). Vervolgens blijkt dat schoolverlaters van bol niveau 2 niet significant meer verdienen dan schoolverlaters van bol niveau 1. Boven niveau 2 stijgt het bruto-uurloon wel weer significant met het opleidingsniveau. Schoolverlaters van bol niveau 3 verdienen 6% meer dan schoolverlaters van bol niveau 2 en de schoolverlaters van niveau 4 verdienen op hun beurt weer 8% meer dan de schoolverlaters van niveau 3.

Figuur 5.25 Bruto-uurloon voor schoolverlaters van de bol, gecontroleerd

** = significant op 1%-niveau; * = significant op 5%-niveau.

Figuur 5.26 Bruto-uurloon voor schoolverlaters van de bbl, gecontroleerd

** = significant op 1%-niveau; * = significant op 5%-niveau.

Voor schoolverlaters van bbl niveau 1 geldt dat een jaar extra scholing een flinke stijging oplevert van het bruto-uurloon ten opzichte van schoolverlaters van het vbo (18%). Vervolgens neemt bij de bbl het bruto-uurloon per opleidingsniveau in vrijwel gelijke mate toe. Het bruto-uurloon van schoolverlaters

van bbl niveau 2 is 6% hoger dan voor schoolverlaters van bbl niveau 1, en ook het bruto-uurloon van schoolverlaters van bbl niveau 3 is 6% hoger dan voor schoolverlaters van bbl niveau 2.

De geconstateerde discontinuïteiten sluiten een verklaring op basis van institutionele loonvorming uit. Het stelsel van minimumjeugdloon heeft immers tot gevolg dat de verschillen aan de onderkant kleiner worden in plaats van groter. De analyses wijzen echter uit dat de grootste discontinuïteiten zich bevinden aan de onderkant van het loongebouw tussen vbo en niveau 1.

5.3.5 Conclusie

Uit de analyse van de opbrengsten van opleidingen is naar voren gekomen dat in het algemeen de opbrengsten toenemen met het opleidingsniveau, maar dat die toename niet voor elk jaar additionele scholing gelijk is. In tabel 5.2 is een overzicht gegeven van de belangrijkste indicatoren die in deze hele paragraaf zijn geanalyseerd. In de tabel is aangegeven tussen welke opleidingsniveaus zich de grootste relatieve verbetering voordoet. Hiervoor zijn de figuren 5.11 tot en met 5.26 als uitgangspunt genomen.

Tabel 5.2 Bepaling van de grens van opleidingen die een relatief goede start bieden op de arbeidsmarkt, voor zes indicatoren

	Bol	Bbl
Kans op deelname aan vervolgonderwijs	Vbo - niveau 1**	Vbo - niveau 1**
Kans op werk	Vbo - niveau 1	Niveau 1 - niveau 2
Kans op een vast dienstverband	Niveau 2 - niveau 3**	Vbo - niveau 1**
Niveau van het beroep	Niveau 1 - niveau 2**	Niveau 2 - niveau 3**
Kans op een baan in de eigen richting	Niveau 2 - niveau 3**	Niveau 1 - niveau 2*
Bruto-uurloon	Vbo - niveau 1*	Vbo - niveau 1**

** = significant op 1%-niveau; * = significant op 5%-niveau.

Uit tabel 5.2 blijkt dat voor de bol-opleidingen de grens driemaal kan worden gelegd tussen het vbo en niveau 1 (kans op deelname aan vervolgonderwijs, kans op werk en bruto-uurloon), eenmaal tussen niveau 1 en niveau 2 (niveau van het beroep) en tweemaal tussen niveau 2 en niveau 3 (kans op een vaste aanstelling en kans op een baan in de eigen richting). Daarbij dient te worden aangetekend dat het verschil tussen vbo en niveau 1 wat betreft de kans op werk niet significant is, en dat met betrekking tot de kans op een baan in de eigen richting het verschil tussen niveau 1 en niveau 2 even groot is als het

verschil tussen niveau 2 en niveau 3. Dat betekent dat schoolverlaters vooral met betrekking tot de kans op een vast dienstverband een aanmerkelijke verbetering in hun arbeidsmarktpositie realiseren wanneer ze een opleiding op niveau 3 in plaats van niveau 2 volgen. Voor de overige indicatoren lijkt een opleiding op niveau 2 reeds een sterke verbetering op te leveren en in drie van de vijf gevallen ligt de grens zelfs bij een opleiding op niveau 1.

Wat betekent dit voor de startkwalificatie? Wanneer we als uitgangspunt hante- ren dat de startkwalificatie op een zo groot mogelijk aantal indicatoren een substantiële verbetering van de opbrengsten moet genereren ten opzichte van de lagere opleidingsniveaus, kan worden geconcludeerd dat niveau 2 van de bol dit voor vijf van de zes indicatoren realiseert en niveau 1 ‘slechts’ voor drie van de zes indicatoren. Daarmee lijkt voor de bol het gekozen niveau 2 als startkwalificatie redelijk adequaat te zijn, tenzij we ervan uitgaan dat de start- kwalificatie op *alle* indicatoren een verbetering moet realiseren. In dat laatste geval zou de startkwalificatie op niveau 3 gesitueerd moeten worden.

Voor de bbl geldt dat de belangrijkste sprongen zich ook driemaal voordoen bij de overgang van vbo naar niveau 1 (kans op deelname aan vervolgonder- wijs, kans op een vaste aanstelling en bruto-uurloon), tweemaal bij de over- gang van niveau 1 naar niveau 2 (kans op werk en kans op een baan in de eigen richting) en eenmaal bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3 (niveau van het beroep). Daarmee hebben we in feite een vergelijkbare situatie als bij de bol. Voor vijf van de zes indicatoren geldt dat opleidingen van bbl niveau 2 schoolverlaters relatief goede mogelijkheden bieden op de arbeidsmarkt. In het geval van de opleidingen op niveau 1 geldt dit slechts voor drie van de zes indicatoren. Ook hier kan geconcludeerd worden dat voor de opleidingen in bbl niveau 2 een adequate keuze lijkt als startkwalificatie, tenzij men zou stel- len dat een startkwalificatie op alle onderscheiden indicatoren een relatief sterke verbetering moet geven. Uitsluitend in dat laatste geval zou het niveau van startkwalificatie op niveau 3 gesitueerd moeten worden.

5.4 De waarde van een startkwalificatie: verschillen tussen jaren en sectoren

5.4.1 Inleiding

De conclusie van de voorgaande analyse is dat het niveau 2 als startkwalificatie een redelijk adequate keuze is. Voor een groot aantal aspecten van het externe rendement kan worden geconstateerd dat niveau 2 van de kwalificatiestructuur relatief goede opbrengsten genereert op de arbeidsmarkt. De vraag is echter of de conclusie van dat onderzoek -gehouden in een periode van hoogconjunc- tuur- ook overeind blijft in tijden dat het minder goed gaat op de arbeidsmarkt. Om dit te onderzoeken is bovengenoemde analyse herhaald, maar nu vergele-

ken met een cohort van schoolverlaters dat in relatief slechtere omstandigheden de arbeidsmarkt heeft betreden. Bovendien wordt de eerdere analyse uitgebreid door verschillen tussen opleidingssectoren in beeld te brengen met betrekking tot de waarde van niveau 2-opleidingen (zie ook ROA, 2003). Hiertoe zijn schoolverlaters van de meetjaren 1999 en 2000, de meetjaren die in de eerdere analyse zijn gebruikt (uitstroomcohorten 1997/1998 en 1998/1999), vergeleken met schoolverlaters van de meetjaren 2001 en 2002 (uitstroomcohorten 1999/2000 en 2000/2001). Vervolgens worden verschillen tussen sectoren bestudeerd. Hiervoor worden de sectoren landbouw, techniek, economie en gezondheidszorg vergeleken. Voor deze laatste analyse zijn schoolverlaters van de meetjaren 1999, 2000, 2001 en 2002 samengevoegd. In tegenstelling tot de eerdere analyse is ook rekening gehouden met het onderscheid tussen schoolverlaters die de opleiding hebben gevolgd in de oude en in de nieuwe kwalificatiestructuur (pre-WEB versus WEB). De cijfers in de hier gepresenteerde figuren geven de parameterschattingen weer voor de betreffende opleidingsniveaus, waarbij het vbo als referentiecategorie dient. De cijfers in de figuren geven derhalve de afwijking ten opzichte van het vbo weer en kunnen worden geïnterpreteerd als het effect van het volgen van een opleiding op niveau 1, 2, 3 of 4 van de bol of de bbl.

5.4.2 Verschillen tussen jaren

In deze paragraaf wordt de waarde van opleidingen voor schoolverlaters met relatief gunstige arbeidsmarktperspectieven (1999-2000) vergeleken met de waarde van opleidingen voor schoolverlaters met relatief minder gunstige arbeidsmarktperspectieven (2001-2002). Van belang daarbij is de vraag in hoeverre de grens verschuift van wat wel of niet wordt gewaardeerd op de arbeidsmarkt op het moment dat de omstandigheden op de arbeidsmarkt veranderen. Met andere woorden, of de verschillen in opbrengsten tussen de opeenvolgende opleidingsniveaus significant afwijken. Dit is zowel voor de meetjaren 1999-2000 als voor de meetjaren 2001-2002 gedaan. Op deze manier kan worden aangegeven of een stijging van één niveau (dat wil zeggen één jaar additionele scholing) voor schoolverlaters in 1999-2000 en/of in 2001-2002 significant meer of minder oplevert op de arbeidsmarkt.

Kans op deelname aan vervolgonderwijs

Als het gaat om de deelname aan vervolgonderwijs blijkt voor de bol dat de jaren 1999-2000 en 2001-2002 een vergelijkbaar patroon volgen. Voor zowel 1999-2000 als 2001-2002 geldt dat bij de overgang van het vbo naar niveau 1 de grootste sprong wordt gemaakt. Hierbij geldt dat schoolverlaters van het vbo vaker deelnemen aan vervolgonderwijs dan schoolverlaters van niveau 1. Verder blijkt dat schoolverlaters van niveau 2 en niveau 3 relatief vaker kiezen voor een vervolgopleiding dan schoolverlaters van niveau 1, maar minder vaak dan schoolverlaters van het vbo.

Ook bij de bbl wordt de grootste sprong in de deelname aan vervolgonderwijs gemaakt bij de overgang van het vbo naar niveau 1, waarbij geldt dat schoolverlaters van niveau 1 minder vaak kiezen voor een vervolgopleiding dan schoolverlaters van het vbo. Er bestaan hier echter verschillen tussen 1999-2000 en 2001-2002. Het verschil in deelname aan vervolgonderwijs tussen het vbo en bbl niveau 1 is in 2001-2002 kleiner dan in 1999-2000.

Kans op werk

Hoe staat het met de kans op werk voor schoolverlaters? Opvallend voor de bol is dat in 2001-2002 schoolverlaters van bol niveau 1 significant minder vaak betaald werk hebben dan schoolverlaters van het vbo. Daarnaast blijkt dat de kans op werk voor schoolverlaters van het vbo gelijk is aan die van schoolverlaters van bol niveau 2. Pas bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3 wordt in 2001-2002 een grote sprong gemaakt in de kans op werk.

Aangezien voor 1999-2000 de grootste sprong in de kans op werk plaatsvindt bij de overgang van vbo naar niveau 1 verschuift bij de bol de grens van opleidingen die een relatief goede kans op werk bieden van niveau 1 in 1999-2000 naar niveau 3 in 2001-2002.

Ook voor de bbl geldt dat de grens van opleidingen die een relatief goede kans op werk bieden de afgelopen jaren is verschoven. In 1999-2000 doet zich de grootste sprong voor in de kans op werk bij de overgang van vbo naar niveau 1. Dit geldt niet in 2001-2002. De grootste verbetering vindt hier plaats bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2.

Kans op vast dienstverband

Voor de bol geldt dat de kans op een vast dienstverband voor schoolverlaters van niveau 1 in 2001-2002 iets kleiner is dan voor schoolverlaters van het vbo. In 2001-2002 doet de grootste verbetering van de kans op een vast dienstverband zich voor bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3. Dit geldt overigens ook voor 1999-2000. Daarmee lijken opleidingen van niveau 2 van de bol wat betreft de kans op een vast dienstverband eerder op opleidingen van niveau 1 en het vbo dan op opleidingen van niveau 3 of 4.

Voor de bbl geldt dat de kans op een vast dienstverband in 1999-2000 het sterkst wordt vergroot bij de overgang van vbo naar niveau 1. In 2001-2002 is de kans op een vast dienstverband daarentegen vrijwel gelijk voor schoolverlaters van het vbo en bbl niveau 1. De grote toename van de kans op een vaste aanstelling treedt in 2001-2002 op bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3.

Niveau van het beroep

Als we naar het weergegeven niveau van de baan van schoolverlaters kijken, dan blijkt dat er bij de bol vrijwel geen verschillen bestaan tussen 1999-2000 en 2001-2002. De grote verbetering in het niveau van het beroep doet zich voor bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2. Daarmee verschillen schoolverlaters van bol niveau 2 duidelijk van schoolverlaters van bol niveau 1 en het vbo.

Bij de bbl bestaan tussen de jaren met name verschillen op niveau 1. Voor 1999-2000 geldt dat schoolverlaters van niveau 1 een baan hebben gevonden van een hoger niveau dan schoolverlaters van het vbo. In 2001-2002 is het niveau van de baan van schoolverlaters van niveau 1 iets lager. De grootste verbetering in het niveau van de baan doet zich bij de bbl overigens voor bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3. Dit geldt zowel voor 1999-2000 als voor 2001-2002.

Kans op baan in eigen richting

De vraag is of schoolverlaters een baan hebben gevonden die aansluit bij de gevolgde opleidingsrichting. Bij de bol wordt in 1999-2000 de grootste verbetering in de kans op een baan in de eigen richting waargenomen bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3. Voor 2001-2002 geldt dat de grootste verbetering in de kans op een baan in de eigen richting plaatsvindt bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2. Dit is opvallend, omdat hier de grens terugschuift van niveau 3 in 1999-2000 naar niveau 2 in 2001-2002.

Bij de bbl doet zich in 1999-2000 de grootste verbetering voor in de kans op een baan in de eigen richting bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2. Wat dit betreft verschilt 1999-2000 van 2001-2002. In 2001-2002 neemt de kans op een baan die aansluit bij de gevolgde opleidingsrichting voor bbl'ers per niveau vrij geleidelijk toe, waarbij de overgang van niveau 3 naar niveau 4 de grootste verbetering laat zien.

Bruto-uurloon

Tot slot de beloning van schoolverlaters. Voor de bol geldt dat de overgang van vbo naar niveau 1 tot een grote verbetering in het bruto-uurloon van schoolverlaters leidt. Zowel in 1999-2000 als in 2001-2002 wordt hier de grootste sprong gemaakt.

Bij de bbl vindt in 1999-2000 de grootste verbetering in het bruto-uurloon plaats bij de overgang van het vbo naar niveau 1. In 2001-2002 neemt het bruto-uurloon van schoolverlaters per opleidingsniveau vrij geleidelijk toe. De grootste sprong vindt hier plaats van niveau 3 naar niveau 4. Kortom, bij de bbl verschuift de grens van opleidingen die een relatief goede beloning opleveren van niveau 1 in 1999-2000 naar niveau 4 in 2001-2002.

5.4.3 Verschillen tussen sectoren

In deze paragraaf wordt het externe rendement van opleidingen per sector met elkaar vergeleken. Ook hier wordt bekeken waar de grens ligt van wat wel of niet wordt gewaardeerd op de arbeidsmarkt.

Kans op deelname aan vervolgonderwijs

Voor de bol geldt dat schoolverlaters van de sector techniek van niveau 1 en niveau 2 bijna even vaak doorstromen naar het vervolgonderwijs als schoolverlaters van vbo techniek. Ook voor de sector gezondheidszorg geldt dat schoolverlaters van niveau 2 weinig verschillen van schoolverlaters van vbo gezondheidszorg. Bij de sectoren techniek en gezondheidszorg daalt de deelname aan vervolgonderwijs pas aanzienlijk bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3. Voor de sector economie geldt daarentegen dat schoolverlaters van niveau 1 veel minder vaak verder leren dan schoolverlaters van vbo economie. Daarnaast geldt bij landbouw dat schoolverlaters van niveau 2 minder vaak deelnemen aan vervolgonderwijs dan schoolverlaters van vbo landbouw. Bij de sectoren techniek en economie van de bbl nemen schoolverlaters van niveau 1 minder vaak deel aan vervolgonderwijs dan schoolverlaters van het vbo van deze sectoren. Overigens is de daling van de deelname aan het vervolgonderwijs bij de overgang van vbo naar niveau 1 groter voor de sector economie dan voor de sector techniek. Verder geldt voor de sectoren landbouw en gezondheidszorg dat schoolverlaters van niveau 2 duidelijk minder vaak deelnemen aan vervolgonderwijs dan schoolverlaters van deze sectoren in het vbo.

Kans op werk

Als het gaat om de kans op werk, wordt bij de sector techniek bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2 de grootste sprong gemaakt. Dit geldt niet voor de sector economie. In deze sector doet de grootste sprong in de kans op werk zich voor bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3. Ook bij de sectoren gezondheidszorg en landbouw doet de grootste verbetering in de kans op werk zich voor bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3. Bij de bbl neemt bij de sector techniek de kans op werk aanzienlijk toe bij de overgang van het vbo naar niveau 1. Bij de sector economie doet de grootste sprong in de kans op werk zich voor bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2. Voor de sectoren landbouw en gezondheidszorg geldt dat de grootste verbetering van de kans op werk plaatsvindt bij de overgang van niveau 3 naar niveau 4.

Kans op vast dienstverband

Bij de sector techniek is de kans op een vast dienstverband voor schoolverlaters van niveau 1 kleiner dan voor schoolverlaters van het vbo. De kans op een vaste aanstelling neemt in de sector techniek flink toe bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2. Ook voor de sector landbouw geldt dat schoolverlaters van niveau 2 vaker dan schoolverlaters van vbo landbouw een vaste aanstelling hebben. Voor de sectoren economie en gezondheidszorg geldt dat de grootste verbetering in de kans op een vaste aanstelling plaatsvindt bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3. Bij de sector economie van de bbl ligt de grens van opleidingen die een relatief goede kans bieden op een vast dienstverband bij de overgang van het vbo naar niveau 1. Voor schoolverlaters van de sector landbouw geldt dat school-

verlaters van niveau 2 een relatief grotere kans hebben op een vast dienstverband dan schoolverlaters van vbo landbouw. Bij de sector techniek vindt de grootste verbetering in de kans op een vast dienstverband plaats bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3. Voor de sector gezondheidszorg is dit bij de overgang van niveau 3 naar niveau 4.

Niveau van het beroep

Voor de bol blijkt dat bij de sectoren techniek en economie het niveau van het beroep van schoolverlaters van het vbo en niveau 1 niet significant van elkaar verschilt. De overgang van niveau 1 naar niveau 2 laat bij de sector techniek vervolgens een significante stijging zien van het niveau van de baan. Voor de sector economie geldt dat de grootste sprong in het niveau van het beroep zich voordoet bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3. Daarnaast komt naar voren dat bij de sector gezondheidszorg het niveau van de baan van schoolverlaters van niveau 2 aanzienlijk hoger is dan voor schoolverlaters van vbo gezondheidszorg. Voor de sector landbouw geldt daarentegen dat bij de overgang van niveau 3 naar niveau 4 de grootste sprong in het niveau van de baan plaatsvindt.

Verder komt naar voren dat bij de bbl de grote sprong in het niveau van het beroep bij de sectoren techniek en economie wordt gemaakt bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3. Voor de sector gezondheidszorg geldt dat het niveau van de baan van schoolverlaters van niveau 2 significant hoger is dan voor schoolverlaters van vbo gezondheidszorg. Bij de sector landbouw ligt de grens van opleidingen die een baan van relatief goed niveau opleveren bij de overgang van niveau 3 naar niveau 4.

Kans op baan in eigen richting

Hoe groot is de kans op een baan in de eigen richting? Voor de sectoren techniek en economie geldt dat schoolverlaters van bol niveau 1 niet beter 'scoren' dan schoolverlaters van deze sectoren van het vbo. Voorts laat de sector economie een relatief grote verbetering zien in de kans op een baan in de eigen richting bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2. Dit geldt niet voor de sector techniek, waar de grootste sprong zich voordoet bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3. Voor de sectoren landbouw en gezondheidszorg geldt dat bij niveau 2 het verschil met het vbo relatief groot is wat betreft de kans op een baan die qua richting aansluit bij de gevolgde opleiding. Voor beide sectoren geldt dat hier de grootste sprong plaatsvindt.

Ook voor de bbl geldt dat bij de sectoren techniek en economie schoolverlaters van niveau 1 niet beter 'scoren' dan schoolverlaters van deze sectoren van het vbo. Voorts laat de sector techniek bij de overgang van niveau 1 naar niveau 2 een relatief grote stijging zien. Verder blijkt dat schoolverlaters van niveau 2 van de sector gezondheidszorg relatief vaker een baan hebben gevonden die qua richting aansluit bij de gevolgde opleiding dan schoolverlaters van vbo gezondheidszorg. Voor de sector economie geldt daarentegen dat de kans op een baan in de eigen richting voor schoolverlaters van niveau 2 niet ver-

schilt van die van het vbo. Bij de sector economie doet de grootste verbetering in de kans op een baan in de eigen richting zich voor bij de overgang van niveau 2 naar niveau 3. Dit geldt ook voor de sector landbouw.

Bruto-uurloon

Tot slot het bruto-uurloon per sector. Voor de sectoren techniek en economie geldt dat schoolverlaters van niveau 1 een significant hoger bruto-uurloon hebben dan schoolverlaters van het vbo. Ook voor de sector gezondheidszorg geldt dat de overgang van vbo naar niveau 2 de grootste verbetering laat zien in het bruto-uurloon. Voor schoolverlaters van de sector landbouw van niveau 2 geldt daarentegen dat het bruto-uurloon gelijk is aan dat van het vbo. Bij deze sector doet de grootste sprong in bruto-uurloon zich voor bij de overgang van niveau 3 naar niveau 4.

Opvallend voor de bbl is dat het bruto-uurloon bij de sectoren geleidelijk toeneemt met de stijging van het opleidingsniveau. Daarbij geldt voor de sectoren techniek en economie dat de grootste toename in bruto-uurloon plaatsvindt bij de overgang van het vbo naar niveau 1. Daarnaast doet zich bij de sectoren landbouw en gezondheidszorg de grootste verbetering in bruto-uurloon voor bij de overgang van het vbo naar niveau 2.

5.4.4 Conclusie en samenvatting

De conclusie van eerdere analyses was dat het gekozen niveau 2 als startkwalificatie redelijk adequaat is. In deze paragraaf is onderzocht of de conclusie van dit onderzoek -dat is gehouden in een periode van hoogconjunctuur- ook overeind blijft in tijden dat het minder goed gaat op de arbeidsmarkt. Hiertoe is bovengenoemde analyse herhaald, maar nu vergeleken met een cohort van schoolverlaters dat in relatief slechtere omstandigheden de arbeidsmarkt heeft betreden. Bovendien is het externe rendement van niveau 2-opleidingen voor verschillende opleidingssectoren vergeleken.

De tabellen 5.3 en 5.4 geven een overzicht van de belangrijkste resultaten van de vergelijking tussen jaren. In deze tabellen is voor de bol en de bbl aangegeven tussen welke opleidingsniveaus zich de grootste relatieve verbetering voordoet in termen van opbrengsten op de arbeidsmarkt. Daarbij is aangegeven of het verschil significant is tussen de opeenvolgende niveaus. Tabel 5.3 laat zien dat bij de bol in 1999-2000 de grens van opleidingen die een relatief grote verbetering opleveren in opbrengsten driemaal ligt tussen het vbo en bol niveau 1 (deelname aan vervolgonderwijs, kans op werk en bruto-uurloon) eenmaal ligt tussen bol niveau 1 en bol niveau 2 (niveau van het beroep) en tweemaal ligt tussen bol niveau 2 en bol niveau 3 (kans op een vast dienstverband en kans op een baan in de eigen richting). Alleen voor de kans op werk geldt dat het verschil tussen het vbo en bol niveau 1 niet significant is. In 2001-2002 kan bij de bol de grens van opleidingen die een relatief grote ver-

betering opleveren tweemaal worden gelegd tussen het vbo en bol niveau 1 (deelname aan vervolgonderwijs en bruto-uurloon), tweemaal tussen bol niveau 1 en bol niveau 2 (niveau van het beroep en kans op een baan in de eigen richting) en tweemaal tussen bol niveau 2 en bol niveau 3 (kans op werk en kans op een vaste dienstverband).

Tabel 5.3 **Bepaling van de grens van opleidingen van de bol die een relatief goede start bieden op de arbeidsmarkt, voor verschillende jaren**

Bol	1999-2000	2001-2002
Deelname aan vervolgonderwijs	Vbo - niveau 1*	Vbo - niveau 1*
Kans op werk	Vbo - niveau 1	Niveau 2 - niveau 3*
Kans op een vast dienstverband	Niveau 2 - niveau 3*	Niveau 2 - niveau 3*
Niveau van het beroep	Niveau 1 - niveau 2*	Niveau 1 - niveau 2*
Kans op een baan in de eigen richting	Niveau 2 - niveau 3*	Niveau 1 - niveau 2*
Bruto-uurloon	Vbo - niveau 1*	Vbo - niveau 1*

* = significant verschil tussen opeenvolgende niveaus op 5%-niveau.

Tabel 5.4 **Bepaling van de grens van opleidingen van de bbl die een relatief goede start bieden op de arbeidsmarkt, voor verschillende jaren**

Bbl	1999-2000	2001-2002
Deelname aan vervolgonderwijs	Vbo - niveau 1*	Vbo - niveau 1*
Kans op werk	Vbo - niveau 1	Niveau 1 - niveau 2*
Kans op een vast dienstverband	Vbo - niveau 1*	Niveau 2 - niveau 3*
Niveau van het beroep	Niveau 2 - niveau 3*	Niveau 2 - niveau 3*
Kans op een baan in de eigen richting	Niveau 1 - niveau 2*	Niveau 3 - niveau 4*
Bruto-uurloon	Vbo - niveau 1*	Niveau 3 - niveau 4*

* = significant verschil tussen opeenvolgende niveaus op 5%-niveau.

Uit tabel 5.4 komt naar voren dat zich bij de bbl in 1999-2000 de grootste verbetering viermaal voordoet bij de overgang van het vbo naar bbl niveau 1, eenmaal bij de overgang van bbl niveau 1 naar bbl niveau 2 en eenmaal bij de overgang van bbl niveau 2 naar bbl niveau 3. Voor 2001-2002 geldt dat de belangrijkste sprongen zich eenmaal voordoen bij de overgang van het vbo naar bbl niveau 1, eenmaal bij de overgang van bbl niveau 1 naar bbl niveau 2,

tweemaal bij de overgang van bbl niveau 2 naar bbl niveau 3 en tweemaal bij de overgang van bbl niveau 3 naar bbl niveau 4.

Wat betekenen deze resultaten voor de waarde van een startkwalificatie? Wanneer als uitgangspunt wordt genomen dat een startkwalificatie bij een zo groot mogelijk aantal indicatoren een relatieve verbetering moet opleveren ten opzichte van de lagere niveaus, dan voldoen in 1999-2000 opleidingen van bol niveau 2 als startkwalificatie. In 1999-2000 leveren opleidingen van bol niveau 2 bij vier van de zes indicatoren een relatief grote verbetering op in opbrengsten ten opzichte van de lagere opleidingsniveaus. Voor enkele indicatoren geldt zelfs dat opleidingen van bol niveau 1 al een relatief grote verbetering opleveren ten opzichte van het vbo. Hetzelfde geldt voor 2001-2002. Ook in 2001-2002 geldt dat opleidingen van bol niveau 2 bij vier van de zes indicatoren een relatief grote verbetering in opbrengsten genereren ten opzichte van de lagere opleidingsniveaus. Voor de bol geldt daarom dat ook in 2001-2002 opleidingen van bol niveau 2 redelijk voldoen als startkwalificatie voor schoolverlaters. Geconcludeerd kan worden dat opleidingen van bol niveau 2 zich blijven onderscheiden van opleidingen van lagere niveaus als de arbeidsmarkt-omstandigheden minder gunstig zijn.

Bij de bbl leveren opleidingen van niveau 2 in 1999-2000 bij vijf van de zes indicatoren een relatief grote verbetering op in opbrengsten ten opzichte van de lagere opleidingsniveaus. In 2001-2002 geldt dit maar voor twee van de zes indicatoren (deelname aan vervolgonderwijs en kans op werk). Voor de bbl kan dus worden geconcludeerd dat de grens van opleidingen die een relatieve goede start bieden op de arbeidsmarkt minder vast ligt dan voor de bol. Deze grens verschuift tijdens een periode van economische neergang naar opleidingen met een hoger niveau.

In de tabellen 5.5 en 5.6 zijn de belangrijkste resultaten van de vergelijking tussen sectoren weergegeven. Wanneer per sector wordt bekeken tussen welke opleidingsniveaus zich de grootste relatieve verbetering in opbrengsten voordoet, dan geldt voor de sector techniek dat opleidingen van bol niveau 2 bij vier van de zes indicatoren een relatief grote verbetering opleveren ten opzichte van de lagere niveaus van deze sector. Daarmee voldoen opleidingen van bol niveau 2 van de sector techniek redelijk als startkwalificatie. Dit geldt in iets mindere mate voor de sectoren landbouw, economie en gezondheidszorg van bol niveau 2. Voor deze sectoren geldt dat opleidingen van bol niveau 2 bij drie van de zes indicatoren relatief goede opbrengsten opleveren ten opzichte van de lagere niveaus.

Tabel 5.5 Bepaling van de grens van opleidingen van de bol die een relatief goede start bieden op de arbeidsmarkt, per sector**

Bol	Landbouw	Techniek	Economie	Gezondheidszorg
Deelname aan vervolgonderwijs	Vbo-niveau 2*	Niveau 2-niveau 3*	Vbo-niveau 1*	Niveau 2-niveau 3*
Kans op werk	Niveau 2-niveau 3*	Niveau 1-niveau 2*	Niveau 2-niveau 3	Niveau 2-niveau 3*
Kans op een vast dienstverband	Vbo-niveau 2	Niveau 1-niveau 2*	Niveau 2-niveau 3*	Niveau 2-niveau 3*
Niveau van het beroep	Niveau 3-niveau 4*	Niveau 1-niveau 2*	Niveau 2-niveau 3*	Vbo-niveau 2*
Kans op een baan in de eigen richting	Vbo-niveau 2	Niveau 2-niveau 3*	Niveau 1-niveau 2*	Vbo-niveau 2*
Bruto-uurloon	Niveau 3-niveau 4*	Vbo-niveau 1	Vbo-niveau 1*	Vbo-niveau 2*

* = significant verschil tussen opeenvolgende niveaus op 5%-niveau;

** = voor de sectoren landbouw en gezondheidszorg ontbreken cijfers over niveau 1.

Uit tabel 5.6 blijkt dat opleidingen van bbl niveau 2 van de sectoren techniek, economie en gezondheidszorg bij vier van de zes indicatoren een substantiële verbetering van de opbrengsten opleveren ten opzichte van de lagere niveaus van deze sectoren. Voor deze sectoren zijn opleidingen van bbl niveau 2 als startkwalificatie redelijk adequaat. Voor de sector landbouw geldt dat opleidingen van bbl niveau 2 bij drie van de zes indicatoren een relatieve verbetering opleveren ten opzichte van de lagere niveaus in deze sector. Daarmee voldoen opleidingen van bbl niveau 2 van de sector landbouw in wat mindere mate als startkwalificatie dan opleidingen van bbl niveau 2 van andere sectoren.

Tot nu toe is bij de bepaling van een startkwalificatie alleen rekening gehouden met het bereikte opleidingsniveau van schoolverlaters. Het voorgaande toont aan dat sectoren enigszins van elkaar verschillen wat betreft de grens van opleidingen die een relatief goede start bieden op de arbeidsmarkt. Het zou wellicht goed zijn als in de toekomst bij de bepaling van opleidingen die een adequate startkwalificatie bieden ook rekening wordt gehouden met de opleidingssector die schoolverlaters hebben gevolgd.

Tabel 5.6 Bepaling van de grens van opleidingen van de bbl die een relatief goede start bieden op de arbeidsmarkt, per sector**

Bbl	Landbouw	Techniek	Economie	Gezondheidszorg
Deelname aan vervolgonderwijs	Vbo-niveau 2*	Vbo-niveau 1*	Vbo-niveau 1*	Vbo-niveau 2*
Kans op werk	Niveau 3-niveau 4	Vbo-niveau 1	Niveau 1-niveau 2	Niveau 3-niveau 4
Kans op een vast dienstverband	Vbo-niveau 2*	Niveau 2-niveau 3*	Vbo-niveau 1*	Niveau 3-niveau 4*
Niveau van het beroep	Niveau 3-niveau 4*	Niveau 2-niveau 3*	Niveau 2-niveau 3*	Vbo-niveau 2*
Kans op een baan in de eigen richting	Niveau 2-niveau 3*	Niveau 1-niveau 2*	Niveau 2-niveau 3*	Vbo-niveau 2*
Bruto-uurloon	Vbo-niveau 2*	Vbo-niveau 1*	Vbo-niveau 1*	Vbo-niveau 2*

* = significant verschil tussen opeenvolgende niveaus op 5%-niveau;

** = voor de sectoren landbouw en gezondheidszorg ontbreken cijfers over niveau 1.

5.5 De waarde van een startkwalificatie vanuit internationaal perspectief

5.5.1 Inleiding

In deze paragraaf wordt de waarde van de Nederlandse startkwalificatie vanuit een internationaal perspectief bestudeerd. Daartoe wordt op empirische wijze nagegaan in hoeverre het externe rendement van ISCED 3C short-opleidingen verschilt tussen Nederland en enkele andere Europese landen, waaronder Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Een vergelijking met laatstgenoemde landen is vooral interessant, omdat opleidingen op het niveau van ISCED 3C short in deze twee landen -in tegenstelling tot Nederland- wel als level completion worden beschouwd door de OECD. De referentie voor de Nederlandse opleidingen op ISCED-niveau 3C short zijn de buitenlandse opleidingen op ISCED-niveau 3C short, waarbij tevens een vergelijking plaatsvindt met andere opleidingen op ISCED-niveau 3 (3A, 3B en 3C long) en met opleidingen op ISCED-niveau 2. De volgende twee onderzoeksvragen zijn geformuleerd:

- 1 *Wat is de waarde van de Nederlandse ISCED 3C short-opleidingen in termen van doorstroming naar vervolgonderwijs en kansen op de arbeidsmarkt in vergelijking met buitenlandse ISCED 3C short-opleidingen?*

- 2 *Hoe verhoudt deze waarde zich tot die van andere opleidingen op ISCED-niveau 3 (3A, 3B en 3C long) enerzijds, en opleidingen op ISCED-niveau 2 anderzijds?*

Voor wat betreft de toepassing van deze ISCED-niveaus op de Nederlandse opleidingen wordt verwezen naar tabel 5.7. Hierin staat weergegeven hoe de opleidingen van het Nederlandse onderwijssysteem zijn ingedeeld in de ISCED 1997 (zie Bernelot Moens, 2000 voor meer details).

Tabel 5.7 Toepassing ISCED 2-3-niveau op Nederlandse opleidingen

ISCED 1997-niveau	Omschrijving	Nederlandse equivalent
ISCED 2	Lower secondary education	Havo (klas 1-3); vwo (klas 1-3); mavo; vbo; bol/bbl niveau 1
ISCED 3C short	Upper secondary education, not designed to lead to tertiary education, < 3 years	Bol/bbl niveau 2
ISCED 3C long	Upper secondary education, not designed to lead to tertiary education, < 3 years	Bol/bbl niveau 3
ISCED 3B	Upper secondary education, designed to give access to short, practically oriented tertiary education	N.v.t.
ISCED 3A	Upper secondary education, designed to give access to tertiary education	Havo (klas 4-5); vwo (klas 4-6); bol/bbl niveau 4

5.5.2 Onderzoeksopzet

Voor het beantwoorden van de genoemde onderzoeksvragen wordt gebruik gemaakt van de European Union Labour Force Survey (EU LFS), verzameld in 2000. Dit gecombineerde gegevensbestand -beschikbaar gesteld door Eurostat- bevat data van een deel van de oorspronkelijke, nationale Labour Force Surveys (LFS) -voor Nederland de Enquête Beroepsbevolking (EBB)- zoals die jaarlijks in de vijftien lidstaten van de Europese Unie worden gehouden. Voor de huidige analyse worden slechts gegevens gepresenteerd over

Nederland (NI), Frankrijk (Fr), het Verenigd Koninkrijk (VK), Griekenland (Gr), Spanje (Sp) en Italië (It). De reden hiervoor is dat voor de overige lidstaten geen onderscheid bestaat dan wel wordt gemaakt op het niveau van ISCED 3C short-opleidingen. In tabel 5.8 is per onderzocht land het aandeel van de bevolking in de leeftijd van 15-64 jaar met een opleiding op ISCED 2-3-niveau weergegeven. Tevens is daarbij vermeld om hoeveel individuen het gaat. In Nederland, bijvoorbeeld, heeft 5,9% van de 15-64-jarigen een diploma op het niveau van ISCED 3C short, wat overeenkomt met een aantal van 628.000 individuen.

Tabel 5.8
Aandeel van de bevolking met een opleiding op ISCED 2-3-niveau per land, 15-64-jarigen, percentages en absolute aantallen (*1.000)

Opleidingsniveau	NI	Fr	VK	Gr	Sp	It
ISCED 2	24,2% 2.566	23,5% 8.847	18,5% 6.110	15,1% 1.036	25,7% 6.597	23,5% 8.847
ISCED 3C short	5,9% 628	26,8% 10.105	16,9% 5.586	2,5% 170	0,2% 47	8,2% 3.099
ISCED 3C long	16,6% 1.768	N.v.t.	14,2% 4.698	6,8% 466	0,1% 28	2,0% 756
ISCED 3B	N.v.t.	1,6% 599	N.v.t.	2,2% 148	5,7% 1.469	0,4% 158
ISCED 3A	19,3% 2.055	11,5% 4.337	25,1% 8.317	26,1% 1.790	13,8% 3.551	26,1% 9.826

Bron: Eurostat, EU LFS 2000, eigen berekeningen.

Om de waarde van een startkwalificatie tijdens de overgang van school naar werk adequaat vast te stellen, beperkt de analyse zich tot de leeftijdsgroep van 15-24-jarigen. De volgende aspecten van het externe rendement van opleidingen worden geanalyseerd:

- deelname aan vervolgonderwijs;
- deelname aan beroepsbevolking;
- betaald werk;
- vast werk;
- voltijdwerk;
- beroepsprestige.

Bij de deelname aan vervolgonderwijs gaat het om onderwijsactiviteiten (zowel initiële opleidingen als aanvullende scholing) die hebben plaatsgevonden in de vier weken voorafgaand aan het moment van bevraging. Daarmee geeft deze indicator aan voor wie het tot dan toe hoogst bereikte opleidingsniveau geen eindonderwijs is gebleken. De deelname aan de beroepsbevolking is bepaald aan de hand van een enigszins aangepaste definitie van de International Labour Organisation (ILO, 1990). Alle personen die op het moment van ondervraging strikt genomen tot de beroepsbevolking zouden behoren, maar tegelijkertijd deelnemen aan een initiële opleiding, zijn uitgesloten van de beroepsbevolking. De overige indicatoren hebben betrekking op de werkzame beroepsbevolking. Het gaat daarbij om individuen die ten minste één uur betaald werk hebben verricht in de week waarin zij werden ondervraagd en individuen die niet hebben gewerkt in die week, maar wel een betaalde baan hebben waarvan zij in de betreffende week verlof hadden. De duur van het dienstverband is gemeten door een onderscheid te maken tussen vast en tijdelijk werk. Vast werk verwijst naar een contract voor onbepaalde tijd. Verder is de tegenstelling tussen voltijd- en deeltijdwerk geanalyseerd. Dit onderscheid is gebaseerd op de inschatting van de ondervraagde en niet op het werkelijk aantal gewerkte uren per week. Tot slot is het bereikte beroepsprestige vastgesteld. Beroepen zijn ingedeeld volgens de 'International Standard Classification of Occupations' 1988 (ISCO'88) (ILO, 1990). Het bereikte beroepsprestige is bepaald door gebruik te maken van de ISEI (Ganzeboom, De Graaf & Treiman, 1992; Ganzeboom & Treiman, 1996). Op basis van dit veelgebruikte meetinstrument voor sociale status worden scores toegewezen aan beroepstitels (op basis van driecijferige informatie uit de ISCO'88-classificatie) volgens een schaal die loopt van 16 voor beroepen met de laagste status tot 90 voor beroepen met de hoogste status.

De empirische analyse begint met een beschrijving van bovengenoemde aspecten van het externe rendement van opleidingen in de verschillende landen. Het gaat daarbij om absolute verschillen. Vervolgens worden verschillen in het externe rendement van opleidingen tussen landen vastgesteld waarbij rekening wordt gehouden met individuele kenmerken. Het is goed mogelijk dat de geconstateerde verschillen in de positie van opleidingen worden veroorzaakt door variatie tussen opleidingen in de samenstelling naar leeftijd en sekse. Om die reden zijn de verschillen tussen opleidingen opnieuw geanalyseerd, maar nu gecontroleerd voor leeftijd en sekse. De parameterschattingen geven *logodds ratio's* weer voor de betreffende opleidingsniveaus, waarbij het niveau van ISCED 3C short telkens als referentiecategorie dient. De betreffende cijfers geven de afwijking weer ten opzichte van dit opleidingsniveau en kunnen worden geïnterpreteerd als relatieve kansen. Een *logodds ratio* groter dan 0 voor een bepaald opleidingsniveau duidt op de grotere kans dan die voor de referentiecategorie (dat wil zeggen ISCED 3C short), een *logodds ratio* kleiner dan 0 duidt op een kleinere kans en een *logodds ratio* van precies 0 impliceert dat de kans voor een bepaald opleidingsniveau gelijk is aan die van de referen-

tiecategorie. Alleen bij de analyse van het bereikte beroepsprestige geven de parameterschattingen geen logodds ratio's weer, maar ongestandaardiseerde regressie-coëfficiënten. Deze kunnen worden geïnterpreteerd als geschatte verschillen in het bereikte beroepsprestige tussen opleidingen.

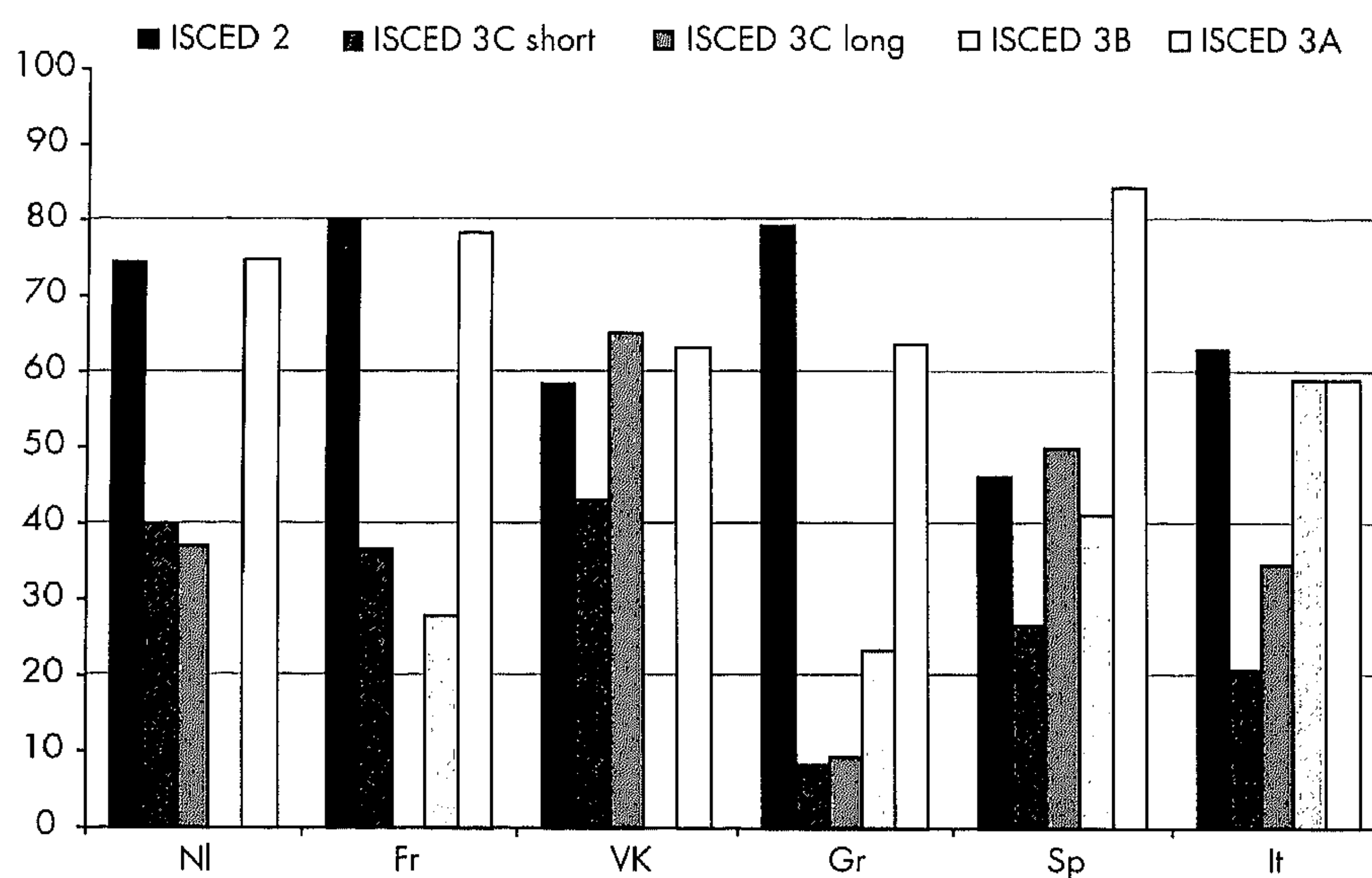
Om de gevonden verschillen op hun statistische significantie te beoordelen, zijn de aantallen respondenten per land gelijkgesteld en teruggewogen naar 5.000 respondenten per land. Hierdoor vindt bij het toetsen van de statistische significantie geen vertekening plaats als gevolg van ongelijke steekproefgrootte tussen de verschillende landen.

5.5.3 Resultaten

Deelname aan vervolgonderwijs

In figuur 5.27 is te zien dat er aanzienlijke verschillen zijn tussen opleidingsniveaus in de doorstroom naar vervolgonderwijs.

Figuur 5.27 Kans op deelname aan vervolgonderwijs, 15-24-jarigen, percentages

Bron: Eurostat, EU LFS 2000, eigen berekeningen.

Een groot deel van de 15-24-jarigen met een diploma op het niveau van ISCED 2 stroomt door naar een vervolgonderwijs. Dit betreft vooral een oplei-

ding in het secundair beroepsonderwijs. Er zijn wel enkele verschillen tussen landen te constateren. In Frankrijk, Griekenland en Nederland is voor ongeveer 80% van de jongeren ISCED-niveau 2 geen eindonderwijs, terwijl het overeenkomstige percentage voor het Verenigd Koninkrijk en Italië rond de 60% ligt. In Spanje stroomt minder dan de helft van de jongeren met een diploma op het niveau van ISCED 2 door naar een vervolgopleiding. Deelname aan vervolgonderwijs onder jongeren met een ISCED 3C short-opleiding ligt een heel stuk lager. In Nederland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk bedraagt de participatiegraad ongeveer 40%. In de onderscheiden Zuid-Europese landen is dit aandeel nog een stuk lager, waarbij Griekenland verreweg het laagste cijfer laat zien (8%). Deelname aan vervolgonderwijs onder jongeren met een ISCED 3C long-opleiding ligt in alle onderscheiden landen beduidend hoger. Een uitzondering wordt gevormd door Nederland, waar het percentage jongeren dat doorstroomt naar een vervolgopleiding iets lager is bij ISCED 3C long- dan bij ISCED 3C short-opleidingen. Het verschil is echter niet groot ($40\% - 37\% = 3\%$). Ook de deelname aan vervolgonderwijs onder jongeren met ISCED 3B is een stuk hoger dan bij ISCED 3C short. In Griekenland en Italië is de deelname aan vervolgonderwijs bij jongeren met een ISCED 3B-opleiding zelfs hoger dan bij de jongeren met ISCED 3C long. De deelname aan vervolgonderwijs onder jongeren met ISCED 3A ligt in alle landen ongeveer op hetzelfde hoge peil als onder degenen met een opleiding op het niveau van ISCED 2. Het gaat hier echter om doorstroming naar het hoger onderwijs.

In tabel 5.9 zijn bovengenoemde bevindingen nader geanalyseerd met behulp van multivariate analyse. De resultaten bevestigen de eerder gevonden verschillen in de kans op deelname aan vervolgonderwijs tussen opleidingsniveaus en landen. In alle landen -met uitzondering van Spanje- is de relatieve kans op doorstroom naar vervolgonderwijs voor 15-24-jarigen met een opleiding op het niveau van ISCED 2 significant hoger dan voor hen met een ISCED 3C short-opleiding. Dat geen significant effect wordt gevonden voor Spanje, hangt vooral samen met het kleine aantal individuen in dit land dat een opleiding op het niveau van ISCED 3C short heeft (de referentiecategorie). De geschatte logodds ratio bedraagt voor Nederland 0,70. Voor Griekenland, Italië en Frankrijk is de overeenkomstige logodds ratio significant groter, hetgeen impliceert dat de relatieve kans op doorstroom naar vervolgonderwijs voor degenen met een ISCED 2-opleiding in deze landen groter is dan in Nederland. Ten aanzien van ISCED 3C long geldt dat in het Verenigd Koninkrijk en Italië de doorstroom naar vervolgonderwijs onder jongeren met dit opleidingsniveau hoger is dan onder hen met een opleiding op het niveau van ISCED 3C short. Daarmee geldt tevens dat voor beide landen de geschatte logodds ratio significant groter is dan voor Nederland. Ook wat betreft opleidingen op het niveau van ISCED 3B zijn enkele significante verschillen aanwezig. In Italië, Griekenland en Frankrijk is de deelname aan vervolgonderwijs onder jongeren met een diploma op dit opleidingsniveau hoger dan onder jongeren met een

kwalificatie op het niveau van ISCED 3C short. Verder laten de bevindingen met betrekking tot ISCED 3A zien dat de deelname aan vervolgonderwijs onder degenen met dit opleidingsniveau significant hoger is dan onder degenen met een opleiding op het niveau van ISCED 3C short. Dit is het geval in alle onderscheiden landen. Het is echter wel zo dat de geschatte logodds ratio voor Griekenland, Spanje, Italië en Frankrijk significant groter is dan de overeenkomstige schatting voor Nederland.

Tabel 5.9 **Relatieve kans op deelname aan vervolgonderwijs, 15-24-jarigen, logodds ratio's ^a**

Opleidingsniveau	Nl	Fr	VK	Gr	Sp	It
ISCED 2	0,70**	0,76****	0,41**	2,93****	0,46	1,16****
ISCED 3C short	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ISCED 3C long	0,05	N.v.t.	0,85****	0,87	1,68	1,68****
ISCED 3B	N.v.t.	0,39*	N.v.t.	1,55**	0,98	2,62**
ISCED 3A	1,52**	2,36****	1,48**	3,55****	3,25****	2,63****

^a = statistisch gecontroleerd voor leeftijd en sekse;

* = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$ (test van verschillen ten opzichte van ISCED 3C short; per land);

** = $p < 0,01$ (test van verschillen ten opzichte van Nederland; per opleidingsniveau).

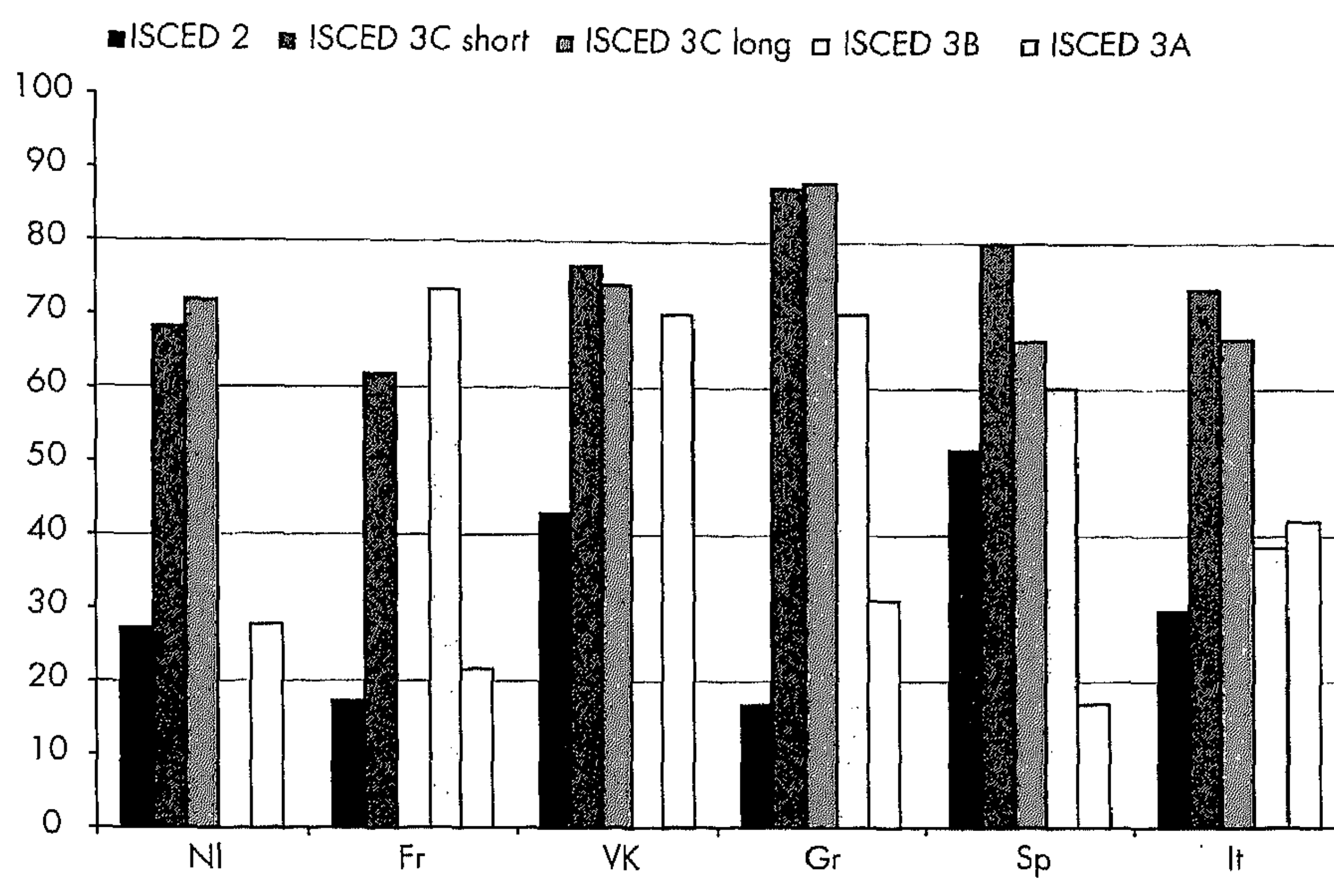
Bron: Eurostat, EU LFS 2000, eigen berekeningen.

Deelname aan beroepsbevolking

Figuur 5.28 toont in hoeverre de deelname aan de beroepsbevolking onder jongeren verschilt tussen opleidingsniveaus en landen. Min of meer vormt deze indicator het spiegelbeeld van de deelname aan vervolgonderwijs. Uit figuur 5.28 komt dan ook naar voren dat de participatiegraad verreweg het laagst is onder degenen met alleen ISCED 2-niveau. Er bestaat echter wel aanzienlijk wat variatie tussen landen. De deelname aan de beroepsbevolking is het laagst in Frankrijk en Griekenland, waar deze 17% bedraagt. Het hoogst is de deelname in Spanje met een aandeel van 52%. De arbeidsmarktparticipatie van personen met een opleiding op het niveau van ISCED 3C short ligt een aanzienlijk stuk hoger. In Griekenland is dit percentage het hoogst (88%); in Frankrijk het laagst (62%). De deelname aan het arbeidsproces van individuen met ISCED 3C long ontloopt nauwelijks dat van hen met ISCED 3C short. In Nederland en Griekenland is het eerstgenoemde aandeel iets hoger; in Spanje, Italië en het Verenigd Koninkrijk ligt het lager. De arbeidsmarktparticipatie van degenen met een ISCED 3B-opleiding ligt een stuk lager dan die van hen met een opleiding op het niveau van ISCED 3C short. Een uitzondering vormt Frankrijk, waar het percentage voor hen met ISCED 3B 11% hoger ligt (73% - 62%). De arbeidsmarktdeelname van individuen met ISCED 3A is in bijna alle

landen een flink stuk lager dan die van individuen met ISCED 3C (short en long) en ISCED 3B. Alleen in het Verenigd Koninkrijk heeft de arbeidsmarktparticipatie min of meer een vergelijkbaar niveau.

Figuur 5.28 Kans op deelname aan beroepsbevolking, 15-24-jarigen, percentages

Bron: Eurostat, EU LFS 2000, eigen berekeningen.

In tabel 5.10 zijn bovenstaande bevindingen wederom getoetst met behulp van multivariate analyse. Zoals eigenlijk al te verwachten viel op basis van figuur 5.28 is de deelname aan de beroepsbevolking onder degenen met een opleiding op het niveau van ISCED 2 significant lager dan onder degenen met een ISCED 3C short-opleiding. Opnieuw is het effect niet significant voor Spanje. Daarnaast blijkt uit tabel 5.10 dat de relatief geringere arbeidsmarktdeelname van degenen met ISCED 2 in Griekenland significant lager is dan in Nederland. Uit tabel 5.10 komt verder naar voren dat in Italië de relatieve kans op deelname aan de beroepsbevolking significant lager is onder degenen met een diploma op het niveau van ISCED 3C long dan onder degenen met ISCED 3C short. De betreffende logodds ratio bedraagt -0,94. Ook is in Italië -evenals in Spanje- de relatieve kans op deelname aan de beroepsbevolking significant lager onder degenen met een diploma op het niveau van ISCED 3B. Voor wat betreft ISCED 3A ten slotte geldt dat de arbeidsmarktparticipatie van jongeren met dit opleidingsniveau in de meeste onderzochte landen significant lager is dan de deelname van hen met een opleiding op het niveau van ISCED

3C short. In het Verenigd Koninkrijk is het effect niet significant, hoewel de logodds ratio in de verwachte richting wijst. De geschatte logodds ratio voor dit land wijkt dan ook significant af van de overeenkomstige logodds ratio voor Nederland. Dit is eveneens het geval voor Spanje, maar hier is de logodds ratio significant groter dan die voor Nederland.

Tabel 5.10 Relatieve kans op deelname aan beroepsbevolking, 15-24-jarigen, logodds ratio's ^a

Opleidingsniveau	Nl	Fr	VK	Gr	Sp	It
ISCED 2	-1,04**	-1,00**	-1,41**	-2,51***	-1,10	-1,29**
ISCED 3C short	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ISCED 3C long	-0,03	N.v.t.	-0,04	-0,33	-1,49	-0,94**
ISCED 3B	N.v.t.	-0,17	N.v.t.	-1,25	-1,47*	-2,02**
ISCED 3A	-1,76**	-2,17**	-0,48**	-3,01**	-3,73***	-1,96**

^a = statistisch gecontroleerd voor leeftijd en sekse;

* = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$ (test van verschillen ten opzichte van ISCED 3C short; per land);

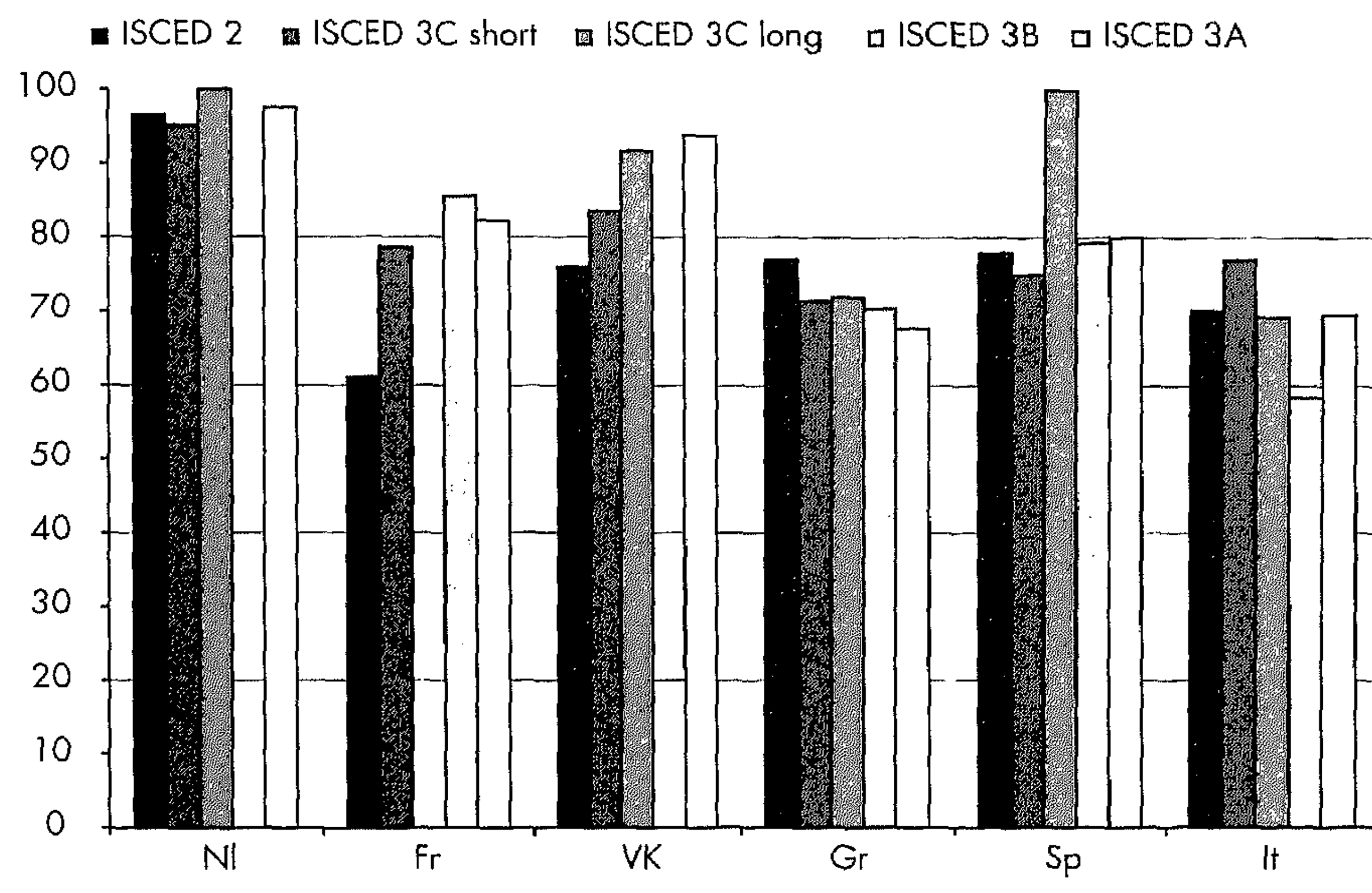
* = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$ (test van verschillen ten opzichte van Nederland; per opleidingsniveau);

Bron: Eurostat, EU IFS 2000, eigen berekeningen.

Betaald werk

In figuur 5.29 is de kans op betaald werk weergegeven voor jongeren die tot de beroepsbevolking behoren, uitgesplitst naar opleidingsniveau en land. Wat verschillen tussen opleidingsniveaus betreft laten de cijfers geen eenduidig beeld zien. Zo geldt in het Verenigd Koninkrijk dat de kans op betaald werk groter is voor degenen met een hoger opleidingsniveau. In Griekenland daarentegen wordt er een negatieve samenhang waargenomen tussen de kans op betaald werk en het hoogst bereikte opleidingsniveau. In Nederland lijkt er helemaal geen verband te bestaan tussen de kans op betaald werk en het hoogst bereikte opleidingsniveau. In Spanje valt vooral op dat de kans op betaald werk voor jongeren met ISCED 3C long aanmerkelijk groter is dan voor jongeren met een ander opleidingsniveau. Wat betreft verschillen in de kans op betaald werk tussen landen komt naar voren dat de arbeidsmarktsituatie in Nederland momenteel het meest gunstig is. Ongeacht het bereikte opleidingsniveau hebben individuen in Nederland de grootste kans op betaald werk. Ten aanzien van ISCED 3C short, bijvoorbeeld, geldt dat in Nederland 95% van de individuen met dit opleidingsniveau betaald werk verrichten tegenover 71% in Griekenland.

Figuur 5.29 Kans op betaald werk, 15-24-jarigen, percentages

Bron: Eurostat, EU LFS 2000, eigen berekeningen.

Tabel 5.11 laat zien dat in Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Italië de relatieve kans op betaald werk voor individuen met een opleiding op het niveau van ISCED 2 significant lager is dan voor individuen met een opleiding op het niveau van ISCED 3C short. In Griekenland is de relatieve kans op betaald werk voor degenen met ISCED 2 daarentegen significant groter. Wat betreft ISCED 3C long komt naar voren dat in Nederland en in het Verenigd Koninkrijk de relatieve kans op betaald werk voor jongeren met dit opleidingsniveau significant groter is dan voor degenen met ISCED 3C short. Het gaat hier slechts om kleine absolute verschillen (zie figuur 5.29). In Italië daarentegen hebben jongeren met een opleiding op het niveau van ISCED 3C long een kleinere relatieve kans op betaald werk dan degenen met ISCED 3C short. Daarmee wijkt het effect van Italië significant af van het overeenkomstige effect voor Nederland. Wat betreft ISCED 3B geldt dat in Frankrijk de relatieve kans op betaald werk voor degenen met dit opleidingsniveau groter is dan voor degenen met ISCED 3C short. In Italië geldt precies het omgekeerde. Ten aanzien van ISCED 3A valt ten slotte op te merken dat in het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk de relatieve kans op betaald werk voor jongeren met dit opleidingsniveau significant groter is dan voor degenen met ISCED 3C short, terwijl in Italië de relatieve kans op betaald werk voor jongeren met ISCED 3A juist significant kleiner is. Deze relatieve kans wijkt bovendien significant af van de overeenkomstige relatieve kans in Nederland.

Tabel 5.11 Relatieve kans op betaald werk, 15-24-jarigen, logodds ratio's^a

Opleidingsniveau	Nl	Fr	VK	Gr	Sp	It
ISCED 2	0,17	-0,76***	-0,48**	0,50**	0,36	-0,33**
ISCED 3C short	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ISCED 3C long	2,12**	N.v.t.	0,78**	0,26#	1,41	-0,46***
ISCED 3B	N.v.t.	0,41**	N.v.t.	0,10	0,42	-0,91*
ISCED 3A	0,56	0,23*	1,08**	0,06	0,43	-0,44***

^a = statistisch gecontroleerd voor leeftijd en sekse;

* = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$ (test van verschillen ten opzichte van ISCED 3C short; per land);

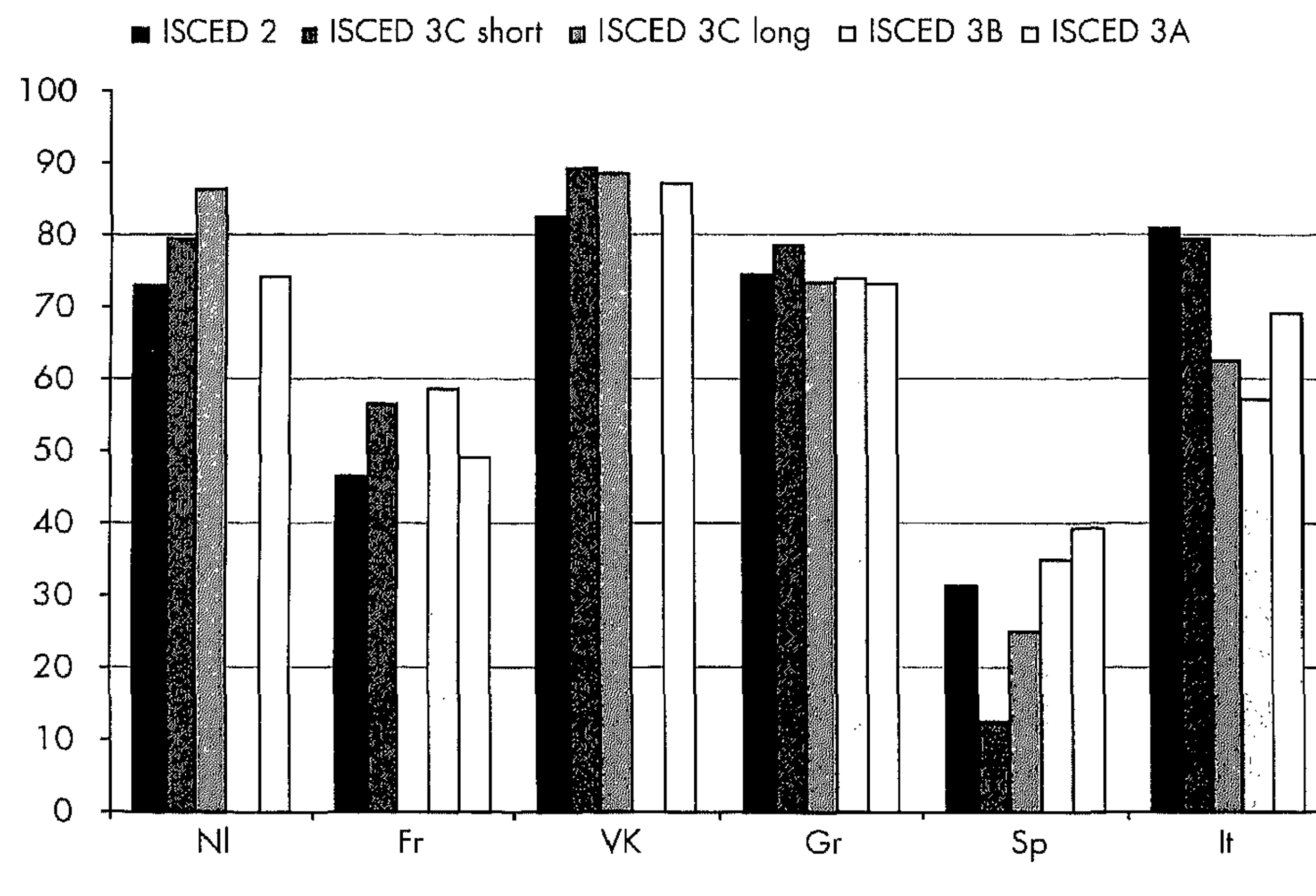
= $p < 0,05$; ## = $p < 0,01$ (test van verschillen ten opzichte van Nederland; per opleidingsniveau);

Bron: Eurostat, EU LFS 2000, eigen berekeningen.

Vast werk

Figuur 5.30 gaat in op de kans op vast werk. De figuur laat zien dat -evenals bij de kans op betaald werk- er geen duidelijk patroon tussen de opleidingsniveaus valt waar te nemen.

Figuur 5.30 Kans op vast werk, 15-24-jarigen, percentages

Bron: Eurostat, EU LFS 2000, eigen berekeningen.

In Nederland hebben jongeren met een opleiding op het niveau van ISCED 3C long de grootste kans op een vaste baan. In Frankrijk hebben degenen met ISCED 3B het vaakst een vaste aanstelling. In Spanje hebben jongeren met ISCED 3A de grootste kans op vast werk. In Italië zijn dit jongeren met ISCED 2. In het Verenigd Koninkrijk en Griekenland ten slotte hebben jongeren met een opleiding op het niveau van ISCED 3C short de grootste kans op vast werk. Als we kijken naar verschillen tussen landen in de kans op betaald werk dan valt meteen op dat jongeren in Spanje -ongeacht hun opleidingsniveau- de kleinste kans op betaald werk hebben. De grootste kans op vast werk hebben jongeren in het Verenigd Koninkrijk.

Wanneer rekening wordt gehouden met verschillen in de samenstelling naar leeftijd en sekse, dan blijkt dat in Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk de relatieve kans op vast werk voor individuen met een opleiding op het niveau van ISCED 2 significant lager is dan voor degenen met een opleiding op het niveau van ISCED 3C short (zie tabel 5.12). In Italië is de relatieve kans op vast werk voor degenen met ISCED 2 juist groter. Bovendien wijkt de geschatte logodds ratio significant af van de overeenkomstige schatting voor Nederland. Wat betreft ISCED 3C long komt naar voren dat dit opleidingsniveau in Nederland een grotere relatieve kans op vast werk met zich meebrengt, terwijl hetzelfde opleidingsniveau in Griekenland en Italië leidt tot een kleinere relatieve kans op vast werk. De gevonden effecten voor deze twee landen wijken dan ook significant af van het overeenkomstige effect voor Nederland.

Tabel 5.12 Relatieve kans op vast werk, 15-24-jarigen, logodds ratio's ^a

Opleidingsniveau	Nl	Fr	VK	Gr	Sp	It
ISCED 2	-0,06	-0,29**	-0,47**	-0,17	0,95**	0,13
ISCED 3A	-0,34*	-0,36*	-0,38*	-0,33*	1,09**	-0,72**
ISCED 3C short	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ISCED 3C long	0,33*	N.v.t.	-0,02	-0,38***	0,15	-1,06***
ISCED 3B	N.v.t.	-0,01	N.v.t.	-0,29	0,98*	-1,29**

^a = statistisch gecontroleerd voor leeftijd en sekse;

* = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$ (test van verschillen ten opzichte van ISCED 3C short; per land);

= $p < 0,05$; ## = $p < 0,01$ (test van verschillen ten opzichte van Nederland; per opleidingsniveau);

Bron: Eurostat, EU LFS 2000, eigen berekeningen.

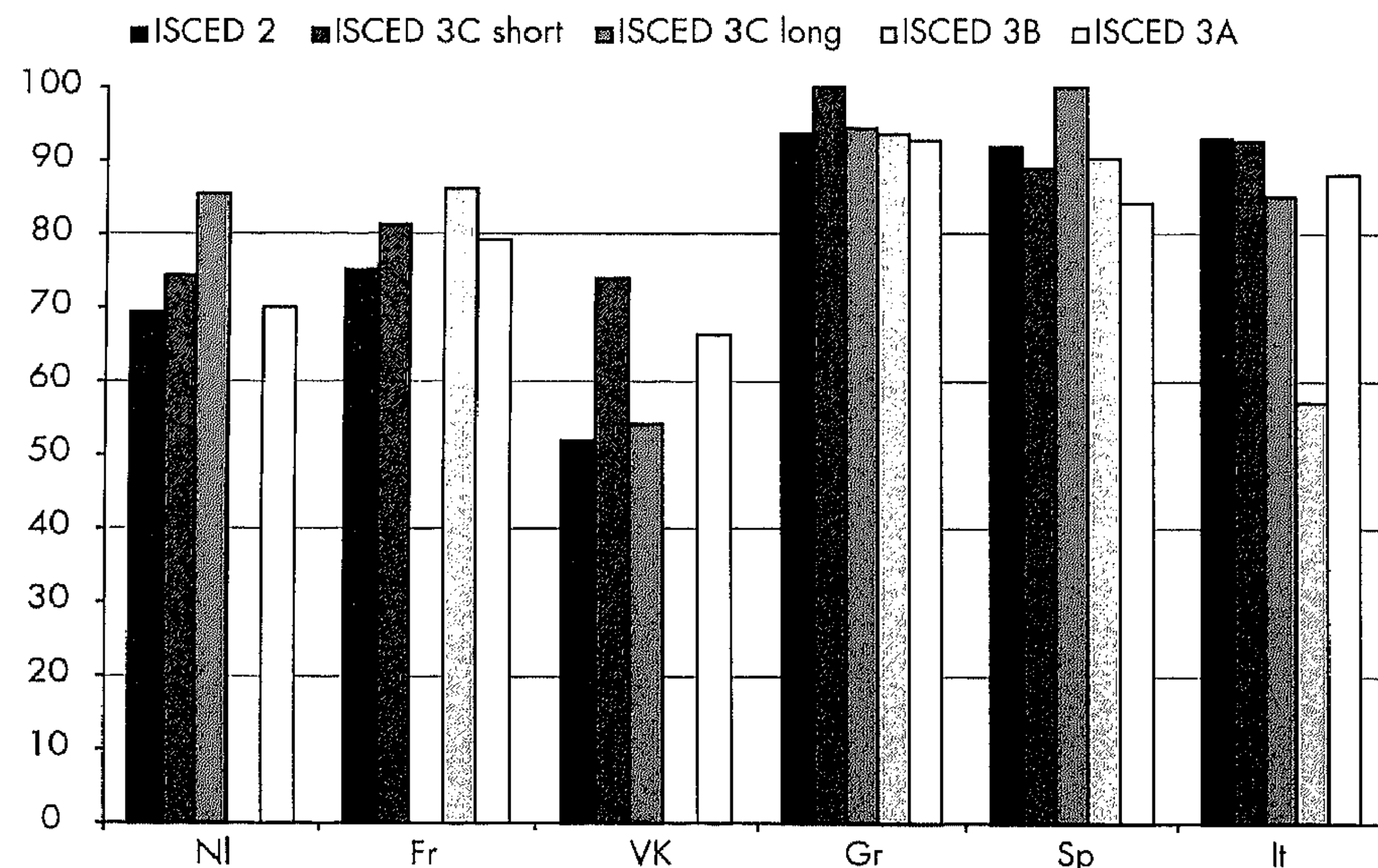
Wat betreft ISCED 3B geldt dat Spaanse jongeren met een opleiding op dit niveau een grotere relatieve kans hebben op een vaste baan dan degenen met een opleiding op het niveau van ISCED 3C short. In Italië is het omgekeerde

het geval. Als het gaat om ISCED 3A dan zien we dat in alle onderzochte landen jongeren met dit opleidingsniveau een significant kleinere relatieve kans op vast werk hebben dan jongeren met ISCED 3C short. Een uitzondering wordt gevormd door Spanje waar jongeren met een opleiding op het niveau van ISCED 3A juist een significant grotere relatieve kans hebben op een vaste aanstelling.

Voltijdwerk

Figuur 5.31 geeft de kans op voltijdwerk weer. Wederom zijn de verschillen tussen opleidingsniveaus binnen landen niet eenvoudig te systematiseren. Een patroon dat enigszins te ontdekken valt is dat in een aantal landen jongeren met een opleiding op het niveau van ISCED 2 of ISCED 3A wat minder vaak in deeltijd werkzaam zijn dan jongeren met een ander opleidingsniveau. Dit kan samenhangen met het feit dat deze groepen opgeleiden ook het vaakst doorstromen naar een vervolgopleiding (zie figuur 5.27), hetgeen een voltijd baan in de weg staat. Wat betreft verschillen tussen landen komt naar voren dat in de Zuid-Europese landen Griekenland, Spanje en Italië het meest in voltijd wordt gewerkt. Ongeveer 90% van de werkzame jongeren daar heeft een voltijdaanstelling. In Nederland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk daarentegen is het aandeel jongeren dat voltijd werkt met zo'n 75% een stuk lager.

Figuur 5.31 Kans op voltijd werk, 15-24-jarigen, percentages

Bron: Eurostat, EU LFS 2000, eigen berekeningen.

Uit tabel 5.13 komt naar voren dat -in vergelijking met andere hier onderzochte aspecten van het externe rendement van opleidingen- slechts enkele significante verschillen bestaan tussen opleidingsniveaus als het gaat om de relatieve kans op voltijdwerk. Allereerst geldt op het niveau van ISCED 2 dat individuen met zo'n opleiding in Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk significant minder vaak in voltijd werkzaam zijn dan degenen met een opleiding op het niveau van ISCED 3C short. De geschatte logodds ratio voor het Verenigd Koninkrijk wijkt daarmee significant af van die voor Nederland. Wat betreft ISCED 3C long geldt dat jongeren met dit opleidingsniveau in Nederland vaker in voltijd werkzaam zijn dan degenen met een opleiding op het niveau van ISCED 3C short. In het Verenigd Koninkrijk en Italië daarentegen is het omgekeerde het geval. Als het gaat om ISCED 3B dan zien we dat in Frankrijk jongeren met een opleiding op dit niveau een grotere relatieve kans op voltijdwerk hebben dan degenen met ISCED 3C short, terwijl in Italië jongeren met ISCED 3B juist een kleinere relatieve kans op voltijdwerk hebben. Voor wat betreft ISCED 3A ten slotte komt naar voren dat in Griekenland, het Verenigd Koninkrijk en Italië de relatieve kans op voltijdwerk voor jongeren met een opleiding op dit niveau kleiner is dan voor degenen met een opleiding op het niveau van ISCED 3C short. In de twee laatstgenoemde landen wijkt de geschatte logodds ratio significant af van die voor Nederland.

Tabel 5.13 Relatieve kans op voltijd werk, 15-24-jarigen, logodds ratio's^a

Opleidingsniveau	Nl	Fr	VK	Gr	Sp	It
ISCED 2	-0,04	-0,41**	-0,97****	-0,70	0,48	-0,04
ISCED 3C short	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ISCED 3C long	0,73**	N.v.t.	-0,76****	-0,62*	-0,00	-0,62***
ISCED 3B	N.v.t.	0,42**	N.v.t.	-0,68	0,38	-2,12**
ISCED 3A	-0,13	0,20	-0,81****	-0,75*	-0,19	-0,44***

^a = statistisch gecontroleerd voor leeftijd en sekse;

** = $p < 0,01$ (test van verschillen ten opzichte van ISCED 3C short; per land);

* = $p < 0,05$; *** = $p < 0,01$ (test van verschillen ten opzichte van Nederland; per opleidingsniveau);

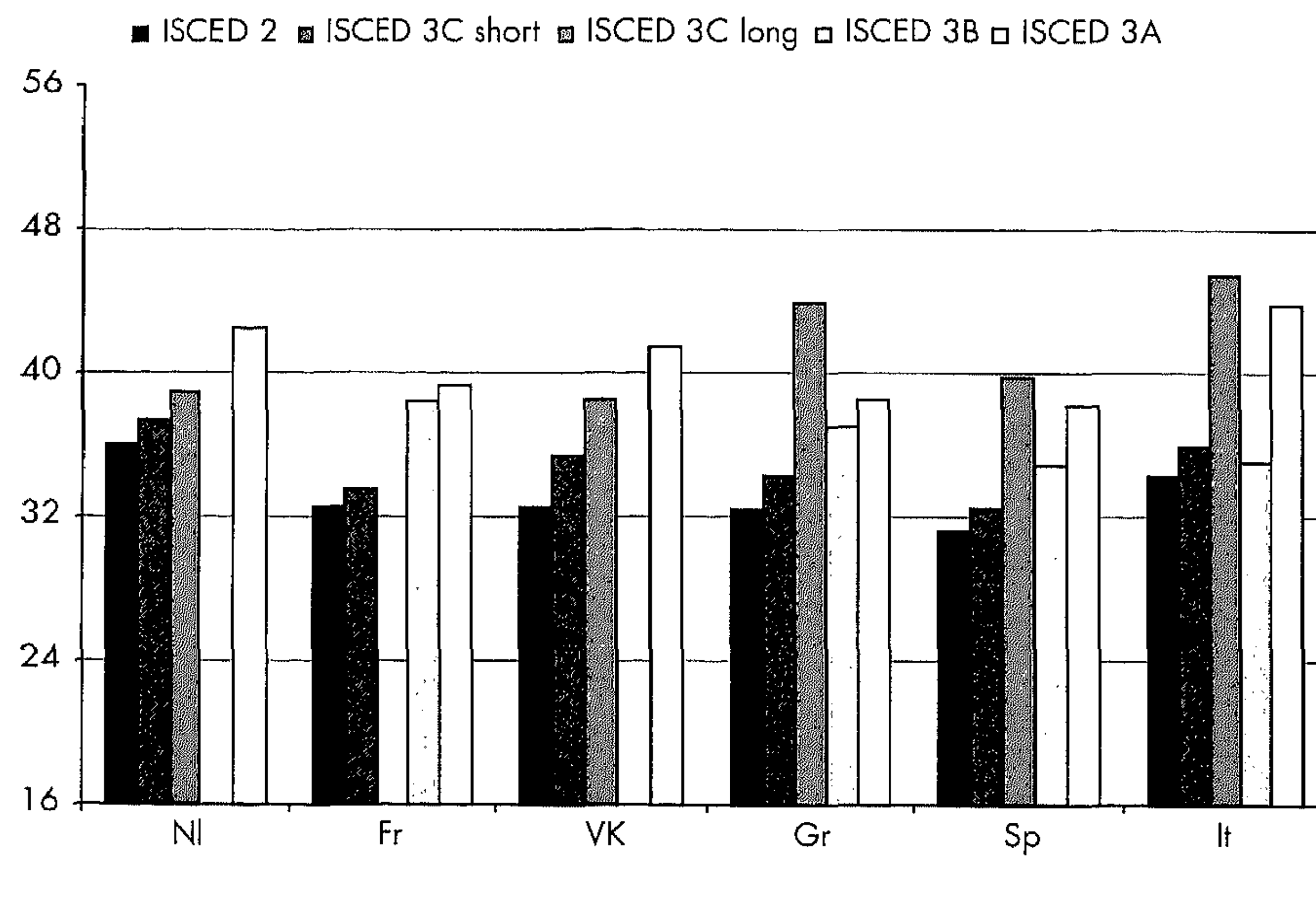
Bron: Eurostat, EU LFS 2000, eigen berekeningen.

Beroepsprestige

Als laatste aspect van het externe rendement van opleidingen is het bereikte beroepsprestige bestudeerd. In figuur 5.32 zijn de resultaten van deze analyse weergegeven. Uit de figuur blijkt dat het opleidingsniveau van individuen over het algemeen positief samenhangt met hun bereikte beroepsprestige. De verschillen tussen opleidingsniveaus zijn redelijk groot bij aanvang van de

beroepsloopbaan. Zo is in Nederland het gemiddeld bereikte beroepsprestige van 15-24-jarigen met een ISCED 2-opleiding 36 statuspunten op een schaal van 16-90, terwijl het gemiddeld bereikte beroepsprestige van degenen met een ISCED 3A-opleiding 42 statuspunten bedraagt. Ook binnen opleidingsniveaus zijn er opmerkelijke verschillen tussen landen. Zo komt naar voren dat in Nederland werkzame jongeren met een opleiding op het niveau van ISCED 2 het hoogste beroepsprestige bereiken -met zoals zojuist vermeld 36 statuspunten-, terwijl overeenkomstig opgeleiden in Spanje het laagste beroepsprestige bereiken (dat wil zeggen 31 statuspunten). Ten aanzien van ISCED 3C short geldt een soortgelijk verschil. Een dergelijke opleiding levert in Nederland het meest op in termen van beroepsprestige (37 statuspunten), terwijl hetzelfde opleidingsniveau in Spanje het minst oplevert (32 statuspunten). Het hoogste beroepsprestige met een ISCED 3C long-opleiding wordt bereikt in Italië; het laagste in het Verenigd Koninkrijk en Nederland. Wat betreft ISCED 3B geldt dat dit opleidingsniveau het meest waard is in Frankrijk en het minst in Spanje en Italië. Een ISCED 3A-opleiding ten slotte levert het meest op in Italië en het minst in Griekenland en Spanje.

Figuur 5.32 Bereikt beroepsprestige, 15-24-jarigen, statuspunten

Bron: Eurostat, EU LFS 2000, eigen berekeningen.

Tabel 5.14 ten slotte laat verschillen zien in het bereikte beroepsprestige tussen opleidingsniveaus en landen, na correctie voor verschillen in leeftijd en

seks. Uit de resultaten komt naar voren dat het beroepsprestige van personen met een opleiding op maximaal ISCED 2-niveau in alle landen -uitgezonderd Nederland en Spanje- significant lager is dan dat van degenen met een opleiding op het niveau van ISCED 3C short. Voor het Verenigd Koninkrijk is het geschatte verschil -2,61 statuspunten. Daarmee is dit verschil significant groter dan het geschatte verschil in Nederland. Individuen met een ISCED 3C long-opleiding bereiken daarentegen een significant hoger beroepsprestige dan degenen met een ISCED 3C short-opleiding. Dit geldt voor elk land waar dit opleidingsniveau is onderscheiden. Voor Nederland bedraagt het geschatte verschil 1,49 statuspunten. Dit verschil is voor Italië, Griekenland en het Verenigd Koninkrijk echter significant groter. Verschillen tussen ISCED 3B en ISCED 3C short zijn alleen voor Frankrijk en Griekenland significant. Zo bereiken werkzame jongeren met een opleiding op het niveau van ISCED 3B in Frankrijk bijna 5 statuspunten meer dan degenen met een ISCED 3C short-opleiding. Met betrekking tot ISCED 3A geldt dat in alle onderzochte landen individuen met dit opleidingsniveau een hoger beroepsprestige bereiken dan individuen met ISCED 3C short. Voor Italië is het geschatte verschil significant groter dan voor Nederland.

Tabel 5.14 **Vershil in bereikte beroepsprestige, 15-24-jarigen, statuspunten^a**

Opleidingsniveau	Nl	Fr	VK	Gr	Sp	It
ISCED 2	-0,56	-0,84*	-2,61***	-2,09**	-1,22	-1,60**
ISCED 3C short	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ISCED 3C long	1,49*	N.v.t.	3,08***	7,34****	7,20*	9,45****
ISCED 3B	N.v.t.	4,76**	N.v.t.	1,63*	2,04	-1,11
ISCED 3A	5,04**	5,27**	5,42**	2,75***	5,21**	7,83****

^a = statistisch gecontroleerd voor leeftijd en sekse;

* = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$ (test van verschillen ten opzichte van ISCED 3C short; per land);

* = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$ (test van verschillen ten opzichte van Nederland; per opleidingsniveau);

Bron: Eurostat, EU LFS 2000, eigen berekeningen.

5.5.4 Samenvatting en conclusie

Om de waarde van de Nederlandse startkwalificatie te bepalen is in paragraaf 5.5 de (arbeidsmarkt)positie van jongeren met een opleiding op het niveau van ISCED 3C short internationaal vergeleken. Op empirische wijze is nagegaan in hoeverre het externe rendement van ISCED 3C short-opleidingen verschilt tussen Nederland en enkele andere Europese landen, waaronder Frankrijk en

het Verenigd Koninkrijk. Hiertoe is gebruik gemaakt van gegevens uit de EU LFS van 2000. Deze vergelijking heeft een aantal interessante bevindingen opgeleverd waarvan de resultaten in tabel 5.15 zijn samengevat. In de tabel is aangegeven tussen welke opleidingsniveaus een relatief sterke verbetering optreedt in de verschillende aspecten van het extern rendement. Hiervoor zijn de analyseresultaten uit de tabellen 5.9 tot en met 5.14 als uitgangspunt genomen. In het geval dat er sprake is van inconsistente patronen (bijvoorbeeld een relatieve verslechtering van de arbeidsmarktpositie bij verhoging van het opleidingsniveau) is een vraagteken ingevuld.

Tabel 5.15 Bepaling van de grens voor relatief sterk verbeteringen op basis van de zes onderzochte aspecten van het externe rendement van opleidingen, per land

	Nl	Fr	VK	Gr	Sp	It
Deelname aan vervolgonderwijs	2 vs. 3C short**	2 vs. 3C short**	3C short vs. 3C long**	2 vs. 3C short**	3C short vs. 3A	3C short vs. 3C long**
Deelname aan beroepsbevolking	2 vs. 3C short**	2 vs. 3C short**	2 vs. 3C short**	2 vs. 3C short**	3C short vs. 3A	2 vs. 3C short**
Betaald werk	3C short vs. 3C long**	2 vs. 3C short**	3C short vs. 3C long**	?	3C short vs. 3C long	?
Vast werk	3C short vs. 3C long*	2 vs. 3C short**	2 vs. 3C short**	?	?	?
Voltydwerk	3C short vs. 3C long**	?	2 vs. 3C short**	?	?	?
Beroepsprestige	3C short vs. 3C long*	3C short vs. 3B**	3C short vs. 3C long**	3C short vs. 3C long**	3C short vs. 3C long*	3C short vs. 3C long**

* = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; ? = verschillen tussen opleidingsniveaus inconsistent of te gering.
Bron: Eurostat, EU LFS 2000, eigen berekeningen.

Op basis van tabel 5.15 kan worden geconcludeerd dat met betrekking tot de vraag welk opleidingsniveau toeleidt naar de arbeidsmarkt, de meeste verschillen zich voordoen tussen de niveaus ISCED 2 en ISCED 3C short. Dit geldt allereerst voor de deelname aan vervolgonderwijs. In de onderzochte landen is ISCED 2 geen eindonderwijs, terwijl ISCED 3C short (grotendeels) wel als eindonderwijs kan worden beschouwd. Voor het Verenigd Koninkrijk geldt

wellicht een uitzonderingspositie. Daar ligt de grens eerder tussen ISCED 3C short en ISCED 3C long. Hier staat echter tegenover dat de deelname aan de beroepsbevolking onder jongeren met ISCED 2 in het Verenigd Koninkrijk een heel stuk lager is dan onder degenen met een opleiding op het niveau van ISCED 3C short. Dit geldt ook voor alle andere onderscheiden landen.

Ten aanzien van het bereikte beroepsprestige zijn de grootste verschillen te vinden tussen de niveaus ISCED 3C short en ISCED 3C long. Jongeren met een opleiding op het niveau van ISCED 3C short bereiken een lager beroepsprestige dan degenen met een opleiding op het niveau van ISCED 3C long. Hoewel er in de meeste landen -uitgezonderd Nederland en Spanje- ook een verschil in bereikt beroepsprestige bestaat tussen jongeren met ISCED 2 en ISCED 3C short, is dit verschil -met uitzondering van het Verenigd Koninkrijk wellicht- aanzienlijk kleiner dan het verschil tussen de niveaus ISCED 3C short en ISCED 3C long. In Frankrijk bevindt het onderscheid zich overigens -bij afwezigheid van ISCED 3C long-niveau tussen opleidingen op het niveau van ISCED 3C short en ISCED 3B.

Voor de overige aspecten van het externe rendement van opleidingen (kansen op betaald werk, vast werk en voltijd werk) verschillen de uitkomsten per land. Voor Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk is sprake van een relatief sterke verbetering tussen ISCED 2 en ISCED 3C short. Voor Nederland daarentegen komt duidelijk naar voren dat de grens tussen ISCED 3C short en ISCED 3C long ligt. In Nederland bieden opleidingen op het niveau van ISCED 3C short relatief minder goede kansen op betaald werk, vast werk en voltijdwerk dan opleidingen op het niveau van ISCED 3C long. Wel moet hierbij aangetekend worden dat in absolute termen gezien de kans op betaald werk voor Nederlandse schoolverlaters op ISCED-niveau 2 en ISCED 3C short beduidend hoger ligt dan zelfs de hogere opleidingsniveaus in het buitenland. Voor de overige landen (Italië, Griekenland en Spanje) is het patroon dusdanig inconsistent dat geen duidelijke demarcatielijn kan worden getrokken.

Wat kan op basis van deze bevindingen worden geconcludeerd over de waarde van de Nederlandse startkwalificatie vanuit een internationaal perspectief? De resultaten die in dit hoofdstuk zijn gepresenteerd, tonen aan dat wat betreft de voorbereiding op de arbeidsmarkt de grootste verschillen zich voordoen tussen de opleidingsniveaus ISCED 2 en ISCED 3C short. Nederland loopt daarbij aardig in de pas met andere Europese landen. Als naar het bereikte beroepsprestige wordt gekeken, dan manifesteren de grootste verschillen zich tussen de niveaus ISCED 3C short en ISCED 3C long. Ook hier geldt weer dat de Nederlandse situatie niet echt afwijkt van die in andere landen. Maar als het gaat om kansen op betaald werk, vast werk en voltijd werk, dan geldt met name voor Nederland dat ook bij deze arbeidsmarktuitskomsten de grens tussen ISCED 3C short en ISCED 3C long ligt. Met andere woorden: in Nederland bereidt een opleiding op het niveau van ISCED 3C short jongeren voor op de

arbeidsmarkt, maar of het hen daarmee ook voldoende startbekwaam maakt is de vraag. In ieder geval valt de relatieve verbetering die geboekt kan worden met een opleiding op het niveau van ISCED 3C short in Nederland wat tegen.

Dit lijkt in tegenspraak met de bevindingen uit paragraaf 5.4. In de slotparagraaf (5.6) zullen we uitgebreid stilstaan bij de verschillen tussen beide typen analyses en de interpretatie daarvan. Wel willen we hier reeds twee kanttekeningen plaatsen bij de huidige analyse. In de eerste plaats is het mogelijk dat de specifieke bevindingen voor Nederland te maken hebben met het feit dat in dit land relatief veel schoolverlaters met een opleiding op het niveau van (ISCED 2 of) ISCED 3C short nog een opleiding in het leerlingwezen volgen en dus om die reden vaker parttime werken en een tijdelijke aanstelling hebben. In de analyse is geprobeerd hiermee rekening te houden door alle personen die op het moment van bevraging strikt genomen tot de beroepsbevolking zouden behoren, maar tegelijkertijd deelnemen aan een initiële opleiding, uit te sluiten van de beroepsbevolking. Het is echter twijfelachtig of in de gebruikte gegevens het leerlingwezen ook altijd als initieel onderwijs is beschouwd. In de tweede plaats tonen de absolute cijfers een positiever beeld over Nederland. Zo is in Nederland dankzij de huidige hoogconjunctuur de kans op betaald werk voor jongeren met een opleiding op het niveau van ISCED 3C short groter dan in andere landen. Ook bereiken zij momenteel het hoogste beroepsprestige vergeleken met andere landen.

5.6 Conclusies en kanttekeningen

5.6.1 De belangrijkste bevindingen

Een belangrijk beleidsstreven van de Nederlandse overheid is om zoveel mogelijk jongeren een zogeheten startkwalificatie te laten behalen, dat wil zeggen een opleiding op minimaal niveau 2 van de kwalificatiestructuur. De veronderstelling hierachter is dat dit opleidingsniveau minimaal noodzakelijk is om goed te kunnen functioneren op de arbeidsmarkt. Hoewel dit een van de belangrijkste doelstellingen is in het onderwijsbeleid dat gericht is op schoolverlaters van de eerste fase voortgezet onderwijs, is in empirische zin betrekkelijk weinig bekend over deze problematiek. Zo wordt niet systematisch bijgehouden hoeveel jongeren uit een leeftijdscohort nu een startkwalificatie behalen, en is er ook weinig bekend over de opbrengsten van een startkwalificatie in vergelijking met andere opleidingsniveaus.

In dit hoofdstuk zijn de opbrengsten van opleidingen op niveau 2 van de bol en de bbl vergeleken met de opleidingen die daar qua niveau vlak onder zitten (niveau 1 en vbo) en de opleidingen die er boven zitten (niveau 3 en 4). Daarnaast is een internationale vergelijking gemaakt waarbij is nagegaan wat

de positie is van de opleidingen op ISCED 3C short-niveau vergeleken met ISCED 2-niveau enerzijds en de overige opleidingen op niveau 3 (3A, 3B en 3C long) anderzijds.

In de analyse is een accent gelegd op de vraag of de relatie tussen opleidingsniveau en opbrengsten monotoon verloopt, zoals sommige theorieën voorspellen, of dat er sprake is van bepaalde discontinuïteiten. Dit onderscheid is van belang omdat het mede een antwoord kan geven op de vraag welk opleidingsniveau als startkwalificatie betiteld moet worden. Indien de relatie tussen aantal jaren scholing en opbrengsten monotoon verloopt, zullen maatschappelijke overwegingen de doorslag moeten geven welk opleidingsniveau als minimaal wordt beschouwd om goed te kunnen functioneren op de arbeidsmarkt. Deze overwegingen kunnen echter niet rechtstreeks uit de empirie worden afgeleid. Wanneer echter de relatie discontinu verloopt, kan een mogelijke grens gelegd worden bij het opleidingsniveau waar de relatieve verbetering als gevolg van één jaar additionele scholing het grootst is.* Met name segmenteringstheorieën en institutionele theorieën bieden een verklaring voor het mogelijk bestaan van dergelijke discontinuïteiten. Zo kan het minimumjeugdloon tot gevolg hebben dat schoolverlaters over een minimaal opleidingsniveau moeten beschikken om de productiviteit te garanderen die met dit jeugdloon overeenkomt. Een andere mogelijke oorzaak voor een discontinuïteit zou gelegen kunnen zijn in de segmentering van de arbeidsmarkt op grond van kwalificatievereisten. In de optiek van de gesegmenteerde arbeidsmarkt is een minimumkwalificatieniveau noodzakelijk om toegang te verkrijgen tot de bedrijfsspecifieke of vakspecifieke deelmarkten. Schoolverlaters die niet over een dergelijke minimale kwalificatie, beschikken zijn aangewezen op de banen in het secundaire segment: banen van een laag niveau met slechte primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden.

Voor de analyse is gebruikgemaakt van twee soorten databronnen: de schoolverlatersenquête van het ROA en de European Union Labour Force Surveys. De eerste databron maakt het mogelijk om op een heel gedetailleerd niveau de arbeidsmarktsituatie van schoolverlaters in ogenschouw te nemen. Groot voordeel daarvan is vooral de mogelijkheid die de in het schoolverlatersonderzoek gebruikte opleidingsclassificatie biedt voor een exacte operationalisering van voor het beleid relevante niveaus, alsmede de hoeveelheid beschikbare indicatoren voor de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters. Bovendien is de steekproefopzet direct toegesneden op een analyse van de positie van schoolverlaters. Het voordeel van de tweede databron is de mogelijkheid tot internationale benchmarking.

* Ook dat laat overigens onverlet dat op grond van maatschappelijke overwegingen de startkwalificatie op een ander niveau gedefinieerd zou kunnen worden.

De belangrijkste conclusies van beide analyses zijn als volgt samen te vatten.

- 1 In de Nederlandse situatie ligt een belangrijk onderscheid tussen vbo enerzijds en bol/bbl niveau 1 anderzijds als het gaat om de vraag wat als eindonderwijs moet worden beschouwd. Een vergelijkbaar onderscheid zien we terug in de onderscheiden EU-landen, waar ISCED 2 niet als eindonderwijs en ISCED 3C short wel (voor een belangrijk deel) als eindonderwijs wordt beschouwd. Bovendien ligt de deelname aan de beroepsbevolking voor de opleidingen op ISCED 3C short-niveau veel hoger dan voor ISCED 2. In die zin kan men zeggen dat opleidingen op niveau 1 en de ISCED 3C short-opleidingen (mede) voorbereiden op de arbeidsmarkt, hoewel daarmee nog niet is gezegd dat ze de schoolverlaters daarvoor ook voldoende toerusten.
- 2 Als het gaat om de kans op betaald werk, vast werk en voltijdwerk, verschillen de uitkomsten tussen de beide soorten analyses. Concentreren we ons op de internationale vergelijking, dan valt vooral op dat de uitkomsten per land sterk uiteenlopen. Voor Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk lijkt de grens getrokken te moeten worden tussen ISCED 2-niveau en ISCED 3C short, waarbij wel dient te worden aangetekend dat het bewijs hiervoor maar voor twee van de drie indicatoren geleverd wordt. In het geval van Nederland wijzen alledrie de indicatoren op een demarcatie tussen ISCED 3C short-niveau en ISCED 3C long. Voor de overige landen is het patroon dusdanig inconsistent dat daar geen duidelijke demarcatie gevonden kan worden.
- 3 Bij de analyse van de Nederlandse schoolverlatersdata blijken de grootste verschillen tussen de opleidingsniveaus wat betreft de kans op betaald werk zich voor te doen tussen vbo en niveau 1 bij de bol en tussen niveau 1 en niveau 2 bij de bbl. In beide gevallen echter zijn de verschillen niet significant. Voor de kans op een vast dienstverband zijn die significante verschillen er wel. Voor de opleidingen in bol ligt het grootste onderscheid tussen de niveaus 2 en 3 en bij de opleidingen in bbl tussen vbo en niveau 1.
- 4 Voor de schoolverlatersdata zijn ook analyses mogelijk waarbij de kwalitatieve aansluiting tussen opleiding en beroep centraal staat. Daarbij gaat het om het niveau van de verworven banen en om de aansluiting van de baan bij de gevolgde richting. Hier is het beeld wat gemixt. Waar het gaat om het niveau van de baan ligt het onderscheid bij de bol tussen niveau 1 en 2, maar bij de bbl tussen niveau 2 en niveau 3. Bij de aansluiting van de baan bij de gevolgde opleidingsrichting is het net andersom, al moet daarbij worden aangetekend dat in het geval van de bol het onderscheid tussen niveau 2 en 3 net zo groot is als tussen niveau 1 en 2 (zij het dat het laatste onderscheid niet significant is).

- 5 Als het gaat om de beloning, dan blijken de Nederlandse schoolverlaters de grootste relatieve verbetering te realiseren bij de overgang van vbo naar niveau 1. Dit geldt zowel voor de bol als voor de bbl. Vergelijkbare gegevens ontbreken bij de internationale data.
- 6 Bij de analyse van het bereikte beroepsprestige laten de onderzochte landen een duidelijk verschil zien tussen opleidingen op niveau van ISCED 3C short en 3C long. Jongeren met het laatstgenoemde opleidingsniveau bereiken gemiddeld genomen een hoger beroepsprestige.
- 7 De analyses werden uitgevoerd voor de meetjaren 1999 en 2000, een periode van hoogconjunctuur. Om na te gaan of de conclusies robuust zijn onder relatief slechtere economische omstandigheden, zijn de analyses herhaald voor de meetjaren 2001 en 2002. Voor de bol niveau 2-opleidingen blijft gelden dat ze redelijk voldoen als startkwalificatie voor schoolverlaters. Voor de bbl-opleidingen geldt dat de grens van de opleidingen die een relatief goede start bieden, verschuift naar opleidingen met een hoger niveau.
- 8 De sectorale verschillen bij niveau 2-opleidingen zijn niet groot. De techniekopleidingen in de bol op niveau 2 bieden iets betere perspectieven dan de andere sectoren. De landbouwopleidingen in de bbl op niveau 2 bieden iets mindere perspectieven dan de opleidingen in de andere sectoren.

5.6.2 Verschillen in uitkomsten

Een problematisch gegeven is dat de beide analyses deels in verschillende richting wijzen. Als we ons concentreren op de data van de EU LFS, moeten we voor Nederland concluderen dat de grootste relatieve verbetering te vinden is in de overgang van ISCED 3C short naar ISCED 3C long. Kijken we echter naar de Nederlandse schoolverlatersdata, dan blijkt de grootste relatieve verbetering te vinden bij de overgang van niveau 2 (is ISCED 2) naar niveau 3 (is ISCED 3C short) van de kwalificatiestructuur. Hoe kunnen deze verschillen verklaard worden? In hoofdlijn zijn er drie belangrijke oorzaken: verschillen in de aard van de indicatoren, verschillen in meetjaar en verschillen in steekproefdesign.

De Nederlandse schoolverlatersdata omvatten meer en betere indicatoren voor de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters dan de EU LFS. Met name indicatoren als kans op betaald werk, niveau van de baan, aansluiting naar richting en beloning gelden als goede indicatoren voor de waarde van een opleiding (ROA, 2002). Van schoolverlaters is bekend dat ze in de regel voltijd werkzaam zijn, behalve wanneer ze een opleiding in het kader van het leerling-

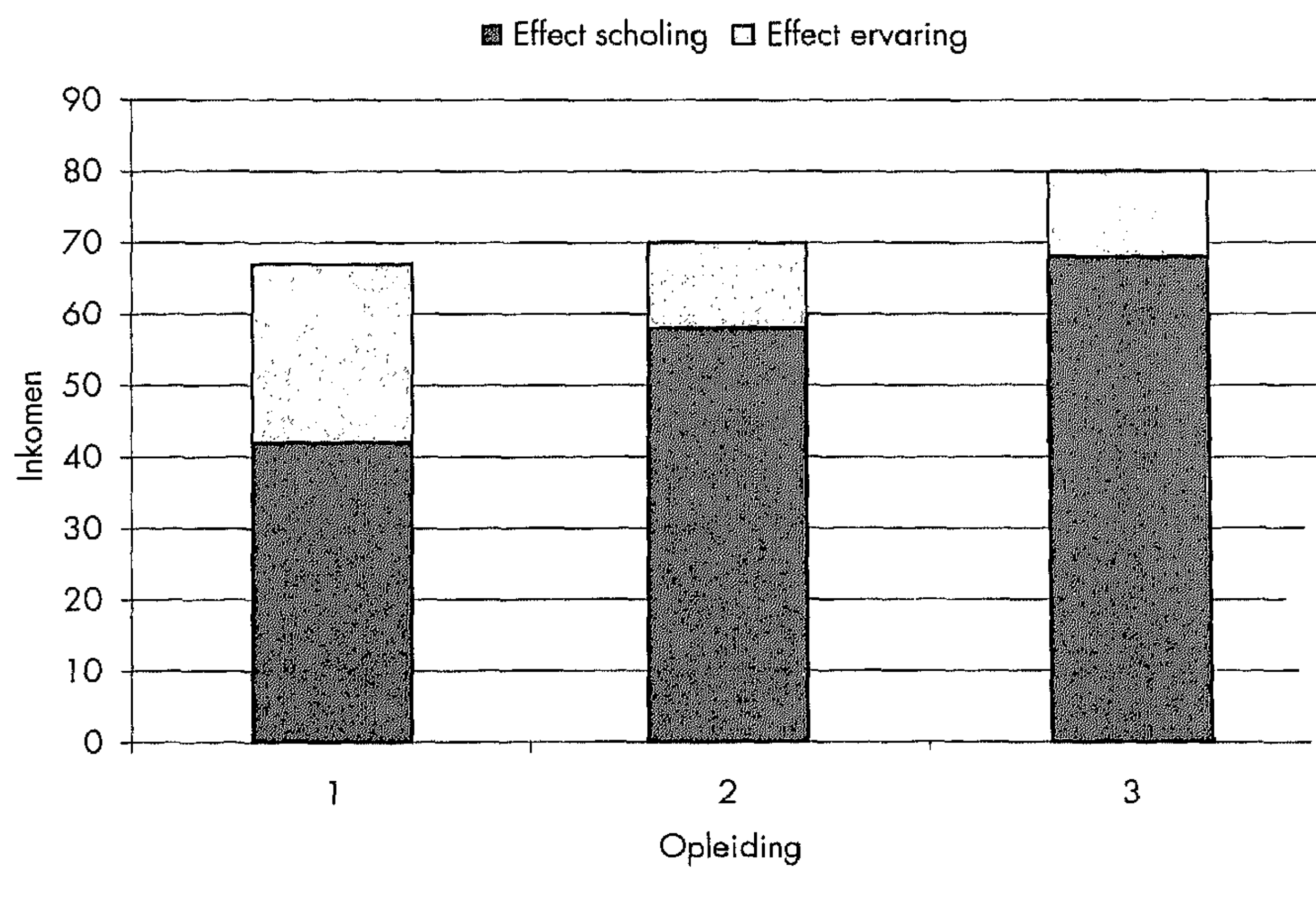
wezen volgen. Dan zijn ze per definitie in deeltijd werkzaam (ROA, 2002). Ook is bekend dat tijdelijke aanstellingen niet altijd hoeven te wijzen op een slechte arbeidsmarktpositie. Met name banen die gecombineerd worden met een opleiding (bijvoorbeeld leerlingwezen, assistenten in opleiding, trainees), hebben vaak een tijdelijk karakter, namelijk voor de duur van de opleiding. Het beroepsprestige geeft wel een goede indicatie van de algemene sociale waardering van beroepen, maar dit hoeft niet een op een te sporen met de economische waardering op de arbeidsmarkt. Het is daarom ook niet zo heel verrassend dat het grootste onderscheid gevonden wordt tussen niveau 3C short en 3C long, omdat dat ook een grens markeert tussen typische blauwe- en witte-boordenberoepen. Dat hoeft echter nog niet te impliceren dat een opleiding voor de geschoolde blauwe-boordenberoepen geen goede startkwalificatie oplevert.

Een tweede oorzaak van het verschil tussen beide typen analyses kan gelegen zijn in het verschil in meetjaar. De schoolverlatersdata hebben betrekking op de metingen die verricht zijn in 1999 en 2000. De steekproef bestaat uit schoolverlaters die ongeveer anderhalf jaar op de arbeidsmarkt zitten. Daarmee bestrijken deze data een periode van grofweg 1998 tot 2000. De EU LFS-data hebben betrekking op de meting van 2000. De steekproef uit de analyse bestaat uit schoolverlaters in de leeftijd van 15 tot 24 jaar. Afhankelijk van de gevolgde opleiding kan men tot maximaal acht jaar arbeidservaring hebben. Daarmee bestrijkt deze analyse grofweg de periode die loopt van 1992 tot 2000, met een accent op de tweede helft van deze periode. De betreffende periode heeft een sterke dynamiek gekend in de arbeidsmarktcondities voor schoolverlaters met een sterke stijging van de werkloosheid tot 1996, gevolgd door een scherpe daling tot 2000. Het is mogelijk dat de analyse die betrekking had op de schoolverlatersdata een te rooskleurig beeld geeft voor met name de laagst opgeleiden. Het zou kunnen dat in een periode van economische teruggang de demarcatie tussen relatief goed presterende en relatief slecht presterende opleidingen naar boven schuift. Dit is ook precies wat voorspeld zou worden in de screeningtheorie (zie paragraaf 5.2). De analyses met de EU LFS lijken in die richting te wijzen, maar deze verschillen zouden ook kunnen worden verklaard door verschillen in het steekproefdesign (zie hierna). Analyses die later zijn uitgevoerd over de meetjaren 2001 en 2002 laten dat verschijnsel niet zien voor de bol niveau 2-opleidingen, maar tot op zekere hoogte wel voor de bbl niveau 2-opleidingen.

Zoals hierboven is aangegeven kan het verschil tussen beide analyses ook verklaard worden door verschillen in steekproefdesign. In het ene geval wordt een uitstroomcohort geanalyseerd dat verschillen bevat in opleiding en leeftijd, maar niet in arbeidservaring. Door in de analyse te controleren voor leeftijd wordt geprobeerd het 'zuivere' opleidingseffect te schatten. In de andere analyse wordt een leeftijdsgroep geanalyseerd (15-24-jarigen), die verschilt in opleiding, maar ook -per definitie- in arbeidservaring. De laagst opgeleiden in

dat cohort hebben ook de meeste arbeidservaring. Door deze extra arbeidservaring compenseren zij een deel van de achterstand die ze hebben ten opzichte van de hoger opgeleiden. Dit kan op de volgende manier grafisch worden weergegeven. Figuur 5.33 geeft een hypothetisch voorbeeld van de effecten van de opleidingen 1, 2 en 3 op het inkomen. Verondersteld wordt dat de schoolverlaters van opleiding 1 meer arbeidservaring hebben dan de schoolverlaters van de opleidingen 2 en 3. Zonder controle voor arbeidservaring, lijkt het alsof de relatief grootste verbetering te realiseren is bij de overgang van opleiding 2 naar opleiding 3. Kijken we echter naar de verschillen met controle voor arbeidservaring, dan blijkt de grootste sprong gerealiseerd te worden bij de overgang van opleiding 1 naar opleiding 2. Een dergelijk effect lijkt zich ook voor te doen bij de analyse met de EU LFS. Weliswaar is geprobeerd hiervoor te controleren door in de multivariate analyse een dummyvariabele op te nemen voor leeftijd (20-24 versus 15-19 jaar), maar wellicht is dat onvoldoende precies. Een aanwijzing hiervoor blijkt uit het feit dat een vergelijkbare analyse op de gehele beroepsbevolking (zie Appendix II) een ander beeld oplevert. Het voordeel van een analyse over de gehele beroepsbevolking is dat het effect van arbeidservaring voor de onderscheiden opleidingsniveaus grosso modo even groot is. Uit deze analyse blijkt dat de grens toch weer vaker tussen ISCED 2 en ISCED 3C short gelegd moet worden.

Figuur 5.33 Hypothetische effecten van opleiding en arbeidservaring op inkomen

Zoals eerder is aangegeven kan het beleid om zoveel mogelijk jongeren een opleiding te laten halen op het niveau van wat in de Nederlandse context wordt aangeduid met de term startkwalificatie, gebaseerd worden op zowel maatschappelijke overwegingen als op empirische gronden. Over de maatschappelijke overwegingen hebben we ons in dit rapport niet uitgelaten. Op empirische gronden echter kunnen we concluderen dat op basis van de analyse voor Nederlandse schoolverlaters voor een groot aantal -doch niet alle- indicatoren geconstateerd kan worden dat niveau 2 van de kwalificatiestructuur relatief goede opbrengsten genereert op de arbeidsmarkt. Voor een aantal indicatoren blijkt zelfs een opleiding op niveau 1 al een aanmerkelijke verbetering te zijn ten opzichte van het vbo. Daarmee lijkt het gekozen niveau 2 als startkwalificatie redelijk adequaat te zijn.

Bij deze conclusie dient echter een belangrijk voorbehoud gemaakt te worden. De centrale analyses die in dit hoofdstuk zijn gepresenteerd hebben betrekking op de arbeidsmarktsituatie voor Nederlandse schoolverlaters aan het eind van de jaren 1999 en 2000, een periode waarin sprake was van een zeer gespannen arbeidsmarkt. Hierdoor verschuift de waardering van opleidingen alsmede de grens van wat op de arbeidsmarkt wel en niet wordt gewaardeerd. Het is goed mogelijk dat in een periode van economische neergang de grens verschuift naar hogere opleidingen. Dit is wat op grond van de wachtrijtheorie (Thurow, 1975) voorspeld wordt. Een herhaling van de analyse voor de meetjaren 2001 en 2002 bevestigde dit beeld enigszins voor de bbl-opleidingen op niveau 2, maar zeker niet voor de bol-opleidingen.

De uitkomsten van het internationale onderzoek geven aanleiding om de opleidingen op ISCED 3C short-niveau in ieder geval te beschouwen als eind-onderwijs met een belangrijke allocatiefunctie naar de arbeidsmarkt. Of de betreffende opleidingen de schoolverlaters ook voldoende uitrusten om goed op de arbeidsmarkt te kunnen functioneren is echter nog de vraag. Voor Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk lijkt het antwoord voorzichtig positief te zijn. Voor Nederland lijkt het antwoord eerder negatief te zijn, maar er zijn redenen om daaraan te twijfelen. Daarbij lijkt vooral een gevaar te schuilen in het gebruik van leeftijdscohorten, indien onvoldoende gecorrigeerd kan worden voor het aantal jaren arbeidservaring. Bij gebrek aan een goede indicator hiervoor, kan ook gewerkt worden met een ruwe benadering van een leeftijds-relevant cohort. Een dergelijke methodiek is gebruikt in Müller et al. (2003). Zij construeren per ISCED-niveau per land een relevant leeftijdsafbakening op basis van de voor dat land en dat ISCED-niveau gebruikelijke leeftijd van schoolverlaten.

De theoretische implicaties van de analyses lijken te wijzen in de richting van de segmenteringstheorie. De geconstateerde discontinuïteiten sluiten een verklaring op basis van institutionele loonvorming uit. Het stelsel van minimum-jeugdloon heeft immers tot gevolg dat de verschillen aan de onderkant kleiner

worden in plaats van groter. De analyses wijzen echter uit dat de grootste discontinuïteiten zich bevinden aan de onderkant van het loongebouw tussen vbo en niveau 1. De bevindingen zijn daarentegen wel in lijn met wat voorspeld zou worden op basis van de segmenteringstheorie. Schoolverlaters van het vbo en gedeeltelijk ook niveau 1 van het secundair beroepsonderwijs zijn grotendeels aangewezen op banen in het secundair segment, waar weinig of geen specifieke competenties voor vereist zijn. Dit uit zich in kleinere kansen op werk, minder werkzekerheid en slechtere arbeidsvoorwaarden. De opleidingen op niveau 2 en daarboven bieden de schoolverlaters toegang tot de banen in de beroepsspecifieke deelmarkten en de interne arbeidsmarkten. Dit gaat gepaard met een hogere beloning, meer werkzekerheid, en een groter belang van het niveau en de richting van de gevolgde opleiding.